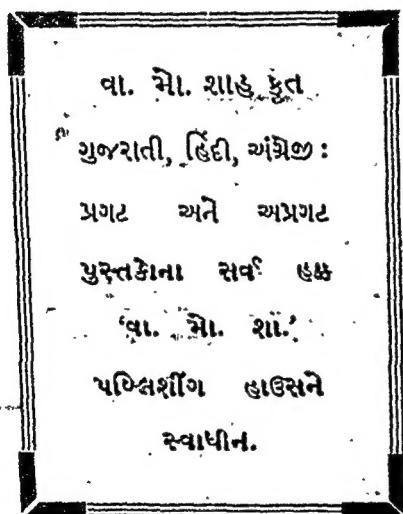

પ્રસિદ્ધ કર્તા
શાકરાલાલ મોતીલાલ શાહ.
ઘાટકોપર (મુંબઈ).

ત્રીજી આવૃત્તિ, પ્રત ૨૦૦૦
ઓગસ્ટ, ૧૯૩૨.
મૂલ્ય : સવા રૂપિયા.

વા. મો. શાહ કૃત પુસ્તકો મળવાનું ઠેકાણું :
'વા. મો. શા.' પબ્લિશીંગ હાઉસ.
સારંગપુર-જુહાપારાની પોળ, અમદાવાદ.

દુનિયાના મહાન ઉપકારી પુરુષોમાંના એક તરીકે મહાત્મા કબીરજીનું નામ કહી બૂલાશે નહીં. એ મહાપુરુષનાં વચન યુક્તિમત્ અને નિઃસ્પર્શતાં તથા હૃદયના ઉડાણમાંથી નીકળતાં હોઈ, દરેક સ્ત્રી-પુરુષને એક સરખાં ઉપયોગી અને ઉપકારી છે, એમ સમજી, એ અમૂલ્ય વચનો પર યથાશક્તિ વિવેચન કરી, આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ મ્હારા 'લેન સેમાચાર' નામક સામાજિક પત્રના માધ્યમે ભેટ આપવા માટે, ૩-૪ માસ ઉપર બહાર પાડી હતી. પરંતુ લેની માગણી ધણી ધવાથી તુરતમાં આ બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ કરવાની જરૂર પડી છે. આ આવૃત્તિમાં તે મહાત્માજીનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર સામેલ રાખવામાં આવ્યું છે.

ખુશ્મા દિલથી મ્હારે કબૂલ કરવું જોઈએ છે કે, મ્હારી મુદ્દે-નતની સફળતાને મોટો ભાગ કબીરજીનાં આ પદેસાના સેખકોની મદદનતને અર્પણ કરવા હું બંધાયેલો છું. એમણે સહકારી, મહેં તે સહકારે માત્ર વધુ સાધ કરી એટલું જ મ્હારું વિવેચન જોઈએ. પણ આત્માર્થી પુરુષોને સચ્ચારિત્ર શિખવવામાં કારગત ધર્મ પડી તો હું પોતાને બાગ્યશાળી માનીશ.

કબીરજીનાં પદોના ખીજા ભાગો આ મીઠક જ પ્રગટ કરવાનો મ્હારો ઇરાદો છે. ઉદય આશુ છે.

કળીરજનું સંક્ષિપ્ત જીવનવૃત્તાંત

મહાત્માઓનાં જીવનચરિત્ર ધણે ભાગે અધારામાં જ હોય છે. કળીરજના જન્મ, કુળ, નિવાસસ્થળ વગેરે બાબતમાં હજી સુધી આપણા જાણવામાં ઘણું જ થોડું આવ્યું છે; ત્યાં સુધી કે, તેઓ હિંદુ કુટુંબમાં જન્મ્યા હતા કે મુસલમાનમાં, એ વાતનોય હજી નિર્ણય થયો નથી. જે જે દંતકથાઓ સાંભળવા-વાંચવામાં આવે છે, તે સર્વ પરથી એમ અનુમાન થઈ શકે છે કે, તે એક મુસલમાન વણ-કરના કુટુંબમાં ઉછર્યા હતા અને 'સુરી' વર્ગના જ્ઞાન વડે તથા રામાનંદ જેવા શુરત્નના ઉપદેશથી અધ્યાત્મી બનવાથી હિંદુ-મુસ-લમાન બન્ને તરફ સમભાવ રાખવાને લીધે બન્નેમાં હેમની પૂજા થયેલી.

કળીરપંથીઓની માન્યતા એવી છે કે, સન ૧૩૯૮ માં કળી-રજનો જન્મ થયો હતો અને ૧૨૦ વર્ષનું લાંબું આયુષ્ય ભોગવીને સન ૧૫૧૮ માં હેમણે આ દ્વાની દુનીઆને છેલ્લી કરી હતી.

તહેમના બચ્ચા સંબંધી કાંઈ જાણવામાં આવ્યું નથી; પરંતુ વણકરનું કામ કરતાં કરતાં તે અધ્યાત્મનાં ગીતો ગાવામાં અને પરમાત્મપદનું રટન કરવામાં તક્ષીન રહેતા. ત્રીસેક વર્ષની ઉંમરે, લોઈ નામની ઘોષ્ટ્રી કબીરજીની સાથે રહેવા લાગી. જો કે લોકો તહેમને દુપની માનતા, પણ તેઓને સારીરિક સંબંધ કાંઈ નહોતો એમ કહેવાય છે. કમાલ અને કમાલી નામે પુત્ર-પુત્રી એ જ કબીરજીની સંતતી કહેવાય છે, પરંતુ તે કાંઈ તહેમજે ઉત્પન્ન કરેલાં છોકરાં નહોતાં, તહેમજે ધાગેલાં અને યાન આપી તારેલાં કાંઈનાં બાળક હતાં.

કબીરજી ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં વીર્ય અને વખત યુમાવશે પર્થક કરતા નહિ. એમની કૃતિમાં ક્રિયાકાંડ વિરૂદ્ધ ધણા શબ્દો જોવામાં આવે છે. હિંદુ-મુસલમાન વચ્ચેનો ભેદ તોડવા તહેમજે ધણી મહેનત લીધી હતી. જુના વિચારના હિંદુઓ તેમજ તેવા મુસલમાનો એમને આ કારણથી પત્રવવા માટે બનતું કરતા હતા. તે વખતના બાદશાહ સીકંદર લોહી સમયે કર્પાદ થનાં કબીરજી પોતાના આધ્યાત્મિક વાર્તાવિનોદથી બાદશાહનું દીલ જીતી ચક્રા હતા. બીજે પ્રમંગે, શહેનશાહ ઈબ્રાહીમ લોહીની દબુરમાં કાજીઓએ એમની સામે કર્પાદ કરી અને મહાત્માને સમુદમાં ફેલાવવાનો, દાથીથી કચ-રાવવાનો અને મુંપડીમાં બાળી મૂકવાનો પ્રમંચ કર્યો; પરંતુ તે સપજામાં કબીરજી અણીસ ગયા હતા.

આખો હતો. જામમાં ગયા સમયે બાસ અંત કબીરજીએ

જોડો ભાગ બનારસમાં યુગ્મરવામાં સહેર છે. આત્માથી મગહર મ લોકોએ અંત વન થા રહે તહેમું નથી.” એમ રામની

કહી મહા સુદ અગીઆરસને યુધવારે મહાત્માશ્રી કાશી તણ મગહરે
સીધાર્યા. મગહરના એક ન્હાના મઠમાં, નદી કીનારે જઈ પહોંચતાં
પોતે કમળનાં પુલ અને જે આદર મંગાવી સૂઈ ગયા; અને પછી
મઠનાં બારણાં બંધ કરાવ્યાં.

રાણા વીરસિંહ, કબીરજીના સંબંધે હિંદુ રૂઢિ મુજબ બાળવા
ધર્મચરિતા હતા અને પઠાણ ધીજલીખાન વગેરે મુસલમાનો તહેમતે
દફનાવવા ધર્મચરિતા હતા. કજીઓ થવાતી વડી રાખવામાં આવતી
હતી; પરંતુ મઠનો દરવાજો ખોલવામાં આવતાં માત્ર જે આદરે અને
થોડાં પુષ્પ સિવાય કાંઈ નેવામાં આવ્યું નહિ. રાણાજીએ કુલોને
બાળીને તે જગાએ 'સમાધિ' ચણાવી; પઠાણે કુલોને જમીનમાં
દાટીને કબર બનાવી. હાલ તે જગાએ માગસર માસમાં મેળો ભરાય છે.

કબીરજીનાં વચનો હૃદયભેદક અને સ્પષ્ટ હોઈ, ઘણાંજ અસર-
કારક છે. એમને સતત 'દર્શન' થયું હોય એ તદ્દન બનવાભોગ
છે. મહારો પોતાનો અંગત મત જાણુવા કાંઈ ધર્મચરિતા હોય તો હું
ખુલ્લા શબ્દમાં કહું કે, કબીરજીનાં વચનો મઠને મહાન જ્ઞેન ધર્મા-
ચાર્યથી કાંઈ રીતે ઉતરતાં જણાતાં નથી; એ વચનો કબીરજીના
શુદ્ધ હૃદય, તત્ત્વજ્ઞાન, પ્રૌઢ વિચાર અને જાહેર હિંમતની ખાતરી
આપે છે. હું દરેક આત્માર્થી મનુષ્યને કબીરજીના હૃદયનો અભ્યાસ
કરવાની ભલામણ કર્યા વગર રહી શકતો નથી.

વા. મો. શાહ.

પ્રસિદ્ધતાના બે બોલ

એમનું કાર્યકેવલમયર પદ વર્ગની કપર મુખે ઝેલવર્મ અને ભેન-
ભનિમાં દેડી, તથા પિત્રેન્દ્ર રામપૂર્વક કામ કરવાની પ્રવૃત્તિ તા મનુષ્યની
ભાવનામાં અને ઇ તેમ તેમનું પશુને મર્મ અને ભનિની ભદા
પશુ પોતાની રહિ કહી હતી, એજે પશુને વિભે કહી, બુધ્ધિ,
નિરોધન અને પોતા રીતપુરોચિતો તેમને પૂરે, પંચમય મર્યાદામાં
કનેલ એમની વિમ.ભૂતમા આસપડે રીતપુરોચિતો મનુષ્ય પૂર રીતે
વેપોઃ દોષ છે જ. એમનું પ્રવેશ લખાનુ આજે લખના મિત્રાદા અંમના
અવશ્ય તરીકે જ લખાવેનું છે જ, તદ્વા કે કાલિ-વધિરમા મદાતવા
ખાતર. કોઈ પણ મર્યાદા, ભેનવર્મ કે મર્યાદાની રેડ કપા કે સિદ્ધાન્તે
કે નિરીતા કોઈ સૂત્રને અવારે પણ તે હાવમા પેગ ત્યારે લખન કાદે તે
કેરા સંબંધ પ્રમાણે છે અને લખનું રદસ્થ મુમુક્ષુમાં કે લખન-
વિસ્માર કરવામાં તેની વપરાયોગ કહે અરી છે, ને તપાસવા તરફ જ
એમની રહિ રહેતી.

એમનામા બુદ્ધિની લીવડા તેમજ દ્રવ્યની આપડના બન્નેનો વિભ-
લ્ય સંધાન દોઈ એમના લખાણના જાંચકો એમના લેખો પ્રાપ્ત થયું
માન પ્રમાણે છે એનું જ તદ્વા પણ એમના સત્તા અને અવગણનો
એમને અંજન ખડકા છે તેમો પણ એમને માટે લખનામાં તે
ક મો મન જ પ્રમાણે છે. બદો લખન તેમજ વિચારક તરીકેના લખને
એમની પાસેથી નિરવર અને નજા મોત લીધા કપા છે, તેપણ લખના
કેરા સિદ્ધાન્તે એટલી સૂક્ષ્મ રહિમે તપાસવા છે કે વાચનારને એનું
રદસ્થ અલુવા માટે લખાણમા જતરડું બેડે, અને ત્યારે જ એ સત્વનો
સાક્ષાત્કાર થશે.

આધુનિક મુનવાની લેખકોની કદર માટે થોભવવા * જગીઆરા
પ્રાઈડીસર્માના પદેલા પ્રાઈડના દક્ષકાર તરીકે જા. મો. સાદની
પસંદગી થવાનું નવારથી મુનવાન સાહિત્ય સમાજે બદો કહ્યું ત્યારથી
એમનાં સમજા પ્રગટ અને અપ્રગટ પુસ્તકો અને લેખો મથમાજા તરીકે
મિલવવાની દિગ્ધા મળ્યા મદરથો તરફથી પ્રસિદ્ધિત થતી રહી છે.

એ ઈચ્છાને અનુકૂળ થવાના ઈરાદાથી વાં. મો. શાહના પુસ્તક પ્રકાશનનું કાર્ય શરૂ કર્યું છે; અને એવો ક્રમ રાખ્યો છે કે: સૌથી પ્રથમ અગ્રગટ પુસ્તકો; ત્યારબાદ મરહુમના ત્રેવીસ વર્ષ (સન ૧૮૯૯ થી ૧૯૨૧) સુધી પ્રગટ થયેલા 'જૈન હિતેચ્છુ' માસિકપત્ર, સાત વર્ષ (સન ૧૯૦૬ થી ૧૯૧૨) સુધી પ્રગટ થયેલા 'જૈન સમાચાર' સાપ્તાહિક પત્ર અને ચાર વર્ષ (સન ૧૯૦૬ થી ૧૯૦૯) સુધી પ્રગટ થયેલા 'હિંદી જૈન હિતેચ્છુ' પાક્ષિક પત્રમાં આવેલા તેમજ અન્ય માસિક, સાપ્તાહિક અને દૈનિકપત્રોમાં આવેલા વિવિધ ઔદ્યોગિક, શિક્ષણ, સામાજિક વગેરેની ચુટણી કરી જુદા જુદા પુસ્તકરૂપમાં બહાર પાડવા અને તે પછી મરહુમના આજ સુધીમાં પ્રગટ થયેલાં પુસ્તકો 'વા. મો. શાહ ગ્રંથ-માળા'ના જુદા જુદા મણકા તરીકે પ્રગટ કરવાં.

ઉપર દર્શાવેલા ક્રમ મુજબ વાં. મો. શાહ ગ્રંથમાળાના પ્રથમ મણકા તરીકે 'એક' નામનું અગ્રગટ પુસ્તક અને બીજા મણકા તરીકે 'મહાત્મા કબીરનાં આધ્યાત્મિક પદો' (વિવેચન સાથે) નામનાં પુસ્તકો પ્રગટ થાય છે. અને અલ્પ સમયમાં, માંદગીના બિંદુનેથી લખાયેલું મરહુમનું છેલ્લામાં છેલ્લું પુસ્તક 'આર્યધર્મ' અથવા વીસમીસદીના આર્ય અને આર્યા ધડનાર સંસ્કાર' અને ત્યારબાદ નગ્નસત્ય, પ્રગતિનાં પ્રાદ ચિન્હો વગેરે પ્રગટ કરવામાં આવશે.

આ પુસ્તકના મરહુમ લેખકે વર્ષો સુધી માસિક, પાક્ષિક અને સાપ્તાહિક પત્રો તેમજ સંખ્યાબંધ પુસ્તકો પ્રગટ કરી (કેટલાંક પુસ્તકોની તો હત્તરો પ્રતો જનતાને વિનાં મૂલ્યે આપવા માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી હતી) અને પ્રસંગોપાત નોંધો, ચર્ચાઓ અને લાંબી લેખમાળાઓ જાહેર પેપરોમાં આપી બત્રીસ બત્રીસ વર્ષ સુધી સાહિત્યની જે અમૂલ્ય સેવા બજાવી છે તેની સમ્પૂર્ણ નોંધ અને આપવાનું અશક્ય હોવાથી આજ સુધીમાં પ્રગટ થયેલાં પુસ્તકો પૈકી જેટલાં પુસ્તકો મળી શક્યાં તેની એક અપૂર્ણ ટુંક નોંધ આ પુસ્તકમાં અન્ય સ્થળે આપવામાં આવી છે.

આ પુસ્તકનાં પૃષ્ઠ ૧૦૨ સુધીના ભાગની જે આવૃત્તિ સન ૧૯૧૧ માં "મહાત્મા કબીરનાં આધ્યાત્મિક પદો ખંડ ૧-૨" તરીકે બહાર પડી હતી અને તે પછીનો ભાગ સન ૧૯૧૧ માં જ લખાયેલો પણ અપ્રસિદ્ધ હતો તે બન્નેને એકત્ર કરી આ પુસ્તક બહાર પાડવામાં આવ્યું છે.

સમય :

સપ્તમી, ૧૯૫૧

રજીસ્ટ્રાર :

મીન, ૧૯૫૧

વા. મો. શાસ્ત્રની સાદિત્ય સેવા.

૧૮ મો. શાસ્ત્ર દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલાં મુજરાતી પુસ્તકો.

(૧) મધુ મહિષા—એ આરણિ: સન ૧૮૯૮ અને ૧૯૦૦-૨૧ ૧૦૦૦

આ પુસ્તકમાં સાદા રીતરિવાજ, કુલશાસ્ત્રી, જુદાં જુદાં મુજરાતીનાં ખાતરોનો દેવ-દેવ અને પતિવ્રતા, પાત્રોની અને કુંવારી સ્ત્રી, સંસારી છવન અને ત્યાગી છવનની સમજવડ, શુદ્ધ બ્યવહાર સાદે પ્રમુખ સંબંધ વગેરે વગેરે વિષયો પ્રખ્યાત અમલ મેળક આદિત્યની સંક્ષેપે પ્રયોજના રૂપમાં આપવામાં આવી છે. મૂલ્ય ૦-૮-૦.

(૨) સતી દમયંતી—એ આરણિ: સન ૧૯૦૨ અને ૧૯૦૪: પ્રત ૨૦૦૦

આ પુસ્તકને સરકારી તેમજ ગાયકવાડી ફેજલખીખાતાએ કન્યામ, તથા લાયકેરી માટે મંજૂર કરેલું છે. એમાં નીતિ, શીલ, ધર્મ, બ્યવહાર, પતિ અને પેલીવન, છવનની પવિત્રતા વગેરે બાબતો અસરકારક રીતે વર્ણના રૂપમાં આપવામાં આવેલી છે. ગાયકવાડખાતા સરખજાસિ, શીલક-શક્તિ, સાધાજાન ખીલી રાકે એવા પ્રમો પળ આપ્યા છે. મૂલ્ય ૦-૮-૦

(૩) કચ્છના સ્થાપત્યોની ડિરેક્ટરી—પ્રથમ આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૪:

કચ્છ પ્રાન્તના દરેક નાના મોટા મામમાં વસતા સ્થાનકવાસી જ્ઞાનની સંપૂર્ણ ડિરેક્ટરી (વસ્તીપત્રક) સફળતે આધાર મહેનત લઈને વિના-મૂલ્ય પ્રચારાયે પ્રસિદ્ધ કરી હતી.

(૪) રિપોર્ટ આખ્યાયિકા—એ આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૪: અને... પ્રત

૧૦૦૦ પતિપત્નીને આરંભપરસ વચીકરણ મંત્ર સીખવવાની ગરબ આ કૃતી વાર્તા સારે છે. મૂલ્ય ૦-૩-૦.

(૫) સમ્યક્ત્વ અથવા ધર્મનો દરવાજો—પ્રથમ આવૃત્તિ, સન ૧૯૦૩,

પ્રત ૨૫૦૦: બીજી આવૃત્તિ સન ૧૯૦૫, પ્રત. ૩૦૦૦:

આ પુસ્તકમાં સમ્યક્ત્વ (સમકીત) અને મિત્તાત્વનું સવિસ્તર વર્ણન આપેલું છે. નય-નિષ્ઠેષ વગેરે અનેક ઉપયોગી બાબતોનો એમાં સંભાવેશ કરવામાં આવેલો છે. આ પુસ્તકના વાંચનથી દેવ, શુર, ધર્મનું સારું જ્ઞાન મેળવી શકાય છે. મૂલ્ય ૦-૪-૦.

(૬) હિતશિક્ષા—પ્રથમ આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૪થી ૧૯૦૫: કુલ ૧૨૫૦૦ પ્રત.

આ પુસ્તકમાં ધર્મ, નીતિ, સ્વદેસ પ્રેમ, બ્યવહાર શુદ્ધિ, સુખી અને માર્મિક છંદની શુભરવાનો ઉપદેશ આદી ૧૪ જુદા જુદા વિષયો લાપધુરપે આપવામાં આવી છે. આ પુસ્તક ગાયકવાડી ફેજલખી-ખાતાએ કન્યામ તથા લાયકેરી માટે મંજૂર કરેલું છે. મૂલ્ય ૦-૪-૦.

વા. મો. શાદની સાદિત્ત્ય સેવા.

૧૮ મો. શાદ કૃષ્ણ પ્રસિદ્ધ સ્થાનમાં મુકામમાં મુકામમાં

(૧) મો. પ્રસિદ્ધ—એ આશિષ સન ૧૯૦૮ અને ૧૯૦૦ કાલે

આ પુસ્તકમાં વાણી સીતીસાગર, પ્રસિદ્ધ મુકામમાં મુકામમાં

વા-તોરો દેવુન્દર અને પ્રસિદ્ધ મુકામમાં મુકામમાં

સિતી સ્થાન અને ત્રાપી સ્થાનમાં મુકામમાં મુકામમાં

પ્રસિદ્ધ મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

સિતી મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

(૨) મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

આ પુસ્તકમાં સારાંશી તેમજ સ્થાનમાં મુકામમાં

વા સ્થાનમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

પ્રસિદ્ધ મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

વાણી મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

(૩) મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

(૪) મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

(૫) મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં મુકામમાં

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

5. 6. 7. 8. 9. 10.

6. 7. 8. 9. 10.

7. 8. 9. 10.

8. 9. 10.

9. 10.

10.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

5. 6. 7. 8. 9. 10.

6. 7. 8. 9. 10.

7. 8. 9. 10.

8. 9. 10.

9. 10.

10.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

અનુક્રમણિકા

(૧) પરમેશ્વરની વાતો	૧૭
(૨) જીવની વાતો	૩૩
(૩) દ્વાયનો પણ અમાદ ન કરશો... ..	૩૯
(૪) માયાની વાતો	૪૦
(૫) કાળની વાતો	૪૮
(૬) બહારના પરમેશ્વરથી કળાતા નહિ	૫૭
(૭) ભક્તિ કેવી રીતે કરશો ?	૬૧
(૮) સાધુ કેને કહેવા ?	૬૫
(૯) સાધુ થવું કાંઈ રસ્તામાં પડ્યું નથી	૭૪
(૧૦) 'કહેણી' સાથે 'કરણી' અથવા 'જ્ઞાન' સાથે 'ક્રિયા' ૭૭	
(૧૧) મગજની પંડિતાર્થ વિરુદ્ધ હૃદયની પવિત્રતા	૯૦
(૧૨) રામ ક્યાં વસે છે ?	૧૦૩
(૧૩) ત્હને આત્મતત્ત્વ કાણુ ઓળખાવશે ?	૧૦૫
(૧૪) સંસારમાં સુખ ક્યાં છે ?	૧૦૮
(૧૫) શુદ્ધ મહાત્મ્ય અને સત્સંગ	૧૧૭
(૧૬) મનુમહાત્મ્ય અને મન વશીકરણ	૧૨૪
(૧૭) શબ્દ	૧૪૦
(૧૮) દાન	૧૪૪
(૧૯) મૈત્ર્ય	૧૪૮
(૨૦) અહંકાર છોડો—નમ્ર બનો	૧૫૬

(૧) પરમેશ્વરની વાતો.

૧

ધરતીકા કાગળ કહે, કલમ કહે જનગણ
 સાત સમુદર સ્વાદી કહે, દરિયુન વિષયો ન જાણ ૧
 બારી કહે તો મેં કહે, દલકા કહે તો જુદા
 મેં ક્યા જાનું રામકો ? નેનો કમનું ન રીક. ૨
 આ કોઇ ન મિલા, ઘટમેં અલખ જાણાય;
 બિન બવી બિન તેલકે, જલતી જોત રેખાય. ૩

(૧) એકંદર જમીનને કાગળ કહે વાપરું અને એકંદર 'વનરાવ' જમતા બહાર બાર વનરખેલિની કલમ જનાતું તથા સાત સમુદ્રના પાણી સારી તરીકે વાપરું—એટલો બધો પ્રવાસ કહે તો પણ (પરમેશ્વરની સહિયો પર એવા) દરિ-પરમાત્માનો ખ્યાલ આપી શકાય નહિ,

(૨) પરમાત્મા 'ભારે' છે એમ કહે તો કું જ કરી નહિ; 'દ' । છે એમ કહે તો રહેમનું ઉપદાસ્ય કરાવવા પૂરાજર થાય. (અંખ વગેરે હન્દિયોની સહિયો પર એવા) આત્મારામને (ન્યૂલ આખિયો) મેં કદી દીધા જ નથી તો પછી કું રામની વાત શું જાણું ?

(૩) આત્મારામને 'અલખ' કહેવાય છે—ને લખી ચકાવ તેમ નથી; પણ ઘટમાં—દલમાં તો તે લખી ચકાવ. અને ઘટમાં સમાવણા તે 'અલખ'ને વાંચવા માટે (બોંવરા જેવા ઘટમાં બંધાઈ દેવ એટલા માટે) દીવાની જલૂર છે, કે જે દીવામાં બત્તી (દીવેલ), તેલ કે જ્યોત કાંઈ દેવ નહિ. આવા દીવા વડે ઘટના બોંવરામાં અલખને વાંચી શકે એવા કોઈ મદને મળવા નહિ !

દેખા હૈ યો કિસે કહૂં, કહે કૌન પતિધાય ?
 જેસેકે તૈસે હરિ, હરણ હરણ શુન ગાય. ૪

સાહણ ! તેરી સાહણી, સણ ઘટ રહી સમાય;
 જ્યોં મેંહલીકે પાતમેં, લાલી લખી ન જાય. ૫

૨

માલક ણિન ખાલી નહીં, સુધ ધરનકો ઠૈર;
 આજે પીછે રામ હૈ, રામ ણિના નહીં ઔર. ૧

જ્યોં નૈનનમેં પૂતલી, ત્યોં માલક ઘટ માંય;
 લોલે લોક ન જનતે, બાહિર દૂંઢન જાય. ૨

કસ્તૂરી નાલિ વિષે, મૃગ દૂંઢે જન માહિં;
 જૈસે ઘટ ઘટ રામ હૈ, દુનિયા દેજે નાહિં ! ૩

(૪) મહેં આત્મારામને જોયા છે એમ તહમને કહું તો તહમે પૂછશે કે: ત્હારે તે કેવા છે? હું કહેવાની કાશિશ પણ કદાચ કરું, પરંતુ મ્હારી વાત માનશે કેણુ? એ અદ્ભૂત વાતોને લોકો બહેમ—ધેલછાં કે ચક્રમણામાં ખપાવે છે.) માટે હુંકમાં જ જવાબ આપુંછું કે, “હરિ જેવા છે તેવા છે.” એટલું જ મ્હોઢેથી ખોલીને હું મનમાં જ રાજી થઈને શુણુ ગાયાં કરું છું.

(૫) મ્હારા આત્મારામ સાહેબની સાહણી ફટલી છે એમ તહમે પૂછતા જ ના; એ તો ઘટઘટ (સર્વત્ર) વ્યાપી રહી છે. શું મેંદીનાં પાંદડાંમાં લાલી કાષ અમુક જગાએ જ રહેલી છે કે !

(૨) જોખા એટલે અક્ષલ વગરના લોકો રામને બહાર દૂંઢવા દોડે છે—પણ તે તો જેમ આંખોમાં પૂતળી (કીકી) છે તેવી રીતે બીતરમાં જ છે.

ઘટ બિન કહું ન દેખિયે ! રામ રહ્યા ભરપૂર;
 જિન બાના તિન પાસ છે, દૂર કહો ઉન દૂર. ૪
 બાહર બીતર રામ છે, નૈનનકા અભિરામ;
 જિત દેખું તિત રામ છે રામ બિના નહિં કામ. ૫
 જ્યોં પત્થરમેં આગ છે, ત્યોં ઘટમેં કરતાર;
 જો ચાહો હીકારકો, તો ચક્રમક હોકે ભાર. ૬
 પાવક રૂપી રામ છે, સજ ઘટ રહ્યા સમાય;
 ચિત ચક્રમક લાગે નહીં, ધૂંવા બહિ બહિ બાય. ૭

(૪) હે બાપી! તું ઘટ સિવાય બીજી જગ્યાએ રામને શોધતો જ નહિ; કારણકે ત્યાં એટલે ઘટમાં રામ ભરપૂર છે. જે રામને બાજે તોની પાસે જ તે વસે છે; અને જે રામને સ્વર્ગમાં કે બીજી કોઈ દૂરની જગ્યાએ માને છે—અંતરથી વેગળા તસનાર માને છે તોનાથી તે ખરેખર દૂર જ છે એમ સમજજો; અર્થાત્ એવાને આત્મારામનું જ્ઞાન જ ન થય શકે.

(૫) હું પ્રથમ કહી ગયો કે રામ તો બીતરમાં જ છે, તેથી એમ નથી સમજવાનું કે બહાર તો રામ છે જ નહિ. બીતરમાં રામ 'ભરપૂર' છે—ત્યાં તોનાં દર્શન થઈ શકે છે, બાપી, જ્યાં જ્યાં તારી દ્રષ્ટિ પડે ત્યાં ત્યાં રામ જ છે એમ સમજજો, સર્વત્ર રામ જોવાથી—સપ્તગામાં પરમેશ્વર દ્રષ્ટિ સપ્તવાથી જ વિશ્વદર્શન થાય છે.

(૬) પત્થરમાં અગ્નિ ગુપ્તપણે રહેલો છે, તેમ ઘટમાં પ્રશ્વર રહેલા છે. તોનાં દર્શન કરવા રૂઢિચઢા હોય તો. ચક્રમકની માફક બહારના (બાપી-સ્વૂધ-ઉદારીક) શરીરને ઠોકરો ખાવા દે; ઠોકરો અને મુરોલીઓ રૂપી ધર્મલુગી અંદર રહેલા આત્મારામનાં દર્શન થશે. (કેરી મુદર કલ્પના!)

(૭) રામ પાવક એટલે આગ રૂપે છે (સપ્તગા પદાર્થોમાં આગ ગુપ્તપણે રહેલી છે. અગ્નિ અને રામ બન્નેને 'પાવક' એટલે

માંઈ તેરા તુજગેં રહે, જ્યોં પત્યરમેં આગ;
જોત સરૂપી રાગ હે, ચિત ચક્રમક હો લાગ.

૮

૩

પરદેશે જોજન ગયા, ઘર હીરાકી ખાન;

દાય-મની ના પારખે, ક્યોં હરિકો પહચાન ?

૧

મેં જાનૂં હરિ દૂર હે, હરિ હિરદોંકે માંહિં;

આડી-ટેડી કપટકી, તાસે દીસત નાહિં.

૨

‘ પવિત્ર કરનાર ’ ગણાય છે.) જો ચિત્તમાં બરાબર રીતે રામના નામની આગ ન સળગે અને ‘ધૂંધવાતું’ રાખવામાં આવે અર્થાત્ ધડીબર રામનું નામ સ્મરી પણ વિષયવિકારમાં રમ્યાં કરે તો એવા માણસના ચિત્તમાં ‘લડકો’ ન થાય એટલે કે રામ પ્રગટ થાય નહિ, પણ ‘ધૂણી-ધૂમાડો’ થાય એટલે કે સંકલ્પવિકલ્પ અને ઉદ્વેગ એ જ પરિણામ આવે. અર્ધદગ્ધની દશા દયાજનક છે એમ ખતાવે છે. મતલબ કે આત્મારામની પવિત્રતાનો ખ્યાલ અહોનિશ નજર સામે રાખીને જ આહાર-વિહાર આદિ ક્રિયા કરવી, કશામાં લુબ્ધ થવું નહિ. ‘આ કામ રાગ પોતે કરે ખરા કે ?’ એવો વિચાર કરીને વર્તવાથી રામમાં જ રમ્યા ગણાશે.

(૧) સાચા હીરાની ખાણ તો પોતાના જ ઘરમાં છે, છતાં જો અખૂઝ પરદેશમાં હીરા શોધવા જાય છે, જેને કાચ અને મોણીનું પારખું નથી તેવા માણસ હરિને શું પીંજાનવાના હતા ?

(૨) પ્રથમ હું અજ્ઞાન હતો તેથી જાણતો હતો કે હરિ કોઇ દૂરની જગાએ ખેસી રહ્યા હશે; પણ હવે મ્હને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થયું કે હરિ તો હૃદયની અંદર જ છે. આડીઅવળી (ભૂલભૂલામણી વાળી) કપટમયી વર્તણૂકથી (તેજસ્ શરીરના-સ્વાર્થમયી ઇચ્છા-જ્ઞાના પદ્ધતી) હરિ દેખી શકાતા નથી; બાકી છે તો અગ્ની જ.

બાકો આડા અંતર, તાકો દીસે ન કોય;
 જાન જૂઝ જડ હો રહે, બલ તજ નિર્જલ હોય. ૩
 બટકે મુઝા લેદ્ર બિના, દૈન બતાવે ધામ ?
 ચલતે ચલતે જીગ મયો, પાવ કોસ પર ગામ ! ૪
 બસત કહાં દૂદે કહાં ? કિસ બિધ આવે હાય ?
 કબીર ! તખ હી પાપયે, જબ લેદ્ર લીજે સાથ. ૫

(૩) આંખ આડા પડદા રાખીને જ દરવાનું જોતે મન યતું
 દોષ લેતે શું દેખાય ? જાણી જોઈને-પોતાની રાજપુત્રીથી જ જે
 'જડ' રહેવા ઈચ્છે અર્થાત્ જડભાવમાં જ મગ્યો રહે તે માણસને
 આત્માનું અગાધ બદ્ધ (જનું પાસે છતાં) છે નહિ એવું બાસે
 એમાં કેનો દોષ ? આત્મભાવ બૂલી જડભાવમાં જ રહેનાર માણસ
 આત્મબળના વારસાનો દક્ષ જાણી જોઈને જ શુભાવે છે.

(૪) અરેરે ! આજ સુધી માત્ર એક લેદ્ર, જથ્થકાર પુરુષ
 અથવા 'ભોળીઆ' અથવા ગુરૂ વગર હું નકામો જ બટકી મુઝો !
 મૃતને કોણ 'ધામ' (દુબ્બી) બતાવે ! ચાલતાં ચાલતાં અનેક મુગ
 પીતી ગયા છતાં 'ધામ' -સદૃશ સ્થળ-રામધામ-મોદાપુરી, એવી
 (રમૂસ જગતે નામે જોળખાતી) દસાને પ્રાપ્ત કરી ચક્રયો નહિ. મધ્ય
 દુવે માલમ પડે છે કે હું જન્દાથી નીકળ્યો ત્હાંથી તે 'ધામ' તોળ
 કોય જ દૂર હતું ! અને હું નકામો જ બટક્યો ! (અરે પા કાસ
 જોટલું પથ્રુ દૂર એ સ્થળ નથી; અનંતા મુગ મુઘી ચાલવાથી જોટલો
 રસ્તો કપાય તે બધા કાસના પ્રમાણમાં ના કાસ એક તફા નિર્માત્ર
 સીજ છે, મારે ના કાસ તો સંગ્રાસ્યક ચબ્દ છે; બાકી એ ધામ તો
 એટલું નજીક છે કે ચંક્રસ્થ કરે કે ત્હાં પહોંચ્યા જ હો !)

જા કારન હમ હુંદતે, (ઝીર) કરતે આસ-ઉમેદ;
સો તો અંતરગત મિલા, શુરુમુખ પાયા લેદ. ૬

હીરા હરીકા નામ હૈ, હિરદા અંદર દેખ;
ખાહર ભીતર ભર રહા, ઐસા અગમ અલેખ. ૭

૪

કપીર ! હૃદયે જીવકો; હિતકર મુખ ના ખોલ;
જો હૃદ લાગા ખેહદસે, તાસે અંતર ખોલ. ૧

(૬) જેને કારણે એટલે જેને માટે હું ધરોધર ભટકતો હતો અને અનેક તરેહની આશા અને ઉમેદો કરતો હતો તે તો છેવટે મહારા અંતર રૂપી પટારામાં જ પ્રગટ થયા ! પણ જ્યારે શુરુ મળ્યા ત્યારે જ મહેં એમને પીછાન્યા-ત્યારે જ હું ભેદ પામ્યો.

(૭) ત્યારા હૃદયની અંદર જ જોવાની દરકાર કર; તેથી તહને હરિ રૂપી સાચો હીરા જડી આવશે. અને એક વાર હૃદયમાં તે પ્રકાશ પ્રકટ થયો એટલે પછી જાણુજે કે અંદર તેમજ બહાર હરિને જ જોવાશે. ખાકી તો હરિ અગમ્ય (અક્ષલમાં ન આવે એવું) અને અલેખ (લખ્યું લખાય નહિ-વર્ણવી શકાય નહિ એવું) તત્ત્વ છે. તે માત્ર નિર્મળ વર્તીન અને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ દ્વારા જ પ્રગટ કરી શકાય; અને એનું ભાન (realization) જ થઈ શકે, ધ્યાન ન થઈ શકે; કારણ કે ઇન્દ્રિયોથી પર છે.

(૧) જેઓ 'હદના જીવ' છે અર્થાત્ હૃદવાણી-મર્યાદાવાળી એટલે કે પુદ્ગલીક ચીજો પર જ જોતો જીવ લાગી રહ્યો છે તેવા મનુષ્ય આગળ, હે કપીર ! હિતશુદ્ધિએ પણ મહોદેથી તત્ત્વની વાત વું હોતો ના. ત્યારે અંતર માત્ર તેવા પુરુષ પાસે જ ખોલજો કે જેમનું હૃદ એટલે અંતઃકરણ 'ખે-હદ' એટલે હૃદયગરના-સીમા વગરના

હૃદયે રહે સો 'માનવી', બેહદ રહે સો 'પ્રાણ';
 હૃદ-બેહદ હોનો તજે, તાણ મતા અગામ ! ૨
 હૃદ છાંડી બેહદ ગયા, અવર ક્રિયા વિધામ;
 કૃત્રીરા જાણેં મીઠા રહ્યા. સો કહિયે નિજ કામ. ૩
 હૃદયે બેઠે કયલ કે, બેહદકી ગમ નાહિ;
 બેહદકી ગમ હોય તજ, કયનેકો કમ નાહિ. ૪

—આત્મિક તત્ત્વ પર ધ્યાનું દોષ. (આત્મજ્ઞાનની પૂરી મરજ દોષ એવા પાસે જ આવી વાતો કરજે; ખીજ પાસે બોલીશ તો નાહક મશ્કરી થશે.)

(૨) સામાન્ય માનવી, સાધુ અને અજ્ઞાતની વ્યાખ્યા આપતાં હશે છે કે, હૃદયગી—આકારવાળી ચીજોમાં જ જેનું મન ધ્યાનું છે, જેની ક્ષુદ્રિ હૃદ વગરની ચીજોમાં જઈ શકતી જ નથી તોને 'માનવી' કહેવો. અને હૃદ વગરના તત્ત્વ-અમર્ષાદ ચેતનમય પોણાથુ —પરબ્રહ્મમાં જેનું 'બાન' (consciousness) જઈ શકે (સમાધિ-દારા) તે 'સાધુ' સમજવો; અને હૃદ-બેહદ સર્વના બેદ વગરનો જે વળી જાય એને 'અજ્ઞા' કહેવો.

(૩) જે જિવાત્મા હૃદયગી 'જીવન' (place) ને છોડી જઈ વગરના જીવનમાં જાય તો અને ત્યાં જ 'અવર' એટલે ખીજું ધર કરે છે તથા ત્યાં પરબ્રહ્મ સાથે મ્હારી પેઠે બગી જાય છે તેજે પોતાનું કામ કર્યું સમજવું. એ કામ પોતા માટે પોતે જ કરી શકે; ખીજે આપણે માટે તે કામ કરી ન શકે.

(૪) સ્થૂલ સૃષ્ટિમાં જીવનારો માણસ હૃદ વગરના તત્ત્વની—પરબ્રહ્મની—પરમેશ્વરની ગમ ન હોવા છતાં બેકબેક ટાકા પહોરના તડાકા મારે છે કે હૃદય આવા હોય, તેવા હોય વગેરે. ત્યારે તે જ માણસને 'બેહદ' ની ગમ પડશે ત્યારે તે કાંઈ બોલશે જ નહિ, તે તો મનમાં જ સમાધિ જશે. એ દયાવાળા બોલે શું અને જનું કરે શું !

૫

દેખાન સરખી બાત હૈ, કહન સરીખી નાહિં;
 ઐસા અદ્ભૂત સમજે, સમજ રહે મન માંહિં. ૧
 ગિન ધરતીકા ગામ હૈ, ગિના પંચકા દેશ;
 ગિના પિંડકા પુરૂષ હૈ, કહે કબીર ઉપદેશ. ૨
 કબીર ચલકર જાય વહાં, પૂછ લિયા એક નામ;
 ચલતા ચલતા તહાં ગયા, ગામ નામ નહિં ઠામ ! ૩
 કૌતુક દેખા દેહ ગિન, રવિ શશી બીના ઉજાસ;
 સાહેબ સેવામેં રહે, બેપરવાહી દાસ. ૪

(૧) ચેતનનાં—પરમાત્માનાં દર્શન કરવાં એ તો ‘દેખવા’ની વાત છે—‘કહેવાની’ વાત નથી. અનુભવ (Realization) ની વાત છે, અનુમાન (conjecture) ની નહિ.

(૨) કોઈ સાધુનાં દર્શન કરવાને કોઈ ગામ આપણે જઈએ તો તે ગામ, ત્યાં જવાનો રસ્તો અને તે સાધુના શરીરની એધાણી વગેરે પૂછીને ગમે તેટલે દૂર પણ જઈ શકીએ. પરંતુ પરમેશ્વરનાં દર્શન માટે નીકળી પડેલા કબીરજી કહે છે કે હું યાત્રાએ તો જઈ છું પણ એ પરમેશ્વરને કાંઈ શરીર નથી તો પત્તો શી રીતે લાગશે ? વળી જ્યાં તે છે ત્યાં કોઈ જમીન નથી તો પછી રસ્તો કે સડક ક્યાંથી જ હોય ?

(૩) તેમ છતાં યાત્રાએ નીકળતી વખતે મહેં માત્ર લેમનું નામ પૂછી લીધું અને આગળ ને આગળ ચાલવા જ માંડ્યું; અર્થાત્ ધ્યાન ધર્યાં કર્યું—નામ જપ્યાં કર્યું. તેમ કરતાં કરતાં હું તો એક દિવસ ત્યાં જ જઈ પુગ્યો ! પરંતુ આશ્ચર્ય—અત્યંત આશ્ચર્ય કે ત્યાં ન મળે કોઈ ગામ, ન મળે કોઈ જમીન, કે ન મળે કોઈ નામ પણ !

(૪) હું પરમાત્માની યાત્રાએ નીકળ્યો તે સ્થૂલ શરીરથી નહિ; પણ સૂક્ષ્મ શરીરથી જ. (સ્થૂલ) આંખો વગર જ મહેં ત્યાં કૌતક

ધરતી ગગન પવન નહિં, નહિં તુંળા નહીં તાર;
 તબ હરિકે હરિજન હુતે, કહે કબીર વિચાર. ૫

દેખા એક અગમ ધની,* મહિમા કહી ન જાય;
 તેજ-પુંજ પરગટ ધની, મનમે' રહા સમાય. ૬

દીપક દેખા જ્ઞાનક, પેખા અપરમ દેવ;
 ચાર વેદકો ગમ નહીં, તહાં કબીરા સેવ. ૭

બૈકુંઠસે પર બસત હે, મેરા સાહબ સોય;
 બાકે રૂપ ન રેખ હે, સો અંતર મિત્યા હે મોય. ૮

'મે' થા વહાં તકે 'હરિ' નહી, અબ 'હરિ' હે 'મે' નાહિં;
 સકલ અધેરા મિટ ગયા, દીપક દેખા માંહિં. ૯

મેયું; તે એ કે ત્યાં મે કે સૂર્ય કે ચંદ્ર તો હતા જ નહિ તો પણ
 ઉગતસ પુષ્કળ હતો. પછી હું તે પરમેશ્વરની મેવામાં રહ્યો. 'સેરા'
 Serraco—પરમાર્થ એ જ આરો 'ધર્મ' એમ મેં નિમ્ન કર્યો,
 તથા આ દાસ 'બેપરવાહી' બન્યો, સુખ—દુઃખની પરવાદ વગરનો થયો.

(૫) જે વખતે પરબ્રહ્મમાંથી સૃષ્ટિને પરપોરો નીકળ્યો ન હતો
 અર્થાત્ ધરતી-ગગન-પવન-તુંળા-તાર વગેરે કંઈ ઉદભવ્યું ન હતું તે
 વખતે પણ હરિજન-પરમેશ્વરનો ભક્તનો હતો જ. (અહીં આત્માના
 અનાદિ મુખતું તત્ત્વ સૂચવ્યું છે પણ તેનો ખુલાસો 'નકરવાને એક
 આખા પુસ્તકની જરૂર પડે,)

* ધરતી એટલે માલીક. પરમેશ્વર, સારંગ, Lord.

(૬) 'મે' અર્થાત્ 'હું' એવો જ્ઞાન જ્ઞાંતી નુસી આત્મામાં
 હતો ત્યાં નુસી હરિ આત્માથી દૂર હતા; પણ હવે ત્યાં 'હરિ'
 આત્મામાં પ્રકટ થવા ત્યારે 'હું' પણ હવે મધ્ય નથી. 'હું' પણ
 બને 'હરિ' એ એક જગ્યાએ રહી કહે જ નહિ.

શુન ઇન્દ્રિય સહજે ગઈ, સદ્ગુરૂ લયે સહાય;
ઘટમેં બ્રહ્મ બિરાજિયા, બક બક મરે બલાય ! ૧૦

૬

વિષયસે લગી પ્રીતડી, તબ હરિ અંતર નાહિં;
જબ હરિ અંતરમેં બસે, પ્રીતિ વિષયસે નાહિં. ૧
લક્ષિત બિગાડી કામિયા, ઇન્દ્રિય કેરે સ્વાદ;
જન્મ ગમાયા બાધમેં, હીરા ખોયા હાથ. ૨

(૧૦) તમોગુણ, રત્નોગુણ અને સત્ગુણ એ ત્રણે ગુણ અને ઇન્દ્રિયો પણ સ્વાભાવિક રીતે ચાલી ગઈ, માત્ર સદ્ગુરૂ (પરમાત્મ તત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર કરાવી શકે એવા અનુભવી ગુરૂ) ની કૃપા થઈ તેથી આ પરિણામ આપોઆપ-વગર પ્રયત્ને આવ્યું. ઘટમાં બ્રહ્મ પ્રગટ થતાં હવે મ્હારી બલારાત બકબકાટ કરે છે !

(૧) જમ્હાં સુધી ઇન્દ્રિયોના વિષય પર પ્રીત લાગેલી રહે ત્યાં સુધી અંતરમાં હરિ આવી શકે જ નહિ અર્થાત્ પ્રકટ થઈ શકે જ નહિ. (તેથી ઉલટું) જમ્હારે હરિ કાઢના અંતરમાં પ્રકટ થાય છે ત્યારે તેનું ચિત્ત ઇન્દ્રિયજન્ય સુખો તરફ ખેંચાવા પામતું નથી.

(૨) કામી એટલે ઇચ્છામાં રચ્યાપચ્યા રહેલ મનુષ્યોએ ઇન્દ્રિયજન્ય સુખોના સ્વાદમાં પડીને લક્ષિતને બ્રષ્ટ કરી દીધી છે. (જ્ઞાનયોગમાં અભિમાનનો ડર છે તેમ લક્ષિતયોગમાં વિષયની ધાસ્તી રાખવી પડે છે, એ આ વાક્ય ઉપરથી સૂચિત થાય છે.) હીરાને બદલે જોમ ટાઈ કાચ બેઠારી આવે તેમ નૂર્ખ માણસો લક્ષિતને બરાબર નહિ યોગબધાથી લક્ષિતને બદલે લગતા જ કાઢ વિષયવિકાર નામના સુખમાં રસાઈ પડે છે. જે ખરો હીરા—ખરી લક્ષિત જ તેથી તે જન્મ સુદ્ધ થઈ જાય.

રામ છે, વહાં કામ નહિ, કામ નહીં વહાં રામ;
દોનો છઠ્ઠે કયોં રહે, કામ રામ એક કામ !

૩

(૩) એક આનંદમાં એ નત્તવાર રહી શકે નહિ. જે ખોળીમાંમાં 'રામ' દોષ ત્યાં 'કામ' અથવા હિન્દિવજન્ય સુખની છાંછા સમાપ્ત થકે નહિ; અને જ્યાં 'કામ' છે ત્યાં 'રામ' આવવા નારો નથી. એક પત્ર ભક્તિમાં અને એક વાર્તામાં રાખતો પાત્રને નહિ એ સ્વૃક્ષ નાચે માણસ જમીન પર પડે છે ! તથાપિ જેમ ઘોડી વારને માટે એક બકરી અને એક વાધ બન્નેને એક વાસબુમાંથી દૂધ પીનાં આપણે ('સરકમ'ના ખેતમાં) જોઈએ છીએ; તેમ જો માણસ સંસારમાં રહી સંસારના કામકાજ મર્યાદામાં રહીને—રહેમાં રચ્યા-પચ્યા રહ્યા વગર—બળવે તો ભક્તિને દરક્ત આવે નહિ. એક પાંજરામાં બકરી અને વાધ ઘોડી વાર રહી શકે એ વાત ખરી છે તો પણ આ શરત બાદ રાખવાની છે કે, તેઓ એવી રીતે રહી શકે તે માટે ત્હેમને અગાઉ સાંખ્યા વખત સુધી તાલીમ આપવી પડી દોષ છે. બકરીનું સ્વાભાવિક બ્હીકણપણું અને વાધનું સ્વાભાવિક દૂરપણું બન્ને ગુણોને અગ્રુક વખતને માટે અંકુશમાં રાખવાની તાલીમ આપી દોષ છે. તેમ જ જો કાઈ મનુષ્યને જેટલો વખત તે ધરમસાર મલાવે તેટલો વખત, સુખ્યતાનો, સ્વાભાવિક જેવો થઈ ગયેલો ગુણ અંકુશમાં રાખવાની તાલીમ અપાય અને તેવી તાલીમ મળ્યા બાદ જો તે સંસારનાં કામકાજમાં પડે તો તે ભક્તિને ઠરી દરક્ત ન આવે એવી રીતે વર્તન કરી શકે ખરો. આવતાં માટે પણ એટલું ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે, બકરી અને વાધને સાંખ્યા વખત મુઘી બેગાં રાખી શકાય નહિ, માત્ર ટૂંક વખતના નાટ્યપ્રયોગ માટે જ તેમ (સંદીપ્તલામતીથી) કરી શકાય, અને વળી એ ટૂંક પ્રયોગ દરમીયાન પણ બન્ને વચ્ચે ચક્રમક ન કરે એ બાબત કાળજી રાખવા માટે ખાસ ઝોળીદારો હથીઆર

૭

ચેતન ! ચોટી ઝેઠ કર, મનમેં રાખો ધીર;
 નિર્ભય હો નિઃશંક લાજ, કેવલ કહે કૃષીર. ૧
 લો લાગી નિર્ભય લાયા, ભરમ ગયા સળ ફર;
 ણન ણનમેં દૂંઢે ઢહાં, રામ થહાં ભરપૂર. ૨
 સળ હી ભૂમિ ણનારસી, સળ નીર ગંગા તોય;
 જ્ઞાની આતમ રામ હૈ, જો નિર્મળ ઘટ હોય. ૩

સાથે ઉભા રાખવા પડે છે. વિવેક અને જ્ઞાનના ચોટીદારોને પોતાનાં તીવ્ર હૃદયોના સાથે ઉભા રાખીને જ રામ—કામને એક પીંજરમાં રાખવાનો દૂંઢ મુદતનો પ્રયોગ લખવો લેખકે, તે સિવાય નહિ જ.

(૧) હૈ ચેતન ! આત્મા નામે રાજ વારેવારે મન રૂપી દર-વાજેથી બહાર સટકી જાય છે માટે ત્યાં તું ચોટીદાર તરીકે ખેસ (વિવેકને ખેસાડ) અને પછી મનમાં ધીરજ રાખજે કે નિર્ભય અને નિઃશંકપણે રાજની મુલાકાત લેને થશે.

(૨) જેને પરમ તત્ત્વમાં લહે (એકતાન) લાગે છે તે નિર્ભય બને છે, એના મનમાં (સમર્થના શરણાનો ઉત્સાહક ખ્યાલ અહો-નિશ હોવાને લીધે) ભય—ધાસ્તી—દરદ—ગભરાટ—ચિંતા કસાનો પ્રવેશ જ થઈ શકતો નથી. ‘ પરમતત્ત્વમાં પરિપૂર્ણ શ્રદ્ધા ’ એ positive ગુણ છે અને દરદ—ચિંતા—ગભરાટ વગેરે negative સ્થિતિઓ છે; એ કારણથી દૂસાયન્સની દૃષ્ટિએ પણ ઉપર કહેલી શ્રદ્ધા માણસને ઘણી ઉપકારી થઈ પડે છે. એવા માણસને મુક્તિ માટે, કે દવા તરીકે વાપરવાની જડીબુટ્ટી માટે—કશા માટે વનમાં ભટકવાનું રહેતું નથી. ‘રામ’ એટલે આરામ—તનદુરસ્તી—વિજય—નિડર સ્થિતિ—આબાદી તે તો એના બીતરમાં ભરપૂર હોય છે.

(૩) આ સઘળી ભૂમિ કાશી જેવી પવિત્ર જ છે; સઘળાં પાણી ગંગાજળ બરાબર જ છે; અને જ્ઞાન પામેલો આત્મા એ જ

‘આપા’ જોયે ‘હરિ’ મિલે, હરી મિલત સળ બાય;
અકથ કહાની રામકી, કહે સો કોન પતિયાય ? ૪

હીર જળ જગ નહીં તળ, રહા એક ભગવાન;
જિનને દેખા નજરસે, સો રહા કોન મકાન ? ૫

પોતે રામ છે,—જો માત્ર ‘ધટ’ નિર્મળ હોય તો. એટલે કે નિર્મળ ‘ધમ’માં રાખેલું પાણી સાબરમતીનું હોય કે ગંગાનું હોય, એક સરખું જ નિર્મળ-પવિત્ર ગણાય; જે આમમાં અધ્યાત્મનો પ્રચાર હોય તે ગામ કાશી જ છે; જે માણસનું મન નિષ્કામ હોય અને જેનામાં જ્ઞાન હોય તે પોતે ધર્મ જ છે.

(૪) ‘હું પછું’ એવો જે ખ્યાલ જાગે આપણામાં છે તોને જો વિશ્વદષ્ટિમાં દુબાવી દષ્ટિએ અર્થાત્ હુંપછું જૂની જઈએ તો હરિ તરત જ મળી જાય. અને હરિ મળતાં સર્વ ભ્રમણા—ભ્રમ-ભ્રજ અદસ્ય થઈ જાય (એક દીવાથી જેમ સપણું અંધાર અદસ્ય થાય છે તેમ) આવી અકથ કહાણી રામની છે. કાઈને કહીએ તો માને પણ નહિ એવી આ વાત છે.

(૫) હીર કહે છે કે, જપ્તારે જગત નથી હોતું એટલે કે જપ્તારે આપણા મન કૃપી દુઃખીઆમાંથી જગત અદસ્ય થાય. જપ્તારે ત્યાં માત્ર ભગવાન ખીરાજ રહે છે. મનમાં આપણું વિશ્વ રામાનું તોની જગ્યાએ હવે એક પરમેશ્વર જ સમાયો એટલે પરમેશ્વર આખા વિશ્વ જેવો થયો; આપણા મોટા પરમેશ્વરને સમજી કાઈ એક મકાનમાં રહેવાનું કેમ પાડવે ? એક મકાનમાં આવ્યો. મોટો પરમેશ્વર કેમ સમાવે ? આ એક મુશ્કેલ કામગીરી છે—કમળા છે. મનગળ એ છે કે જેના મનમાં પરમગતનો પ્રસાર થયો છે તોને ઘરબારમાં મગ્ન પડ્યા જ નથી, એને મન આપણું વિશ્વ એ ધર છે.

હરિજન હરિ તો એક હૈ, જો 'આપા' મિટ જાય;
જા ઘરમેં 'આપા' ખસે, સાહેબ કહાં સમાય? ૬

તૂ તૂ કરતા તૂ લયા, તૂ મન માંહે સમાય;
તૂ માંહી મન મિલ રહ્યો, અખ મન ફેર ન જાય; ૭

તૂ તૂ કરતા તૂ લયા, મુઝમેં રહી ન 'હૂ';
વારી જાળીં નામ પર, જિત દેખું તિત 'તૂ'. ૮

રામ કચીરા એક હૈ, કહન સુનનકે દોય;
દો કર જો કોઈ જાનસી, શુર મિલા નહિં હોય! ૯

(૬) હરિ અને હરિજન, શુર અને શિષ્ય, આત્મા અને પરમાત્મા એક જ છે, એવો એકતાર થાય તો આનંદ આવે. બાકી ધરમાં હરિજન એકલો વસે (જેના મનમાં 'હૂ' ના વિચારો જ-પક્ષ તે ગમે તેવા સારા હોય તો પણ શું) તે ધરમાં સાહેબ હરિ સમાય જ કેમ કરી?

(૭) 'તુંહી તુંહી' જપતાં-પરમતત્ત્વનું જ સ્મરણ અને ચિન્તન કરતાં કરતાં એ જ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થાય છે, તહેમાં જ મન સમાઈ જાય ('નદી સમુદ્રમાં જઈ લગી જાય છે.')

(૮) પરમતત્ત્વનું સ્મરણ કરતાં હવે કચીરમાં 'હૂ' પણ રહી નથી. જ્યાં જ્યાં નજર પડે છે ત્યાં ત્યાં કચીરજી પરમેશ્વરને જ લાગે છે, તેથી પરમેશ્વરના નામ પર ઓવારણાં લઈને કહે છે કે આ તે તારો કેવો ચમત્કાર!

(૯) પોતાનો દાખલો માત્ર આપીને કહે છે કે, રામ અને કચીર એક જ છે, માત્ર કહેવા-સંજ્ઞાવામાં બે છે. જે કોઈ કહું જ્યાં સમજશે તેને જાની શુર મળ્યા જ નથી એમ સમજવું.

- નામ કળીરા હો રહ્યા, કલ્લુગમેં પરકાસ; ૧૦
 સખ સંતનકે કારને, નામ ધરાયા હાસ.
 કળીર કુત્તા રામકા, મોતી નામ ધરાય;
 ગલ ખિય ઠોરી પ્રેમકી, જિત જેચે તિત બાય. ૧૧
 હાસ કહાવન કહિન હ, મેં હાસનકો હાસ;
 અખ તો એસા હો રહું, કે ખાંવ તલેકી ધાસ ! ૧૨

(૧૦) આ કલિયુગમાં કળીરનું નામ ગવાઇ રહ્યું છે (અથવા કળીર એવું નામ ધારણ કરીને મહેં આ કલિયુગમાં જન્મ લીધો છે) તે માત્ર સંતજનોની ખાતર જ; બાકી હું તો હરિનો દામ છું. જે કાંઈ કીર્તિ મળી છે તે મ્હારી નથી. હું તે હરિના ચરણમાં અર્પણ કરીશું. હરિનું 'મિશન' બમ્બવવામાં હરિના જે અનેક હાથો કામ કરી રહ્યા છે, તેમના એક હાથ હું છું; હરિના યાનતંત્ર દુકમ કરે છે અને એમના હાથો તે મુશ્કેલ કામ કરે છે; એ પ્રમાણે કામ થતાં જે નફો મળે તે ઉપર હાથનો શો દક્ક છે બધા ?

(૧૧) આ કળીર તો રામનો કૂતરો છે—શુભામ છે. કૂતરાના મગામાં જેમ શેઠ પહો-દોરી નાખે છે તેમ મ્હારા મગામાં હરિપ્રેમ રૂપી પહો બાંધ્યો, તેથી મ્હને તે મ્હારો માધીક જ્ઞાં જેચે ત્હાં હું ભડું છું. મ્હારે કરવાનું કશું નથી, મ્હારે માત્ર હરિની આજ્ઞાને અનુસરવાનું છે.

(૧૨) હાસપણું દોણું છે. ત્હેમાં પણ સપળા જગનના 'હાસ' બનવું એટલે જગનની સેવામાં રોકાવું એ તો સૌથી કઠિન છે; અને ત્હેમાં પણ (કળીર કહે છે કે) હું તો હાસનો પણ હાસ છું; છતાં એટલી નમનપ્રી સંતેષ નથી મળતો મારે એમ ઇચ્છા થાય છે કે, હવે તો બન્ને હરિજનોના ચરણ તળેનું ધાસ જ મળી જાય ! (Serfitude-નમેશના પચાત્તરી હા વાળી લીધી છે. 'હું' ને જૂલી જર્જરિતમાં બેઠાવાની એટલી તીવ્ર ઉત્કંઠા બનાવી છે કે દોષ પચતે કરે તો પણ ત્હેના આનંદ માનવો અને પરમાર્થ કંપી કરવો.)

- જે રંગા મેં લીનમેં, ચોખા મિલે ન કોય
મિલેકો પગલ કહે, હરિજન હરિયે ચોય. ૧
- જરો નરે એક ન જનિયા, જરે જનને કયા કોય ?
એકે કાચ કાઢ રોલ દે, મળમેં એક ન કોય. ૨
- એક મુખે કાચ કાઢ કાચ, અગ મુખે એક જાય;
એ તુ, શ્રીમિ મૂલકે, કૂલે કૂલે જમાય. ૩
- અગ આયે ઇસ એકમેં, રાર, પાવ, કૂલ, કૂલ;
કળીર ! પીછે કયા નર, બ્રહ્મી પકડા નિજ મૂલ ? ૪
- મેશ મુળમેં કાઢ નહીં, જે કાઢ હે સો તેશ;
તેશ તુલકો સોપતે, કયા લગેગા મેરા ?- ૫

(૧) જે કાષ્ઠ મનુષ્યો મેં આજ સુધીમાં જોયા છે તે બધા 'ત્રણ'માંના છે. ચોખા વર્ગનો કાષ્ઠ મનુષ્યો જ નહિ. કાષ્ઠ તમસમાં, કાષ્ઠ રજસમાં અને કાષ્ઠ વીરયા સત્ત્વ ગુણમાં છે; પણ એ ત્રણેથી જૂદી એવી તુરિયા અવસ્થાવાળા તો મ્હારી નજરે પડ્યા જ નહિ. કાળો, લાલ કે શુભાળી સર્વ કાષ્ઠ રંગ જ છે; રંગ વગરની દશામાં કાષ્ઠ જોયા નહિ. ચોથી દશા પ્રકટ કરી શકે તે માણસને હરિજન અથવા અધ્યાત્મી-જ્ઞાની કહીએ. હરિજન એટલે હરિના નામની તાળીઓ વગાડનાર કે હરિની માળા ફેરવનારા કે કયા બેસાડનારા નહિ !

(૨) એકને—આત્માને—પરબ્રહ્મને જાણે નહિ ત્યાં સુધી દુનીઆની સઘળી વિદ્યાઓ જાણે તો પણ શું થયું ? એકના જ્ઞાનમાં સઘળું જ્ઞાન સમાઈ જાય છે; માટે એક વડે બધું થઈ શકે; બીજી બધી ચીજોનો સરવાળો કરીએ તો પણ તે એક ચીજ ન થાય !

(૩-૪) તે એકને સાધન કરનારને બીજું બધું (વગર પ્રયત્ને) સાધ્ય થઈ જાય છે, અને એ એક વગરની બીજી બધી ચીજો સાધે તો એક તો ઉલટો દર જતો રહે ! જે તું મૂળને પાણી પાછશ તો આપું વૃક્ષ ફાલશે અને ફૂલશે, ડાળ, પાંદડાં, ફળ-ફૂલ વગેરે આપો-આપ આવી મળશે. કળીર કહે છે કે જે સખસ મૂળને જ પકડે છે તેને બીજું કાંઈ રહેતું જ નથી.

(૨) જીવની વાતો.

૧

- જિના બીજકો વૃક્ષ છે, જિન ધરતી અંકુર;
 જિન પાણીકા રંગ છે, તહાં જીવકા મૂલ. ૧
- હમ વાસી વો દેશ છે, (જહાં) ગાજ રહા પ્રહમંડ;
 અનહદ ગાજત ગાજતા, અવિચલ ભોત અખંડ. ૨
- આયા એકહિ દેશસે, ઉતરા એકહિ ઘાટ;
 બિચમે દુખધા હો ગઈ, હો ગયે ખારાગાદ ! ૩
- હમ વાસી વો દેશકે, (જહાં) ભત-વરન-કુલ નાહિ;
 શબ્દ મિલાવા હો રહા, (પર) દેહ મિલાવા નાહિ. ૪

(૧) જીવનું 'મૂળ' ક્યાં છે ? જ્યાં બીજ વગરનું વૃક્ષ છે, ત્યાં ધરતી વગર અંકુર ફૂટ્યા છે, જ્યાં પાણી વગરનો રંગ છે—ત્યાં—તે જગ્યાએ જીવનું મૂળ છે. જીવનું મૂળ સ્થાન—પરબ્રહ્મ એ સ્વ-રંગ—આકાર વગરનું છે.

(૨) હમે એટલે આ જીવ તો તે દેશના રહેવાસી છીએ કે જ્યાં 'શબ્દ' અથવા Logos અથવા The Word નો નાદ અવાજ થયો છે તેથી નિરંતર વાગનાં વાગનાં જેવો ખ્યાલ આવે છે અને જ્યાં અખંડ પ્રકાશ છે.

(૩) તે પરબ્રહ્મમાંથી જ સુષુપ્તિ જીવે આવ્યા છે. એક જ 'દેશ' થી આવેલા સુષુપ્તિ જીવ સ્વી મુસાફરો એક જ 'ઘાટ' પર ઉતર્યા છે (એટલે આ સમૂહ દુનિયા સ્વી જગ્યાએ ઉતર્યા છે) પણ અહીં ઉતર્યા પછી 'દુખધા' એટલે સુરહેલીએ-દરકનો આવી પડી (કર્મ સ્વી જગત્સરે અનેક મુશ્કેલીઓમાં નાખ્યા) તેથી બધા છુટા પડી ગયા.

(૪) હમે (જીવ) તો તે દેશના મૂળ વનની છીએ કે જ્યાં ભત-વરન-કુલ વગર કોઈ જ નાકાવન નથી ત્યાં તો માત્ર 'શબ્દ'—

૨

ગેળી આયા ગેળસે, (ઐર) યહાં લગાઈ એળ;
 ઉલટ સમાવે ગેળમેં, (તો) મિટ જાયે સળ એળ. ૧
 જાત જાતકા પાહુના, જાત જાતમેં જાય;
 સાહુળ જાત અજાત હૈ, સળમેં રહે સમાય ! ૨
 એક ખૂંદનેં સળ ક્રિયા, નર નારીકા નામ;
 સો તૂ અંતર ખોજ લે, સળમેં ખ્યાપક રામ. ૩

થીજ સમ્મીલન થઈ શકે છે. એક દેહ બીજા દેહની મુલાકાત લે એવું કાંઈ ત્યાં નથી. ('શબ્દ' એ શબ્દમાં પણ ધાતું ગુપ્ત જ્ઞાન સમાયલું છે. બોલાયલો ઉચ્ચાર એ જ કાંઈ શબ્દ નથી; પણ આ ઉંડા તત્ત્વજ્ઞાનમાં ખાસ અભ્યાસ વગર સમજ પડી શકે નહિ.)

(૧) 'ગેળી' એટલે ગુપ્ત તત્ત્વ યાને આત્મા, ગેળી યાને ગુપ્ત સ્થળથી આવ્યો છે; પણ આંહીં એટલે ઇન્દ્રિયોથી સ્પર્શ થઈ શકે એવી ચીજોથી ભરેલી દુનીઆમાં આવીને તે વટેમાર્ગીએ તે તે ચીજોમાં મોહી પડીને એળ લગાડી છે. પણ હવે જો તે છવ ઉલટો—પાછો ફરે અને ગેળમાં સમાય તો સઘળી એળ—દુર્ગુણ મટી જાય.

(૨) જેમ એક ટ્રેનથી ઉતરેલા મેંકડો વટેમાર્ગીઓ પોત-પોતાની જાતના—પોતપોતાના સગાને ત્યાં જઈ મેમાન બને છે; પણ જે સાધુ હોય છે તેને કાંઈ નાત—જાત કે સગું સંબંધી નહિ હોવાથી તે તો આખા ગામનો મેમાન બને છે; તેમ જૂદા જૂદા આત્માઓ પોતાના વિદ્યસક્રમ (evolution) માટે અવતાર લેવા જાય છે ત્યારે પૂર્વ કર્માનુસાર જૂદા જૂદા જાત, વર્ણ તે જૂળમાં જાય છે; પણ સાદેજ એટલે પરમાત્મા તો અ-જાત (જાત વગરના વગર જેનો જન્મ નથી એવા) હોવાથી તે કાંઈના ન થતાં સર્વમાં સમાય રહે છે.

(૩) એક શબ્દ—એક જૂળમાંથી આ બધું થયું છે અને પડી

૩

એક બુદ્ધને સળ દિયા, (યે) દેવીકા ગિરનાર;
 સો તૂ કયોં બીસર ગયા, અમે મૂઢ ગમાર ? ૧
 સળ ધટ બીતર રામ દે, એસા આપદિ જ્ઞાન;
 આપ આપસે બધિયા, આપે બયા અગ્નન. ૨
 પાંચ ધાતકા પીંજરા, સો તો અપના નાદિ;
 અપના પિજર વહાં બસે, અગમ અગોગર માંહિ. ૩
 સગા હમારા ગમજી, સોદર દે પુનિ રામ;
 આર સગા સળ સગમગા, કોઇ ન આવે કામ. ૪

નર નારી વગેરે નામે પડ્યા છે. તે બધામાં સર્વવ્યાપક એવા 'રામ' ને તું 'અનર' માં સાધી દેલાક.

(૧) એક બુદ્ધમાંથી દેવનો બધો વિસ્તાર થયો છે; એ વાન, હે મૂર્ખ ! તું કેમ વિમરી ગયો છે !

(૨) સર્વ આકારોમાં અને સર્વ સ્થિતિમાં રામ છે, એ વાન તું તારી મેળે જ જાણી લે. તું પોને પોતાને બાંધવાનું કામ કરે છે—તું પોતાનું કંઈપણ પોને જ રચે છે; કાગળ કે તું અજાણમાં જઈ રહેલો છે.

(૩) પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ (કથિર) એ પાંચ વસ્તુ-પાંચ મુખ પદાર્થોનું આ સમૂહ સરોર બનેલું છે; પણ તે કોઈ આપણું (આત્માનું ખરું) કે કોઈકદમીનું 'ધર' નથી. આપણું 'ધર' તો ત્યાં—તે જગ્યાએ છે કે જે જગ્યા કલ્પનામાં આવી શકતી થી અને જ્યાં હિન્દીઓથી જઈ શકતું નથી.

(૪) હમારા (આ આત્માના) મગા તો રામ જ છે, પુનિ મટલે વળી, અમારો સોદર (સગા બાઈ) પણ રામ જ છે. તે સેવાયના બીજાઓ (સગા દેવતાઓ દાંતો કરનારાઓ) નામના જ છે; દેશ કામના નથી.

અમે અમે એ ના મિલે, કિન્હો પૂરું જાન ?

જાન વિના ક્યા અંગેવા, હાં સખ સંગેવા.

૫

કયા દિવા દમ આમરે, કદા પ્રેરે, જાન ?

ઈતરે જમે ન ઈતરે જમે, સહ જમે મહ ગમાય.

૧

કળીર ! યદ સખ જાન દે, રહે તો હેર ભગાય;

દે સેવા કર સંતોષી, દે ગોવિંદ શુભ ગાય.

૨

કદાં લય કદાં ઉપને, ક્યોં કરતા દે લાડ ?

ન લતનં દિસ ફળ તલે, લય પડેગે હાડ.

૩

(૫) જેટલાં (સગાં) ગયાં, તે હવે ફરીથી તો મળતાં નથી. (ખરા સગા હોય તે હાંઈ દોષ દે નહિ; તેની પ્રીતિ કાયમની હોય.) માટે આ વાત હું કોને પૂરું ? જ્ઞને તો લાગે છે કે, મા—આપ—પુત્ર—ભાઈ સર્વ સંબંધ નૂકો છે.

(૧) ‘અમે’ (‘હવે’ ને માટે બહુવચન રાખે વપરાય છે) અહીં આવીને શું ધાડ મારી ? અને હવે અહીંથી જન્મશું ત્યાં (જન્માં-તરમાં) પણ શું ધાડ મારવાના હતા ? ના અહીંના રહ્યા, ના ત્યાંને લાયક થયા; અમે તે મૂળ મૂડી ગમાવીને જન્મએ છીએ (આત્મતત્ત્વ ભૂલીને અને પૂર્વનાં શુભ કર્મ શીલીકે હશે તે ખાઈ જન્મને ઉલટું દેવાની રક્ષો સાથે જન્માન્તરની સફર કરીએ છીએ.)

(૨) અરે ઓ કળીર ! જો, જો, ત્હારું-દેખાતું શરીર-જેમાં તું બહુ આનંદ માનતો હતો તે તો આલ્યું-ગયું સમજ. ત્હારાથી બની શકે તો એને સ્થિર રાખ. અને ન બને તો પછી અત્યારથી જ ચેતીને સંતસેવા કે ગોવિંદશુભગાન જેમાંથી એક કામ કરી લે.

(૩) આ શરીર અહીંથી ચાલીને ક્યાં જશે અને ક્યાં ઉપ-જશે, અરે એનાં હાડકાં કયા ઝાડ તળે જઈ પડશે ત્હેની કોને ખબર છે ? તો પછી તું એવા શરીરને આટલાં બધાં લાડ શા માટે લડાવે છે ? શું વગડાના ઝાડ તળે દટાવા માટે કે સ્મશાનમાં બળવા માટે ?

આજ કાલ દિન પાંચમે; જંગલ હોગા બાસ;
ઉપર લોક ફિર જાયમે, ઠાર ચરેમે ઘાસ. ૪

રામ નામ જાન્યો નહી, કિયા ન કરિસે હેત;
તારે જનની ભારે મુઠ, પત્થર પડિયો પેટ. ૫

૫

રામ ગિસાર્યો બાવરા, અચરજ કીનો ચેક;
ધન જોગન ચલ જાયગા, અંત હોયગી ખેક. ૧

મનુષ્યજન્મ તોકોં દિયો, ભજનેકો ગોવંદ;
તૂ અપને કર આપકો, કહાં બધાયે કુંદ ? ૨

મનુષ્યજન્મ દુર્લભ અલી, મિલે ન ગારંભાર,
તરવરસે ફલ ગિર પડા, દેર ન લાગે ઘર. ૩

(૫) જો કામ માટે આ દેક કર્યો હતો તે કામ એટલે કે દરિયી હેન કરવાનું કામ-પરમાત્માથી એકબાર જોવાનું કામ તો તારાથી જન્મું નહિ, તો પછી એમજ લોકો કહેમે કે તું જનનીને ફોગડ ભારે મારી, તારી જગાએ પથર પેટ પડ્યો હોત તો પશુ કીક હતું.

(૧) હે બાવરા મનુષ્ય ! મને આશ્ચર્ય તો એ વાતનું થાય છે કે તું જામને વિચાર્યો, પણ તે સિવાયનું તો જન્મ-ધન-જોગન વગેરે-આપ્યું જનારું છે અને અને ખાખ થઈ જનાર છે.

(૨) મનુષ્યનો જન્મ લેને મળ્યો છે તે નેરિય-પરમાત્માને ખાતજ-ખેતન કરવા માટે જ મળ્યો છે તે જગા તું પોતાના કાંઈ જ પોણને જગમાં ફેલાવે છે એ સુ ?

(૩) મનુષ્ય તરીકેનો જન્મજી દુર્લભ છે-વારવાર મળે તેમ નથી જેમ તમે એટલે દરિયી ફળ નીચે પડ્યું ન કાલ ફરી ઝગાએ એટલું નથી તેમ. (મનુષ્યજન્મ ફરી કરિયે મગન નહિ એવો અર્થ નથી, પણ પછી મુજેલીએ અને લાંબે કાળે મળે તેમ છે, એવી મુજેલીએ આપણ માટે ફળનું દેહન આપ્યું છે.)

ઢાંઢે સોવે નીંદલર, જાગી જયો મુસાર;
 એક દિન એસા સોવના, લાંબે પાઉં પસાર ! ૪
 કળીર ! કેવલ નામકે, જળ લગ દીવે જાતિ;
 તેલ ઘટા જાતી જુગી, તળ સોવે દિન રાતિ ! ૫
 મન તૂં કેસા જાવરા, તેરી સુધિ કયોં જોય !
 મોત આયે સિરયેં જડી, ફસતે જોર ન હોય; ૬
 મન અપના સમજાઈ લે, આયા ગાફિલ હોય;
 જિન સમજે ઉઠ જાયગા, ફોકટ ફેરા તોય. ૭
 મનજી જનમકો પાયકે, લજ્યા ન રઘુપતિ રાય;
 તેલી ફેરા જોલ જયોં, ફિર ફિર ફેરા જાય ! ૮

(૪) તું ગાઢી નિદ્રામાં કેમ સૂતો છે ? જાગ અને મોરારને યાદ કર. એક દિવસ એવો જરૂર આવશે કે જ્યહારે તહને પગ લાંબા કરીને નીરાંતે સૂવાનું (સ્મશાનમાં) મળશે.

(૫) આ કળીર એ તો કેવળ નામ માત્ર છે; અને તે 'દીવા' એવા નામથી જોળખાતા પદાર્થ જેવો છે. દીવો અમુક કલાકો સુધી દેખા દઈ, તેલ કે જત્તી જેમાંથી એક પણ પુરું થાય કે તુરત, અદૃશ્ય થાય છે; તેમ આ કળીર પણ પૂર્વસંચિત ભોગવાઈ રહ્યા એટલે અદૃશ્ય થવાનો. શ્વાસોશ્વાસ રૂપી તેલ પૂરું થયું કે કળીરને રાત ને દિવસ સૂવાનું જ છે ! (દુનિયાની દૃષ્ટિએ સૂવાનું છે; પણ સ્થૂલ સૃષ્ટિની પછીની દુનિયામાં તો જાગવાનું જાડી છે.)

(૬) હે મન ! તું જાવડું કેમ જાને છે ? શુદ્ધશુદ્ધ શામાટે ગુમાવે છે ? જો તો જાડું કે મોત તો આવીને શિર પર ખડું રહ્યું છે, અને તહને એના પંઝામાં ફસતાં વાર લાગશે નહિ.

(૭) મનુષ્યજન્મ પામવા છતાં રઘુપતિ-રામ-પરમાત્માને લજ્જો નથી તો તું ખરેખર ધાંચીનો જાનદ જ છે; ભલે હવે તું ગોળમટોળ ફર્યો જ કર !

જગ સારા હરિદ્ર ભયા, ધનવંત ભયા ન કોય;
 ધનવંત સાહી જાનિયે, રામ પદારથ હોય. ૪
 રામ નામકી લૂટ હૈ, લૂટ સકે તો લૂટ:
 પીછેસે પછતાયગા, પ્રાણુ જાયાંગે છૂટ. ૫
 કાલ કરે સો આજ કર, આજ કરે સો આજમ;
 અવસર જીતો જાત હૈ, ફેર કરોગે કજમ ? ૬

(૩) શ્રીકૃષ્ણનો પણ પ્રમાદ ન કરશો.

કાલ કહે મં કલ કરે, આગે વિસમી કાલ;
 દો કલકે બિચ કાલ હૈ; સકે તો આજ સંબાલ. ૧
 આજ કહે હરિ કાલ જાનું, કાલ કહે કિર કાલ;
 આજ કાલ કરતે રહે, અવસર જાતા ચાલ ૨
 અપને પેહેરે જાગીચો, ના પર રહીચો સોય;
 ના જાનું છિન એકમે, કિસકા પહેરા હોય ? ૩

(૩) હે કૃષ્ણ! તારો પહેરો છે એટલો વખત તો તું જાગ !
 સુઈ રહેતો ના એક ક્ષણમા તારો પહેરો જાતો રહેતો અને ખીમતો
 પહેરો નીમારો (નિદ્રાસ્થાનને પણ વગેરે આપીને અમુક કામ પર,
 ભેગાવામા આવી છે, તમ આ જીવને સાર નરકથી મનુષ્ય દેહો
 રૂપો પડો પડે તોને પરોષકરના કામ માટે નીમતો છે. એ વખત
 જ્યાર તને જાગ્યું જાયતો. પ્રવર દરવા કંઈ ના નથી. જેને ને પ્રમાદ
 કર—જોને જે ર લોકો એટલે કે અધર્મો પુરો ને વિમાનના એકી
 હો અર્થાત્ તુ જ તે ને એને માટે જુગમે પડેરાગને છિર છે. પર-
 પ્રાર્થના. આદેશ ક.પ દેશ હરિજનને નીચાપડા જ પડરાં છે. જેને
 પ્રવર પામવેના જ દેશને નીચે)

- દીનીર ! માયા સાંપની, જને તાહિકો ખાય;
 અંચા મિલા ન ગારૂડી, પકડ પછાડે ખાય. ૪
- માયાકા મુખ ચાર દિન, ચાહે કહા ગમાર ?
 મુખને પાયો રાજ ધન, જાંત ન લાગે વાર. ૫
- કરક પડા મેદાનમેં, કુકર મિલે લાખ કોડ;
 દાયા કર કર લડ મુએ, અંત ચલે સુખ છોડ. ૬
- હસ્તી ચઢ કર જો દિર, જીપર ચમર ચઢાય;
 લોક કહે મુખ લોગવે, રહે વો દોજક માંય । ૭
- રામકિ ઘોરા લાનકે, દુનિયા આગે દીન;
 વહ રંદકો રાજ કહે, માયાકે આધીન ૨

(૪) માયા નાગજી છે, અને તે પોતાના બચ્ચનિ જ ખાય છે. એને એવો કોઈ ગારૂડી-જાડુગર મળવો જોઈએ છે કે જે તેણીને પકડીને ભેગ પડે.

(૬) જાનરૂપી મેદાનમાં ભોળા પદાર્થોરૂપી હાડકા પડ્યા છે, અને મેજવચ માટે લાખો કંગોડા દૂતરાંરૂપી હન્દ્રિપલોરૂપી મનુષ્યો એકા પાયા ■ અને તે હાડકાંની મામેટી માટે દાંપો-દમ્પ કરી લાડી મરે છે. પણ અહીંસાની વાત છે કે તે હાડકાં તો હાડકાના ટેકાને રહે છે અને લગભગ અધરચ નાસે છે.

(૭) હાથી-ચમર વગેરે સાદખી ભોગવનારને સેકા સુખી કહે છે, પણ તે માણસ અંદરખાને દોઝખ-નગરમાં મળ્યો હશે તેની કાને ખબર છે ?

(૨) હાથી-ચમરવાળા સેકા ખરેખર તે 'રાજ' છે-નિર્જન છે; જ્યાં તેમને 'રાજ' કહેવામાં કહે છે તેજો માવાને આધીન દેવડી તેમ કહે છે વગર તેમ કહેનારાઓમાં રામ સગથી જાનુ-પત્ની કે જે જ દોષ છે. અને દુનિયા અગિય નમી જનામાં એટલે કે દુનિયાની દિને અગિયના દોષ છે તેથી જ એવું નેરવજાની બેલું છે.

છોડે બિન છૂટે નહિં, છોડનહારા રામ;
 છવ જાતન બહુતરિ કરે, સરે ન એકો. કામ. ૨
 છબીર ! માયા મોહિની, નૈસી મીઠી ખાંડ;
 અશુરૂદી કિરપા લઇ, નહિતર ટરતિ ન લાંડ ! ૩
 ભલા લયા ને શુર મિલા, નહિં તો હોવી હાન;
 દીપક જોત પતંગ જ્યોત, પડતા પૂરી જાન. ૪
 છબીર ! માયા ડાકિની, ખાયા સગ સંસાર;
 ખાઈ ન સકી છબીરકો, લોકે રામ બધાર ! ૫
 છબીર ! ભુગકી દયા કહું, લવજલ કુળે દાગ;
 પરબ્રહ્મ પતિકો છાંડકે, કરે દુનીડી આંસ. ૬
 છબીર, જો સંભારકો, મમનપુ' કંઈ ખાર;
 પૂંછ જો પકડે લેંસડી, ઉગરા ચાહે પાર ! ૭

(૨) માયા છોડવાનો પ્રયાગ ક્યાં વગર કાંઈ તે પોતાની મેળે
 દેવતાની નથી, અને છોડાવનાર-છોડવાના પ્રયાગમાં મદદ કરનાર
 પરમેશ્વર છે. છવ જાતન તો પ્રકૃતિ છે જન પરમેશ્વરની મદદ
 વગર શક્ય મરતું નથી; (પરમ તત્ત્વમાં શ્રદ્ધા રાખે અને અદ્વૈતજ્ઞાને
 વીસારી દેતે જ શરૂએ જ્યાં તો માયા છોડવાનો પ્રયાગ મરજી થાય.)

(૩) માયા ક્યાં મોહિની ખરેખર મીઠી ખાંડ જેવી છે તેથી
 લેણી લેવા કમાઈ પડે છે પણ મ્હાગ પર અશુરૂદી કૃપા થવાથી
 મને કર્મક માન મળે છે તેથી હું જમી મેલો છું, નહિં તો ને 'ખાંડ'
 જેવી મશ: દળા નહિ-ફર થાન નહિ વગરની કાવિયા પ્રસિદ્ધ
 છે. પણ ૧૦૦૦ વેગને પહોંચે એકે એક 'ખાંડ' દેવ છે, કે જે
 પૂન: જન્મ જીવે દરેક જાતના જાણ કરે છે અને દેવ, માતા,
 નાન: કાઈ વહેલે જમામ કામના પચાંચિ દેવ છે. જો ખાંડ
 જેવાજ ખાંડ છે, જે પડીમા પુન: વધુ પડીમા ત્રી રૂપ, પડીમા
 કામજાનનું રૂપ અને પડીમા ત્રિપુત્રનું રૂપ છે તેને દલા, દારમ,
 રેષ, કામ વગેરે મ રૂપોના નામે ને વ

(૫) કાળની વાતો.

મૂસા ડરપે કાલસોં, કઠિન કાલકા જોર;
સ્વર્ગી ભૂમ પાતાલમેં, જહાં જાવે વહાં ગોર ! ૧

કાગન આવત દેખકે, મન જૂરે જનરાય;
જિન ડાલી કીડા ક્રિયા, સોહી પ્યારેં જાય. ૨

(૬) કપીર કહે છે કે આ કલિયુગની શી વાત કરે ? મધળા લોકો માયાના દાસ થઈ ભવ રૂપી જળમાં (બ્રમણમાં) ડૂબી રહ્યા છે, પરબ્રહ્મ રૂપી પતિનું દાસત્વ છોડીને દુનિયાની આશા કરે એવા મૂર્ખ લોકો આ કલિયુગમાં છે.

(૭) આ મંસારના લોકોને કેટલીએ વાર સમજાવું છું પણ તેઓ એવા તો ગભરા છે કે દરીઆની પાર જવાં માટે બેંસનું પૂછું પડે છે ! (બેંસ હાથડ્યા વગર રહેજ નહિ, અને ગાય તાર્યા વગર રહે નહિ એ લોકપ્રસિદ્ધ કહાણી છે.) અહીં બેંસ એટલે પ્રમાદ અને પૂંછડું એટલે શરણ; અથવા બેંસ એટલે જ્ઞાને! મારે એવા-પાર્શ્વ પીંછું એવા નામધારી સાધુઓ. બેંસ જેવા ગુરૂનું શરણું કરી ભવ-જળપાર ઉતરવા ઈચ્છે એવી આ મૂર્ખ દુનીઆને કેટલી વાર સમજાવું ?

(૮) મૂસા પેગમ્બર પણ કાળથી ડરે છે, કારણકે કાળનું જોર એટલું બધું છે કે સ્વર્ગલોક, પાતાલ તથા પૃથ્વી અને જમાને 'ધોર' એટલે કમરો તો ખરી જ છે. કાળદેવનું શક્ત્ય મને ક્યારે છે, તાર્યા આજીવનના દેવને પણ મરવાનું તો છે જ.

(૯) કાળનું મર્જિત્ય જાણતો એકલે વનમનિ-સદા શ્રી ૭
જોર કહે છે કે સ્વર્ગી પારી દુનિયા સ્વર્ગી કાળદેવ છે તરુ
મૂર્ખ મૂર્ક જોરે કાળ જાણ્યાં જાત ને હારે મરત રહેતું.

ધર્મ યોગ્ય છે એટલે, જેવો હું પૂજીશ તો
દેવો એટલે જીવો એ પૂજીશ તો તે મને પૂજે
આજીવન એક જ રીતે, જુદા જુદા ભાવો
આપણે જીવતા રહેવા જોઈએ તે જુદા જુદા ભાવો
જિંદગીમાં કઈ પદ, કઈ સ્થાન, કઈ ભાવ
સાચો જીવન સંપન્ન થાય, એક જ ભાવ એક જ
કારણ આપણે જીવતા રહીએ છીએ, જુદા જુદા
કહે કહે મુલ્ય વિશે, કાંઈ દેખી શકીએ
કાંઈ દેખી શકીએ, જિંદગીમાં જે
તે પદ વિશે કાંઈ કે, સંજોગ એક જ જોઈએ ?

(૧) પાછા જાણી જોઈને જ જુદા જુદા ભાવો
પાછા કહે છે જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા
જાણી જોઈને જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા
જાણી જોઈને જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા

(૨) પાછા જાણી જોઈને જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા
જાણી જોઈને જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા
જાણી જોઈને જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા

(૩) પાછા જાણી જોઈને જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા
જાણી જોઈને જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા
જાણી જોઈને જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા

(૪) પાછા જાણી જોઈને જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા
જાણી જોઈને જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા
જાણી જોઈને જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા

(૫) પાછા જાણી જોઈને જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા
જાણી જોઈને જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા
જાણી જોઈને જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા ભાવો જુદા જુદા

આરે પારે જો રહ્યા, ઝીના પીસે સોય;
ખૂંટ પકડકે જો રહે, (તાકો) પીસ સકે ના કોય. ૪

૩

કાલ સીસ પર આ ખડા, જગ પિયારે મિત્ત;
રામ સનેહિ બાવરા, તૂ કયોં સોવે નચિત ? ૧
માઠી કેરા પૂતલા, માનુષ ધરિયા નામ;
દિન દોચારકે કારને, ફિર ફિર રોકે ઠામ. ૨
ખડ ખડ બોલી ઠીકરી, ઘડઘડ ગયે કુંભાર;
રાવન સરખે ચલ ગયે, (જો) લંકાકે સરદાર. ૩

(૪) જે દાણા ઘંટીના નીચલા પડ પર અગ્નિ તરીકે પથરાયેલા રહે છે તે તો પિસાઈને આટો થઈ જાય છે; પણ જે ખીસાતી પાસે પડી રહે છે તેને કાંઈ પિસી શકતું નથી, જે માણસ વિકસિત થયેલી માયાના પડ પર ફરે છે તે પિસાઈ જાય છે. પણ જે મધ્ય જિંદુને પકડીને બેસે છે અર્થાત્ પરમ તત્ત્વમાં જ લીન થઈ રહે છે તે ગમે તેટલા કાળ સુધી માયાની ઘંટી સાથે તોપણ પિસાતા નથી. એ તો ઉચ્ચા ઘંટીનું વાજું નીચાંને સાંભળવા પામે છે !

(૧) કાલ નામનો એક શત્રુ મ્હારે આવી ઉભો છે ! તે પ્યારા મિત્ર ! હવે તો તું જાગ ! રામમાં રહેલ રાજવંશના પરન્તુ બાવરા બનેલા, હું મિત્ર ! નમિત્ત મુલાનું નામે કેમ કરી પાલવશે !

(૨) આપણે સર્વ મનુષ્યો (પંચગુણના) દુષ્ટતા ઝીંમે અને પુણ્યનું ' મહાપર ' મેંતું નામ માત્ર પાડીશું છે અર્થાત્ જો માત્ર વિચાર, કાંઈ કામ કરવા નહિ (માધ્યસ્થી વિનાન કરવા નહિ) આપણે દુષ્ટાને પાછા પાછા કરીશું અને કરી કરી જાન્ય નહિને જાણ્ય રોકવા નહિ.

(૩) ખડીકે કિરો (કમર) ખડ ના હાથને રોકે છે કે, પાણીને કુંભાર ના હાથેથી કુંભારી બને છે કે નહિ.

$$\{x_j \in \mathbb{R}^n \mid 0 \leq x_j \leq 1, \sum_{j=1}^n x_j = 1, \text{ and } x_j = 0 \text{ or } 1\}$$

2. The $\mathbb{Z}_2$ -action on $\mathbb{R}^n$ is defined by $(x, y) \mapsto (-x, y)$.

3

1

सर्वप्रथम सर्वप्रकार के अस्त्र-शस्त्रों के साथ-साथ

ਸ੍ਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ੀ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ

1

சென்னைப் புதினம் எழுதி 13, 000 ரூ.

உருகிய உலர்ந்த நிலத்தில்

4

24 115 43 27 2, 112 422 4 4.

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ੨੬ ਜੁਲਾਈ ੧੯੮੧

1

246 1285 2102 2171 2174 2175

मनेः मरु ज्ञानी मये निजः होन निजः ।

9

भारतं भूतं सुतं भूतं, भूतं भूतं भूतं न भूतं

ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੁਭਾ, ਅਧੀਨ ਹੀ ਮੰਨੀ ਗਈ

1

(1) हे सं.स. कायदे : १९८० च्या, १११ (१) व ११२ (१) अन्वये रद्द होऊ नये असे ठरले आहे.

(૪) એક છુટ-પરચનું એક શિશુ જે દર્શાવ્યા બાદ વરણી
 ૭ એક એક દીકર છાત્ર વચ્ચેનું વચ્ચે સેતુ સ્થાપના કરી શકે છે,
 ૫૫ વિચારતા નથી કે એકા દે. એકે 'જુદો' ખાતી (પાનનું મનુ
 શીખા વચર) આપ્યા નવા અને જાન છે.

(૫) હાલે મરના—જામના બેઠક જુન પરી નવા, એટલે કે
બેઠક પુર્ણ થયા આ હાલ જામનારજના ફરિ કરે છે. ૫૧ હજાર
અનાર એટલે ફરિ બચાવ દાખલનું મુજબ થયું નહિ. (બાંકો બંધ)
એના થાય કે, બેઠક નબળા બા. હાલે મરનાના પ્રમન બા.બા. જતા
હજારે આમરે એટલે પ્રત્યેક બા. મરના આરંભુ નહિ. મનામ
કે ફરિ વાળા નમ બાંકી પડે—નુકસાન, જેવા થયું છે એ તે તે

1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 26

જિન મરનેસે જગાં ડરે, ઉસમેં મુઝે આનંદ;
કળ મરિયે કળ ભેટિયે, પૂરન પરમાનંદ.

૬

૬

મરં મરં સળ કોઈ કહે, મેરી મરે બલાય;
મરના થા સો મર ચુકા, કોન મરેહિ અળ જાય ? ૧
મન મૂવાં માયા મુઝ, સંશય મુવા શરીર;
અવિનાશી તો ના મરે, તૂ કયોં મરે કળીર ? ૨
જીવતસેં મરનો લલો, જો મર જાણે કોય;
મરને પહેલે જો મરે, કુલ ઉજિયાંરા હોય. ૩

વખતે ગમ ખાતાં આવડી નહિ.) કળીરજી તો એવી રીતે મૂઝ્યા છે કે જ્યોતી ફરી જન્મવું જ ન પડે; મતલબ કે પરબ્રહ્મમાં લીન થયેલા સંતો મરણ પામે છે તે સાથે, તહેમના ઉપર આજ મુઘી રાજ કરતો અવસર એટલે કાળ પણ મરી જાય છે; મતલબ કે તહેમને હવે કાળનું બંધન નથી. (કાળ-ક્ષેત્ર-સંજોગ વગેરે કશાની એમને મર્યાદા નથી)

(૬) જે મૃત્યુથી લોકો ડરતા રહે છે તે મૃત્યુમાં મ્હને તો આનંદ લાગે છે. હું તો કહું છું કે મરણને કપ્હારે ભેટીએ કે જ્યોતી પૂર્ણ પરમાનંદને પણ ભેટવાની તક મળે ?

(૭) સર્વ કોઈ કહે છે કે “હું મરવાને ખુશી છું.” પણ (કળીરજી કહે છે કે) “મહારી તો બલારાત મરે છે! મરવાનું જે કાંઈ હતું તે તો (એટલે કે મન) મરી ગયું છે; હવે કાણ મરે?”

(૮) મન, માયા અને શરીરના સંશયો (ખોટા વેહેમો) મરી ચૂક્યા. જે અવિનાશી હોય તે કાંઈ મરતો નથી. તો પછી હે કળીર! તું કેમ કરી મરવાનો હતો ?

(૯) જે માણસ મરવાની વિદ્યા જાણતો હોય તહેને માટે તો જીવવા કરતાં મરવું બેહેતર છે. શરીરના મરવા પહેલાં જે માણસ મનથી મરી જાણે છે તહેના જીવનમાં સર્વત્ર પ્રકાશ થઈ રહે છે.

મરતો મરતો જુગ મુગ મુગ મિત્ર દારા જોતા
રામ દલીલા થો મુગ, એક જગમગ દેખ. ૪

ના મૂવા ના મર ગયા, નદિ આવે નદિ આવ્યા
એ ચરિત્ર હરતારકા, ઉપજે ઓર સમાય. ૫

જમ લક આસ શરીરની, નિર્જાય લયા ન લાય
કાયા માયા મન લગે, ચોપટ રહે જાગાય. ૬

નિજ ધર જલોનેકો લિયા, મેને પલીયા કાયા
જો ધર જાણી આપકા, તો ચલો કમારે સાય. ૭

ધર જાણે ધર હિમરે, ધર રાખે ધર લાય;
એક અચળા દેખિયા, મડા કાલકો જાય. ૮

(૪) મરતાં—મરતાં(જન્મ-મરણના ફેરા ફરતાં) ઓક જુગો
મરી ગયા-ચર્ધ ગયા, અને દરેક જન્મમાં સી—પુન—પન વગેરે
મેળવ્યું અને જોયું. પણ કબીરજી મૂળા તે રામજીમાં જાગી ગયા
—પરમતત્ત્વમાં સમાયા.

(૫) આત્મા તો મરનોએ નથી અને આવનો—જતો પણ નથી.
આ સર્વ તો કર્મની લીલા છે, કે જેથી માણસો ઉપજતા અને
સમાર્ધ જતા દેખાય છે.

(૬) જ્યાં સુધી સ્થૂલ શરીરની મમતા છે ત્યાં સુધી નિર્જાય
દયા પ્રાપ્ત થવાની નહિ (શરીર પોને રાગ અને વિનાશને પાત્ર છે
મોટે.) પણ જો કાયા અને માયાની દરકાર મનમાંથી દૂર થાય
તો પછી તેવા માણસ મોટે આખું વિશ્વ ખુલ્લું છે! ખુશી આવે
ત્યા જાય. (મહત્તમ ભુવનોમાં પણ વિદ્યાર ચર્ધ શકે.)

(૭) કબીરજી કહે છે કે મ્હારું ધર જાગવા મોટે મ્હેં મ્હારા
કાયામાં પલીતો લીધો છે, ત્હમારે પણ જો ત્હમારું ધર જાગતું દેખ
તો ચાલો અમારી સાથે! કારણ કે—

(૮) પર જાગવાથી જ ધર હિમરે છે અને ધર સાચવવાથી
ધર જાય છે. એક આત્મર્પણરી પાત્ર મ્હેં જોઈ કે સુડડું કાળને

કષીર મરતક દેખ કર, મત ધારો વિશ્વાસ;
કબહૂ જાગે ભૂત હોય, કરે પિંડકો નાસ.

૯

મરતક તો તથા જાનિયે, 'આપા' ધરે ઉઠાય;
સહજ શૂન્યમેં ઘર કરે, તાકો કાલ ન ખાય.

૧૦

સહજ શૂન્યમેં પાઈયે, જહાં મરણ વડાં મન;
કષીર ચુન ચુન લે ગયા, ભીતર રામ રતન.

૧૧

ખાય છે! સ્થૂલ પર એટલે બહારનું શરીર, તેના ભોમે જ કાર્મણુ શરીરરૂપી પર ઉગરી શકે; જેઓ સ્થૂલ શરીરને સાચવવાની જ ગરજ કરે છે તેમનાં કાર્મણુ શરીર બદલા જેવા-મદકષ કસામાં થઈયા હોય છે. જેનું મન મરી ગયેલું હોય છે તેને સાચુમ કાળને પણ ખાઈ લે છે.

(૯) કષીર કરે છે કે હે કાલજો! મરત: માનુષને મોટીને સ્વપ્ન ધારી પેલના નહિ કે જે માનુષ પરેષન જ મરી જાય છે. કેટલીકવાર મોટા વજુ બને છે કે જે કુદરતે પડે: જન કહતે માને છે અને મરણુ દિવાળાં કહનાં પિંડકો. વજુ તમા કરે છે.

(૧૦) ખાડુ માનુષ ને નામે જ મરતક કે બહારે 'દુ:ખ' કર માન. જેનું મન નામેના પર કરે મિટલે કે નામેના પર માન, માનવા ને મોટા મરતકોનાં મન હોય છે કુદરતે કહનાં મન નામે કરે કાલ તોને કાલ કહનાં મન કરે કાલ.

(૧૧) કષીર માનુષ ને નામે જ મરતક કે બહારે 'દુ:ખ' કર માન. જેનું મન નામેના પર કરે મિટલે કે નામેના પર માન, માનવા ને મોટા મરતકોનાં મન હોય છે કુદરતે કહનાં મન નામે કરે કાલ તોને કાલ કહનાં મન કરે કાલ.

ફૂલન થે સો ગિર પડે, ચરન કમલસે દર;
કલિયોંકી ગત અગમ હૈ, તાતે રામ હંજૂર. ૧૨

(૬) બહારના પરમેશ્વરથી કઠાતા નહિ.

પત્થર પૂજે હરિ મિલે, તો મેં પૂજું ગિરિરાય;
ઈસસે તો ચક્કી બઢી, પિસ ખાય સંસાર. ૧
દેહી નિરંતર દેહરા, જામે પરતછ દેવ;
રામ નામ સુમરન કરો, કહા પત્થરકી સેવ ? ૨

(૧૨) અભિમાનથી ફૂલી ગયેલા ફૂલો યાને પુષ્પો કમળના ચરણ એટલે યાથી દૂર ખરી પડે છે; પણ નાનુક કળાઓની મતિ અગમ્ય હોવાથી તેઓ કમળના ચરણ આમળ રહે છે. (જેઓ ફૂલીઆદરી) માં ફૂલી જાય છે તેઓ પ્રભુના ચરણકમળથી દૂર છે; તેમને સત્તા દર્શનના લાભ મળતો નથી. પણ કળાઓ (અંગિપાંગ સંકેતોને અંદરથી ખીસવાનો પ્રયાસ કરતી કળાઓ) હરિની નજીકમા રહેવા પામે છે.

(૧) પત્થરને પૂજવાથી જો હરિ મળતા હોય (આત્મનત્વ પ્રાપ્ત કરું હોય) તો તો હું આખો પડાડ જ પૂજી દેઢાઉં. અરે પડાડને પૂજ્યા કરતાં પણ પડીની પૂજા કરું તો દેવું સાફ. કે જે પડી નહારે માટે આપે પિસવા જેટલું પણ કામ કરી આપશે.

(૨) આ દેહ એ જ દેહ છે, અને એમાં જ અરેખરો દેવ (જાતના) બેસે છે. માટે બાઈઓ! એ બીનરમાના રામના જામનું ખાન મંગે, આત્મજાવના લીન યાઓ, બાઈ પત્થરની સેવા તો તમારે કાંઈ ઉકાળશે નહિ.

પત્થર સુખ ના ઘોલહિ, લે સિર ડારો કૂટ;
 રામ નામ સુમરન કરો, દૂળ સળહી જૂઠં. ૩
 કુણુધીકો સૂએ નહિ, ઉઠ ઉઠ દેવલ જાય;
 દિલ દેહરાકી ખળર નહિ, પત્થર તે કહા પાય ? ૪
 પત્થર પાની પૂજ કર, પચ પચ મુવા સંસાર;
 લેદ નિરાલા રહ ગયા, કોઈ ખિરલા હૂંવા પાર. ૫

મહાત્મા કપીરનાં આ વચનો સાથે યોગીંદ્રદેવ નામે જૈન પૂર્વાચાર્યે રચેલા 'સ્વાનુલવદર્પણ' નામના ગ્રંથની ૪૧ થી ૪૪ સુધીની ગાથાઓ સરખાવવા જેવી છે. તે ગાથાઓનું ગુજરાતી પદ્યબંધ ભાષાંતર શ્રીયુત લાલને નીચે મુજબ કર્યું હતું, અને તે માટે તે ભાષ્યને તહેમની મૂર્તિપૂજક જૈન કૉન્ફરન્સે માત્રી માગવાની ફરજ પાડી હતી:

તીર્થે ને દેહેરાં વિષે, નિશ્ચય દેવ ન જાણુ;
 જિન ગુરવાણી એમ કહે, દેહમાં દેવ પ્રમાણુ. ૪૧

તન મંદીરમાં જીવ જિન, મંદિર મૂર્તિ ન દેવ;
 રાજા ભિક્ષાર્થે ભમે, એવી જનને દેવ. ૪૨

નથી દેવ દેહરાં વિષે, છે મૂર્તિ ચિત્રામં;
 જ્ઞાની જાણે દેવને, મૂર્ખ ભમે બહુ કામ. ૪૩

ખરો દેવ છે દેહમાં, જ્ઞાની જાણે તેહ;
 તીર્થ દેવાલય દેવ નહીં, પ્રતિમા નિશ્ચય એહ. ૪૪

(૩) કદાચ તહમે પત્થરની મૂર્તિ સાથે માથું ફેડો નાખો તો પણ તે ઘોલવાની નથી—મતલબ કે તહમારી અરજ બેહેરા કાન ઉપર અથડાઈ ફેકટ જશે; માટે રામ નામનું સ્મરણ કરી લો, ખીજું સર્વ જૂઠું છે.

(૪) 'કુણુધિ'ને અક્કલ ન હોગાથી ઉડી ઉડીને દેવળમાં જાય છે. દીલરૂપી દેવતામાં આત્મારૂપી દેવની જેમને ખળર નથી એવા પત્થરોને તત્ત્વ એટલે 'તે'ની—ખરા દેવની પ્રાપ્તિ કેમ થાય ?

(૫) પત્થરમાં અને પાણીમાં દેવ સમજ મૂર્ખ માણસો તહેમની પૂજા કરીકરીને અને બાલ ક્રિયાઓમાં લુપ્ત રહીને સંસારમાં ફર્યા

મદકે મદિનેમે ગયા, નદાંબી દરજા નામ.

મેં તુલ પાંડુ હે સખી ! કિન દેખા કિમ હામ ? ૬

૨

રામ નામ સખકોઈ કહે, હગ ઠાકુર ઓર ઘાર;

ધ્રુવ પ્રહ્લાદ સખ તર ગમે, ચલિ નામ કહુ ઓર ! ૧

સુદી બિન સુમરન નદિ, બાવ બિન બજન ન હોય;

પારસ બિચ પરદા રહા, કયોં લોહ કંચન હોય ? ૨

ગયા છે. પરમ તત્ત્વનો ભેદ તો એમનાથી દૂર રહી ગયો છે; એ ભેદ તો વીરસા જ ભણે છે, કે જોએ ભેદ ભણવાથી ખરે રસને પાર પડાંચે છે.

(૧) મક્કા-મદીનામાં ભણ્યા ત્યાં પશુ દરિ કે ખુદાનું જ નામ છે; તો કબીરજી મુસલમાનોને પૂછે છે કે, હે મહારી બહેનો ! મક્કા મદીનામાં કઈ જગોએ અને કાણે ખુદાને દીકા ? મતમન કે ખુદા તો અંતરમાં જ ભેઈ ચકાય છે.

(૧) હગ લોકો, ઠાકોર લોક તેમ ચોર લોક પણ રામનું નામ ઉચ્ચારે છે; પરન્તુ ધ્રુવ અને પ્રહ્લાદજી જે રામનામથી તરી ગયા તે નામ તો કાંઈ બૂદી જ ભાતતું હતું. (તે કાંઈ મ્હોદેથી ઉચ્ચારાતું નામ ન હતું પણ અંતરના એકતારતું પરિણામ હતું.)

(૨) મનઙ્ગલિ વગર રામનું સ્મરણ નકામું છે. અંતરના બાવ વગરનું જમન નકામું છે. પારસખજિમાં લોહને સોનું કરવાનો પ્રયત્ન છે એ વાત તો ખરી પણ લોહ અને સોનાનો સ્પર્શ થાય તો જ એ બનાવ બને; એ બે વચ્ચે કાંઈ પણ પડેલો રાખસો તો સોનું કેમ કરી યશે ? તેમ દુરિનો સ્પર્શ જ (મનથી) કરે તો તો જરૂર દરિ રૂપ થઈ જશે; બાકી વાતો કરવાથી કાંઈ ન થાય.

સુમરન સિદ્ધા યોં કરો, જ્યોં ગાગર પનિહાર;

હાલે ચાલે સુરતમેં, કહે કપીર ગિચાર. ૩

સમરન સિદ્ધા યોં કરો, જોસે દામ કંગાલ;

કહે કપીર ગિસરે નહીં, પલ પલ લેત સંભાળ. ૪

જોસી નિયત હરામ પૈ, જોસી હરસે હોય;

ચલા જાય વૈકુંઠમેં, પદ્મા ન પકડે કોય. ૫

બાહિર કયા દિખલાઇયે-? અંતર કહિએ રામ;

નહીં મામલા ખલકસોં, પડા ધનીસે કામ. ૬

(૩) હરિનું સ્મરણ કરવાની રીત બતાવે છે કે, જેમ પાણી ભરવા ગયેલી સ્ત્રી માથે ભરેલું બેકું હોવા છતાં હાલે છે, ચાલે છે અને સખીઓને તાળી પથ્થુ દે છે પણ બેકું પડે નહિ એવી સુરત લગાવે છે, તેમ ત્હમે પણ સંસારનાં કામ કરવા છતાં હરિથી સુરત લગાવી રાખો.

(૪) વળી પણ સ્મરણ કરવાની રીત બતાવે છે કે, જેમ કંગાલ લોટા દામ એટલે પૈસાનું નામ ઘડી પણ બૂલતા નથી તેમ કપીરજી કહે છે કે, ત્હમે પણ ઘડી ઘડી હરિનું નામ સ્મરણમાં રાખો.

(૫) હરામનું-વગર મહેનતનું ધન લેવા તરફ જોટલી લગતી છે તેટલી જ લગતી હરિમાં હોય તો ત્હમે સીધા વૈકુંઠમાં ચાલ્યા જાઓ; કોઈની મગફર નથી કે ત્હમારો ખર્ચો પકડીને રોકવાની દિશ્મત ધરે.

(૬) રામનું નામ દિખતી છે માટે બહાર શા માટે ઉચ્ચાર કરવો? શા માટે? ત્હને દેખાવ (Show) કરવો? આપણે ખચક મચવા દુનિયાથી કાંઈ દામ નથી, આપણે તો ધણી એટલે હરિથી કામ છે. આપણું ભક્તિ, ધણી પોતે સ્વીકારે એટલે બસ; અંતરમાં વસતી દુનીયા ત્હારી ભક્તિ જેઈ રહે તેમ છે જ નહિ, તે તો બમણા ભક્તોના હાથ પોસર અને ખાત નથી વાટકાદ કરે તેમ છે. માટે તું સ્તુતના અસ્તિત્વની દરકાર કરતો જ ના.

(૭) ભક્તિ કેવી રીતે કરશો ?

માઝા તો કરમેં ફિરે, ઇશ ફિરે મુખમાંદિ;
મનુવા તો ચાહિસ ફિરે, એસો મુમરન નાદિ. ૧

મુમરન એસો કીજિયે, ખરે નિશાને ચોટ;
મુમરન એસો કીજિયે, હલે નહીં ઇશ હોડ. ૨

અંતર 'હરિ. હરિ' હોત દે, મુખેકી હાજત નાહિં;
સહજે ધુન લાગી રહે, સંતનકે ઘટ માંહિ. ૩

(૧) હાથમાં માળા ફરે, મુખમાં ઇશ ફરે અને તેજ પ્રભાણે મન પશુ વિશ્વમાં ફરે છે—મટકે છે; તો એવી જાતના પ્રભુ-ભૈરવધી શું દલાડો વળવાનો હતો ?

(૨) જેમ કોઈ નિશાનખાજ માણસ ખરાખર પારેલા નિશાન પર જ તીર ઘોંટાડી દે છે, તેમ ત્વમે પશુ પ્રભુ ઉપર ત્વમાઈ ખ્યાન ઘોંટાડો. ઇશ કે હોડ દલાવવાની જરૂર નથી. ખ્યાન કોઈ શબ્દથી નહિ પર મનથી થવાનું છે.

(૩) 'સંત' અથવા 'હરિજન' કેવા હોય છે ? તો કહે છે કે, એમના અંતરમાં હરિનું 'ખ્યાન' સદૈવ હોય છે, તેથી મુખથી 'હરિ' એવો ઉચ્ચાર કરવાની એમને 'હાજત' અથવા જૂખ રહેતી નથી. સંતના ઘટમાં 'સહજ' અથવા સ્વાભાવિક રીતે જ ધૂન લાગી રહેતી હોય ત્યાં ખાત્ર પોકારની શી જરૂર હોય ? આ પદમાં 'મન'ની બાખ્યા બહુ સારી આપી છે. 'મન' એ સંસ્કૃત શબ્દ છે અને તે અસ-હોવું એ ધાતુ ઉપરથી નીકળેલો છે. જે હરિવાસમાં 'છે' અથવા જે અમરતાના લાનખા દાખલ થયો છે તેજ મન અથવા હરિજન. બાહ્ય ક્રિયા ઉપરથી મનની પરીક્ષા ચાલ જ નહિ.

કલ્પિત દારૂ દે સાંકડા, રાઈ દસમા બાથ;
મન જળ મહાવત હો રદા, કયો કર મકે સમાય ? ૭
રાઈ જાંટા બીસવાં, ફિર બીસનકા બીસ;
ઐસા મનુવા બે કરે, તાલ દ મિલે જમદીય. ૮
માલા જપૂં ન કર જપૂં, મુખમે દનું ન રામા;
રામ હમારા હમદો જપે, (મી) જૈઠ કરે વિશ્રામ ! ૯

આખા વિશ્વને ભાગી શકે છે. પરિત્રંયયેણ-પ્રકાશિત વસ્તુમાં આખા વિશ્વનું પ્રતિબિંબ જણાય છે. આ 'યોગ'નો વિષય અનિ ચલન છે, તેથી વિરલા-યોગી જનો જ તે મુખ્ય છે.

(૭) 'બલિદાર' એટલે જે દરવાજો ધરતે. લક્ષ્મી પરમાત્મા પામે જઈ શકે છે તે દરવાજો એવો તો સાંકડો છે કે જાગે રાઈના દાણાનો દસમો ભાગ જોઈ લે. એવા સાંકડા દરવાજામાં ધરતે જવાનું છે જતાં મન તો કહે છે કે હું દાથી ઉપર આવત બેસે છે તે જગાએ બેઠીને દરવાજામાં રહે. આ વાત કેમ બને ! માટે મન જે અભિમાન રૂપી દાથીથી નીચે ઉતરીને 'દાણું' ધર્મ જપ-નમ્રતા રાખે તો જ તે સાંકડા દરવાજાથી પ્રવેશ કરી પરમાત્માની દબુરમાં આવી શકે. 'નમે તે દરિને ગમે' અર્થાત્ નમ્રતા રાખે-અદ્વંધવી દૂર રહે તે માણસ પરમનસ્ત્વની પ્રાપ્તિનો અધિકારી થાય.

(૮) વળી આગળ વધીને કબીરજી કહે છે કે, રાઈના દાણાના દસમા ભાગ જેટલો દરવાજો છે માટે તે દરવાજો ધરતે જવાની ધમ્મિકા રાખનાર, મન તો રાઈના વીસમા ભાગના પશુ વીસમા ભાગ જેટલું બનાવવું જોઈએ.

(૯) મહારે સોદાની માફક દાઘથી માળા જપવાની જરૂર નથી અને મુખથી પણ જપવાની જરૂર નથી. હું તો શાન્ત બેઠો રહું છું અને મહારો રામ ઉચ્ચો મહુને જપે છે. આનારૂં ધર્મ પરમાત્મસ્વરૂપમાં લીન થવાથી આત્મસ્વરૂપ જોવાય છે.

(૮) સાધુ કેને કહેવા ?

૧

કેશોં કહા બિગાડિયા, જે મૂડે સૌ ખાર ?

મનકો કાહે મન-મૂંડિએ, જામે વિષય વિકાર ? ૧

મન મેવાસી મૂંડિ લે, કેશોં મૂડે કાંઈ ?

જો કૂછ સો કિયા સો મન કિયા, કેશોં કીયા નાંહિ. ૨

સ્વાંગ પહરિ શૂરા લયા, ખાયા પીયા ખૂંદ;

જેહિ સેરી સાધુ નીકલે, સો તો મેલ્હી મૂંદ. ૩

(૧) હે દ્રવ્યસાધુઓ ! હે સાધુવેપધારીઓ ! તમારા માયાના કેશ એટલે વાળનો શો વાંક છે-તેણે તમારું શું બગાડ્યું છે, કે જેથી તમે સો વાર-વાર-વાર એના ઉપર વૈર લેવાની માફક મૂંડવામાં જ 'ધર્મ' ને સમાપ્ત થતો માનો છો ? મૂંડવું હોય તો 'મન'ને મૂંડો, કે જેમાં વિષય વિકાર ભરેલા છે. બહારથી સાધુનો વેપ રાખનારા ઘણાઓ ઢાંગીઓ મનથી તો વિષયવિકારથી ભરપૂર છે-એ કેશ કહાડવાની એમની ક્ષમ્મિયા નથી !

(૨) ખરો મેવાસી-ખરો લૂટારો તો 'મન' છે; એને મૂડે તો ખરો સાધુ કહેવાય; કેશ મૂડેથી શું થવાનું હતું ? ખીયારા કેશ કાંઈ કર્યું નથી, જે કાંઈ કરે છે તે તો પેલું મન કરે છે.

(૩) સાધુનો સ્વાંગ પહેરવામાં તો શરાતન ધાણુંએ છે; પણ સાધુ થવા પછી ખાઈ-પીને દુનીયાને ખૂંદવાનું-પગવવાનું જ આવડ્યું ! જે રોડી (Street) માં 'સત્' વાને 'પરમતત્ત્વ' પ્રગટ થઈ શકે છે તે રોડીને તો અર્થાત્ કાર્મણ સરીરને તો મદ દશામાં-સુતમન દશામાં રાખે છે; એ કાર્મણ સરીરદારા 'સત્'નો પ્રકાશ થઈ શકે છે તે છતાં એ સરીરને ખીસવવા માટે કાંઈ પ્રયત્ન કરતો નથી.

દર સેતી માલા જપે, દિરદે જરે ઠંડતા;
 પગ તો પાણમે' જિમ્યા; જ્ઞાજ્ઞ લાગી સુલ. ૪
 માલા પેહરે મન મુખો, તાતે' કાડુ ન દોષ;
 મન માલાડો-ફેરતાં, જુગ હનિયાલા હોય. ૫
 માલા પેહરે કોન સુન, મનકી દુખિયા ન જાય;
 મનમાલા દર રાજિયે, દરિ ચરનન ચિત લાય. ૬
 મનકા મસ્તક મૂંડ લે, કામ કોધકા દેશ;
 જો પાંચોકો વશ કરે, તો ચેલા મુજ દેશ. ૭

(૪) હાથમાં માળા રહી ગઇ છે પણ હવે તો કામાડોગ દશમાં છે, એમાં તો કાંઇ કાંઈ જાતના મંત્રકષ્પ વિકષ્પનાં મોઝાં હો છે, અને સાધુમદારાજના પગ તો વળી માયામાં જ ખૂંચી ગયા છે, જોડેને બદાર કઢાડવાનું જાન પણ લેને થતું નથી.

(૫) માળા પહેરવાથી મન સુખ માની લે તો બને માને; માહી તેથી કાંઈ દહાડો વળે નહિ. પણ જો મન રૂપી માળાના મણકા એક પછી એક ફેરવે તો આખા વિશ્વમાં પ્રકાશ—પ્રકાશ જ નગર પડે. મનના ખરાબ બાવને એક પછી એક તપાસી જઈ લેને મણકાની પેઠે આગળામાંથી છટકી જવા દઈ ખીજા મણકાને પકડવો, લેને પણ તપાસીને પછી સૂરી જવા દેવો; છેવટે મોટો મણકો કે જે એક જ હોય છે—જે સર્વોપરી 'સત' છે ત્યાં જઈ સ્થિર થવું ત્યાંથી આગળ જવાનું જ નથી. આ સ્થિતિમાં આવનારને વિશ્વમાત્રમાં 'શુદ્ધતા પ્રેમ'નો પ્રકાશ સાક્ષાત્ જોવામાં આવે.

(૬) માળા પહેરવાથી જો મનની દુખધા દર ન થઈ શકે તો તે ક્રિયા શા કામની ? તે કરતાં તો મનને જ માળા ખનારીએ અને પરમાત્માની બક્ષિતમાં તણીન થઇએ એ કેવું ?

(૭) ખીચારા વેશધારીઓને એવા મેળવવાનો શોખ બહુ દેય છે તેથી અનેક અનર્થ સેવીને પણ એવા મેળવવાને દોડે છે;

માલા તિલક બનાવડે, ધરમ ગિચારા નાહિ;
 માલા ગિચારી ક્યા કરે ? ચૈત્ર રહ્યા મન માંહિ' । ૮
 મૂંડ મુંડાવત જુગ ગયે, અગડુ ન મિલિયા રામ;
 રામ ગિચારા ક્યા કરે ? મનકે ઔર હિ કામ । ૯
 ઠાઠ ઠાટિ માલા કિની, માંહિ પિચેયા સૂત;
 માલા ગિચારી ક્યા કરે, ને ફેરનહાર કપૂત ? ૧૦
 માલા તિલક તો લેખ હૈ, રામલક્ષ્મિ કહ્યુ ઔર;
 કહે કળીર જિન પહેરિયા, પાંચો રાખો ઠાર. ૧૧

પરંતુ કળીરજી કહે છે કે, એમ તો માત્ર બે ચાર ચેત્રા મળશે પણ ને ત્યારે આખી દુનીયાને ચેત્રા બનાવવાની ઇચ્છા હોય તો હું કહું તેવો સાધુ બન; પ્રથમ મનરૂપી મસ્તક પરથી કામ-ક્રોધ રૂપી કેશને મૂંડીને દૂર કર. ને તું મન અને પાંચ ઇન્દ્રિયોને વશ કરશે તો આખી દુનિયાના જીવો ત્યારે ચેત્રા બનશે.

(૮) માળા-તિલકનો દેખાવ તો સારો કર્યો અથવા મુહપતિ-રજોહરણનો દેખાવ પણ સારો કર્યો, પણ ધર્મનું રહસ્ય તો વિચાર્યું નહિ. મનમાં તો મેલ રહી ગયો તો પછી માળા વગેરે બાહ્ય ઉપકરણ બીચારાં ત્હને શું ફાયદો કરી શકવાનાં હતાં ?

(૯) આમ માથું મૂંડાવતાં મૂંડાવતાં અનેક જુગ વહી ગયા પણ હજીએ 'રામ'-પરમનત્ત્વની પ્રાપ્તિ થઈ નહિ. (ઓધા-મુહપતિ તો મેરૂ પર્વત જેટલા કર્યા પણ હજીએ આત્માને ઝાળખ્યો નહિ.) મન જૂદે જ રસ્તે ભટકે ત્યાં બીચારો રામ શું કરે ?

(૧૦) માળામાં કાંઈ જીવ નથી, એ તો લાકડાને કાપીને અંદર દોરો પરાવીને બનાવેલી છે; માટે ને માળા ફેરવનારો જ કપૂત હોય તો માળા બીચારી શું કરી શકવાની હતી !

(૧૧) માળા-તિલક-મુહપતિ-રજોહરણ એ સર્વને ધિક્કારવાની જૂર નથી, પણ એ સર્વ 'લેખ' છે; અને રામલક્ષ્મિ-આત્મૈકતા એ

માતા તો મનથી બરી, સ્થિર સુચારી બેળા;
આશા પૂરતે હરિ મિત્રે, તો અરઘટકે ગતિ દેખ ૧૨
માતા મુજને હા પડી, કાંઈ ફિસાવે થોડી ?
એ દિલ દેરે આપના, તો રામ નિગાળે તોડી. ૧૩
હરમ ન કાઢા છુટકા, અનંતકિ મરિયા બેળા
સતગુરુ પાસે લડિયા, અંતર રસાં અંતીખ ૧૪
તનકો ભોળી મજ કરે, મનકો ગિરવા બેળા
સખ કિધિ મોઢે પડાવે, એ મંદ ભોળી દોષ. ૧૫

એ જાતનાં જોડાં છે જે પેલાં જેવ પડ્યાં છે તેમને કમીએ
કોઈકે કમીએ પાંચે દિશાએ દેશો વાળાં વગર શાખાં રાંખે
કેળાં જોડાં નહીં

(૧૨) માતા તો મનથી બરી; સ્થિર તો સુચારી પેળી,
કોઈ રોગે વગર વગર હો વગર હો જુગે પડે તે પેળી માતા
પરિવરણી જોડે સખાં દાવ તો અનંતક (૧૩) હરમ ન કાઢકા
માતા (૧૪) સતગુરુ પાસે હો પડે ફિસાવે થોડી હો જોડે નહીં
તોડી

(૧૫) અંતર રસાં અંતીખ હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે
હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે
હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે
હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે

હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે
હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે
હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે
હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે

હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે
હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે
હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે
હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે હો જોડે કિધિ મોઢે પડાવે

મન મેલા તન ઉજલા, બગલા કપટી અંગ;
 તાતે તો કઊવા લલા, તન મન એક હિ રંગ । ૧૬
 કપીરા કોટી કોટ હૈ, સિરકે મુંડે કોટ;
 મનકે મુંડે દેખ કર, તા સંગ લિજે ઓટ. ૧૭
 માથા મૂછ મુઝાયકે, કાયા ઘોટમ ઘોટ;
 મનકો કાહે ન મુંડિયે, જામેં સખહી ખોટ । ૧૮

રાગ-દ્વેષ રહિત-‘હું’પણા રહિત હોય; ‘એવાને સધળી સિદ્ધિઓ સહેજે વરે છે, બાકી શરીરને ‘જોગી’ બનાવનારા પાખંડી તો બાર લાખને બાણું દશે । રણવું કહણુ લાગે કે સંસારમાં આવી પડેલું કાઈ દુઃખ વસમું લાગે એટલે તરત ‘માયું’ મૂડીને વેપ પહેરી લીધો અને બન્યા ‘તરણુતારણુ’ ! પણ પોતે તર્યાં સિવાય ‘ખીજને તારનારા’ એવો ખિતાબ શરૂઆતમાં જ આ લોકો શી રીતે લઈ શકતા દશે તે કાંઈ સમજવું નથી.

(૧૬) તન એટલે શરીરને ઉજળું અથવા ટાપટીપવાળું અથવા સાધુતાનો દેખાવ કરનારું રાખે અને મન તો મલિન રાખે, આવા સાધુઓ ખરેખર ‘બગલા’ જેવા છે. એમના કરતાં પેલા કાગડા સારા કે જેઓ મનના મેલા છે તો બહારથી શરીર પણ કાળું જ રાખે છે, કે જેથી એમનાથી કાંઈ દુઘાવા પામે નહિ. અને આ ધૂતારા સાધુઓએ તો બહારથી સાધુતાનો સ્વાંગ પહેરી અંદર-ખાને મલિનતા રાખી જગતને હમણાના ખાડામાં દોમવાનો ધંધો આદર્યો છે ।

(૧૭) કપીર કહે છે કે કિર મુંઝવનારા કોટો છે, પણ જે મનને મૂંડે-તામે કરે તોતેની જ તું મેળવ શકે.

(૧૮) માયું-મૂછ તમેરે મુંઝવેને કાયાનું રૂપ બદલી નાખનારા ત્યાગીઓ મનને કેમ મુંડેતા નહિ દેવ ! ખરી ખોટ તો મન મુંડનારની છે; એ ખોટ-એ જાગી કાંઈ પૂરી જાકતું નથી.

મન મેલા તન ઉગલા, બગલા કપટી ગંગ;
 તારે તો કડવા બલા, તન મન એક હિ રંગ । ૧૬
 કળીના કોટી કોટ હે, ચિરકે મુંડે કોટ;
 મનકે મુંડે દેખ કર, તો ગંગ લિજે ઓટ. ૧૭
 માયા મૂછ મુઝાયકે, કાયા ઘોટમ ઘોટ;
 મનકો કાઉ ન મુંડિયે, બમે સળહી ખોટ ? ૧૮

રાગ-દ્વય રહિત-‘હું’પણા રહિત હોય; ‘એવાને સઘળી સિદ્ધિઓ સહેજે વરે છે, બાકી શરીરને ‘ભોગી’ બનાવનારા પાખંડી તો બાર લાખને બાણું હશે । રળવું કહણુ લાગે કે સંસારમાં આવી પડેલું કોઈ દુઃખ વસમું લાગે એટલે તરત ‘માથું’ મૂંડીને વેપ પહેરી કીધો અને બન્યા ‘તરણુતારણુ’ । પણ પોતે ત્યાં સિવાય ‘બીજને તારનારા’ એવો ખિતાબ શરૂઆતમાં જ આ લોકો શી રીતે લઈ શકતા હશે તે કાંઈ સમજાવું નથી.

(૧૬) તન એટલે શરીરને ઉજળું અથવા ટાપટીપવાળું અથવા સાધુતાનો દેખાવ કરનારું રાખે અને મન તો મલિન રાખે, આવાં સાધુઓ ખરેખર ‘બગલા’ જેવા છે. એમના કરતાં પેલા કાગડા સારા કે જેઓ મનના મેલા છે તો બહારથી શરીર પણ કાળું જ રાખે છે, કે જેથી એમનાથી કોઈ કળાવા પામે નહિ. અને આ ધૂતારા સાધુઓએ તો બહારથી સાધુતાનો સ્વાંગ પહેરી અંદર-ખાને મલિનતા રાખી જગતને ભ્રમણના ખાડામાં હોમવાનો ધંધો આદર્યો છે ।

(૧૭) કળીર કહે છે કે શિર મુંડાવનારા કોડા છે, પણ જે મનને મુંડે-તાળે કરે તહેની જ તું સોખત કરજે.

(૧૮) માથું-મૂછ વગેરે મુંડાવીને કાયાનું રૂપ બદલી નાખનારા ત્યાગીઓ મનને કેમ મુંડતા નહિ હોય ? ખરી ખોટ તો મન મુંડનારની છે; એ ખોટ-એ તંગી કાંઈ પૂરી પાડતું નથી.

૨

ગુરુ લોખી શિષ્ય લાલચી, દોનો એવે દાવ;

દોનો હુએ બાપડે, બેક પત્થરદી નાન.

૧

જાકા ગુરુ હે લાલચી, દયા નાહિં શિષ્ય માંહિ;

ઉન દોનોડો લેજિયે, ઉજડ રૂવા માંહિ !

૨

(૧) ગુરુ અને શિષ્યની ભેદી ધરે જાને એક મરખી જ મલે છે. ગુરુ 'લોખી' હોય અને શિષ્ય 'લાલચુ' હોય. આ મિલ્દાન જરાબર સમજવા જેવો છે. જે માણસ જે ચીજને લાલચ હોય તે જ લહેને મળે છે. 'આકર્ષણ' (Attraction) ના નિયમ પ્રમાણે સમાન પ્રકૃતિઓ એકબીજાને પાતા તરફ ખેંચે છે, ગુરુ પૈસાનો લોખી હોય કે પછી (તત્વાં અન-વચ માગવા પડેલાં જામણાં મળતાં હોય તેથી લક્ષ્મીની જરૂર ન રહેતી હોય તત્વાં) માનનો લોખી હોય; અને શિષ્ય 'લાલચુ' હોય એટલે કે થોડે ખર્ચે કે થોડી મહેનતે (માત્ર આ ગુરુરાજની પમચપી કરવાંથી કે એના ચેલાને દીક્ષા આપવામાં જે માર દબાર રૂપીઆનું ખર્ચ કરવાથી કે એનો ગમે તેવી બાબતમાં ખર્ચ કરવાંથી) સ્વર્ગ મળી જશે એવી લાલચથી તે શિષ્ય થાય છે. કુનીઆના સાધુઓ અને બક્ષોનો મોટો ભાગ આવો જ હોય છે. પત્થરની હોડીમાં બેઠેલા શિષ્યો હાથ એમાં રુ આકર્ષા !

(૨) વાકરે કપીરજી વાદ । તંમારા જેવા સત્પત્થન નિહર-પછે કરનારા પુરષો થોડા જ થયા હશે. જેના ગુરુ પૈસા કે માનના લાલચી હોય તહેના શિષ્યને દયા-તો હોઇ શકે જ નહિ; કારણ કે પૈસા કે માન રજવા-મટ્ટે અનેક દમાફટકા અને કાટ-કૂટ કરી પડે; એમાં શિષ્યો ગુરુની બક્તિ ખાતર-થોડી મહેનતે મોટા સુહરીને વરી બેસવા ખાતર-કપીઆર તુલ્ય બને જ; માટે એવા ગુરુ અને એવા ચેલાને તો ઉજડ રૂવામાં પધરાવી દો, કે જેથી કાઇ કહાડનાર પણ ન મળે !

ગુરુ ગુરુ સગ કરા કરો, ગુરુદિ, 'ગુર' મેં લાવ;
 સો ગુરુ કાદે કીજીયે, જો નહિં બતાવે દાવ ?
 બાંદે સં બાંદા મિલા, છૂટે કૌન ઉપાય ?
 સંગત કર નિર્ગંધકી, પદમે દેય છુડાય. ૪
 પૂરા સદ્ગુરુ ના મિલા, રહા અધૂરા શીખ;
 સ્વાંગ જતીકા પેહેરકે, ઘર ઘર માંગે લીખ. ૫
 સદ્ગુરુ જૈસા કિજીયે, તુરત દિખાવે સાર;
 પાર ઉતારે પદકમેં, દર્પન દે દાતાર. ૬

(૩) હે લેકા ! ત્હમે બધા લલા માણસ છે, ત્હમે 'ગુર-ગુર' એવા પોકાર કર્યા કરો છો; પણ ત્હમારા ગુરુના લાવ એટલે લક્ષ તો 'ધર' એટલે સંસારમાં-સંસારી જેવા કામમાં છે. જે ગુરુ સંસાર લાવને અળગો કરી પરમતત્ત્વની પ્રાપ્તિનો 'દાવ' બતાવે નહિ ત્હને કયો મૂર્ખ 'ગુરુ' કહેશે ?

(૪) બાંધેલો, બાંધેલાને કેમ છોડાવી શકે ? કર્મોથી ખરડાયેલો બીજને કર્મરહિત કેમ કરી શકે ? લોહીથી કપડાં ધોવાય જ નહિ. માટે નિર્ગંધ-મૂક્ત પુરુષોની સંગત કરો કે જેથી પળમાં ત્હમને પણ 'છૂટા' કરશે.

(૫) હે સાધુનામધારી ! ત્હને કાંઈ 'પૂરો સદ્ગુરુ મળ્યો નથી જણાતો; તેથી તું પણ 'અધૂરો શિષ્ય' એટલે 'અપૂર્ણ શિષ્ય' બન્યો અને જતિનો-સાધુનો સ્વાંગ પહેરીને ઘેર ઘેર દુકડા માગી ખાવા માંડ્યા !

(૬) સદ્ગુરુ એવા મેળવવા જોઈએ કે જે જલદી જલદી 'સાર પદાર્થ'—આત્મપિછાન મેળવી આપે અને લવળળ પાર ઉતારી દે. કારણકે સદ્ગુરુ તો બીજું કાંઈ દેતા નથી, માત્ર દર્પણ દે છે, —એટલે કે હૃદયની નિમંજળતા કરી આપે છે. જેમ કાંઈ બાળકના હાથમાં દર્પણ આપવા છતાં એમાં પોતાનું મોં જોવાનો પરિશ્રમ

૩

દયા, ગરીબી, ખંદગી, રામતા, સીક, સ્વચ્છા;
એ તે લક્ષન સાધકે, કહે કબીર સદ્માન. ૧

માન નહીં અપમાન નહિ, એને શીતલ સંત;
ભવસાગર ઉત્તર પંડે, તોડે જમકે દંત. ૨

આશ તને માયા તને, મોક તને અર માન;
હૃદય શોક નિંદા તને, કહે કબીર સંત જાન. ૩

તો બાળક પાતે જ લેવો પડે; તેમ સંયુક્ત કાંઈ આત્માનું દર્શન
કરાવતા નથી, પણ હૃદયને અરોસા જેવું બનાવી આપે છે,
૧ જેથી કરીને ચિત્ત તે અરીસામાં પોતાનું સ્વરૂપ જોઈ શકે.

(૧) આવાર મુઠી સાધુનામંદારીનાં લક્ષણ બતાવી બોળા
લોકાને એનજા, દેવે સાચા સાધુનાં લક્ષણ બતાવી એમના શરણે
જવાની સલાહ આપે છે. કબીરજી 'સાધાવે' કહે છે અર્થાત્ જેવું છે
તેવું-પદાર્થ સત્ય જણાવે છે કે, દયા, નમ્રતા, ભક્તિ, સમતા
અથવા સુખ-દુઃખમાં મનની અડોલ્લખિ અને શીત: આ પાંચ,
'સાધુ'નાં લક્ષણ સમજાવે. (કબીરજીએ આપેલા આ 'કસોટીના
પથર' ઉપર પોતપોતાના ગુણો ધરી જોવાથી દરેક માણસને
ખાતરી થશે કે એ ને સાચુ સોનું છે કે કબીર છે!)

(૨) જે પુરુષને માન-અપમાનની લેણ માન અમર થની નથી
એવા શીતલતા પ્રાપ્ત થઈ છે, તે જ પુરુષ ભવસાગર નરી શકે અને
જમના દાનને નાહો શકે; અર્થાત્ કરી મરવાની જરૂર ત્યેને રહે નહિ.

(૩) કબીરજી કહે છે કે, જે પુરુષ આશા (મિત્તિ) ને તને,
માયાને પણ તને, માનને પણ તને અને દર્શ-શોક નામની લાગતીઓ
સાથે નિંદાને પણ તિલાંજલ આપે એને જ તું 'સંત' જાણુ.

સંત ખરે સોહી જીને, કનક કામિની ત્યાગ;
 ઔર કછૂ ઇચ્છા નહીં, નિશદ્દિન રહે વિરાગ. ૪
 હરિજન હારા હી ભલા, જીતન દે સંસાર;
 હારા હરિપે જાયગા, જીતા જમકી લાર ! ૫
 સુખકે માથે સિલ પડો ! હરિ હિરદેસે જાય;
 બલિહારી યે દુઃખકી, પલ પલ રામ સમાય ! ૬
 આપા તહાં અવગુન અનત, કહે સંત સખ કોય;
 આપા તજં હરિકો ભજે, સંત કહાવે સોય. ૭

(૪) જેણે કંચન અને કામિની ત્યજી છે, ત્યજી છે એટલું જ નહિ પણ તે તે ચીજોની ઇચ્છાને પણ ત્યજી છે અર્થાત્ બાહ્ય તેમજ અભ્યંતર ત્યાગ કર્યો છે અને પરમાત્મા સાથે જ જેનો તાર લાગેલા છે તેને 'સંત' કહેવા.

(૫) 'હરિજન' એટલે હરિને દાસ, અથવા વિશ્વવ્યાપક તત્ત્વ એ રૂપી જે 'હરિ' તહેનો દાસ એટલે જગતમાત્રની સેવા એ જ જેનો જીવનમંત્ર છે એવો પુરુષ. એવો હરિજન તો 'સંસાર'થી એટલે કે સ્થૂલ સંસારમાં મગ્ન રહેલા મનુષ્યથી હારે જ. એવાની સાથે ચર્ચા કરવા હરિજન કે જેને દુનીઆનાં અનેક પરાપકારી કામો કરવાનાં હોય છે તે સુદૃઢ કુરસદ મેળવી શકે નહિ. માટે એવા પુરુષોથી તો હરિજન હારે એ જ કીક છે. અને 'દારેસો' દુશ્મો તે હરિ તરફ ચિત્ત દારવચી; છતેસો તો જન્મની તરફ જવાનો. જેને સંસારી જનો 'જીત' કહે છે તે તો નરકનો રસ્તો છે. સંસારીઓ જેને નિંદે છે એનામાં જ પ્રાયઃ કાંઈ ખાલ હોય છે.

(૬) સુખના ઉપર ઘેરા પચ્ચર પડેને! કારણ કે સુખની નીતી રૂઢિ લીધે હૃદયમાંથી રામ જતા રહે છે. બલિહારી તો દુઃખને છે, કે જે હજી હજી રામનામને બાદ કરાવ છે.

(૭) સજ્જના મનુજનો પોકારી ગયા છે કે ત્યાં 'આપા' અથવા 'હુ' પણ છે ત્યાં અનેક અવગુણ જાય છે. જે 'આપાને

હરિજન એસા આહિયે, નૈસા ફાફલ ભંગ;
 આપ કરાવે દુકાન, (ઔર) પર મુખ રાખે રંગ. ૮
 તન તાપ જિનકો નહીં, ન માયા મોહ સુતાપ;
 હરખ યોગ આયા નહીં, સો હરિજન હર આપ. ૯
 ઘંદન નૈસા સંત કે, સખ નૈસા સંસાર,
 અંગ દિ સે લપટા રહે, છોટે નહીં ગિકાર. ૧૦
 એક ઘડી આધી ઘડી, આધીદૂમે આપ;
 સંગત કરિયે 'મંત' દી, (તો) કટે કોટ અપરાધ. ૧૧

ભગવાનુ છાડી દહ 'હરિ'ન બજે તે ખરો સંત કહેવાય. અહીં
 સખાઈ વિચારવા જેવા છે. 'દુ' ખગુની સાંકડી જેમમાંથી 'મનને'
 મુજબ કરી પરમાત્મનસ્ય કે જે વિચાર્યાપક છે તેને 'ભગવાનુ' એટલે
 તે જગમો જનુ (ભગવાનુ=જનુ).

(૮) હરિજન નો એવો દોષ કે જાણે ફાફલ અથવા ભાગેથી
 સોપારી જેવું સા! જેવાના દુકાન ઘડી તે સદન કરીને પશુ
 ખીજને ફાફો કરમે 'જગ-મૈયા' એ જ એવો 'ધર્મ' દોષ છે.

(૯) હરિજન અને દુહરિ ને એક જ છે, જેમાં મિત્રભાવ
 નથી; પણ કપારો કે તેને સરીરનો તાપ એટલે પીગ લામી થો
 જ નહિ એવો તરીક જાણ પેદા થયો દોષ, માયા-મોહનો
 પણ સંતાપ દર જેવો દોષ અને હર્ષ-મૈત્ર-મૈયા રહી ન દોષ.

(૧૦) 'મન' જેને 'મંત્રારી' એ ને વચ્ચે તાવન
 બતાવે છે કે, મન નો સદન મુખાન છે અને મુખારી જન મર્ષ
 જેવા છે સદન જેને ધનદને પણ પરને સંતિ આપે છે. મર્ષ
 જેવાને દુષ પનારને પણ કહે છે જન એટલે જ તારાન! બધી
 કહે નેસા નવચો કે સમગ્ર સદન એમને કે એવા દોષ બાજ
 તાવન નહા!

(૧૧) અને એવા નર. 'નન'ની નેજાન એક ઘડીને કહે જ
 મદ-મને જાણી કે પ ઘડી જ ને ને પશુ જેવી સંસારી
 કહે. ૧૧ નહ પમે.

(૯) સાધુ થવું કાંઈ રસ્તામાં પડ્યું નથી.

જળ લગ નાતા જાતકા, તળ લગ ભગત ન હોય;
નાતા તોડે હરિ ભગે, 'ભક્ત' કહાવે સોય. ૧

હાટ હાટ હીરા નહીં, કંચનકા ન પહાર;
સિંહનકા ટોલા નહીં, સંત ગિરલ સંસાર. ૨

સંત સંત સળ કોઈ કહે, સંત સમંદર પાર;
અનલ પંખકા એક હૈ, પંખકા કોટ હજાર. ૩

(૧) 'હરિભક્ત' અથવા સાધુ બનવું કાંઈ રસ્તામાં પડ્યું નથી. જ્યાં સુધી 'જાત' સાથે 'નાતા' રહે છે એટલે કે સંબંધ રહે છે ત્યાં સુધી 'ભક્ત' થઈ શકાય જ નહિ. 'નાત' એ એક સંસારીજનોએ ઉત્પન્ન કરેલો ભેદભાવ છે. એ 'ભેદભાવ' ભક્ત પુરૂષને હોય જ નહિ. અને 'મન તો 'વસુધા એ જ કુટુંબ' એમ હોય. આવા ક્ષુદ્ર બંધારણોનો નાતો એટલે સંબંધ ન રાખતાં જ હરિથી જ નાતો રાખે તે 'સાધુ' પુરૂષ અથવા 'હરિભક્ત' કહેવાય.

(૨) દુકાને-દુકાને કાંઈ હીરા વેચાતા નથી; હીરા વેચનાર ઝવેરીની દુકાનો તો થોડી જ હોય છે. કંચન એટલે સુવર્ણના કાંઈ પહાડ હોતા નથી. સિંહના ટોળાં ફરતાં નથી; સિંહ તો રડ્યા ખડ્યા જ જોવાય છે. તેમ હીરા-સુવર્ણ અને સિંહની સરખામણીમાં મૂકાય એવા સંતો પણ રડ્યાખડ્યા જ જીવવામાં આવે છે. એનાં કાંઈ ટોળેટોળાં ભટકતાં જોવામાં આવશે નહિ.

(૩) 'સળ કો' એટલે સર્વ કોઈ એમ જ કહે છે કે 'અમે સંત છીએ-અમે સંત છીએ' અથવા 'અમારા ગુરૂ સંત છે.' પરંતુ સંત કાંઈ રસ્તામાં આથડતા નથી, એ તો સમુદ્રની પાર છે. એટલે કે જેમ યુરોપ આદિ કોઈ દેશ જોવા હોય તો સમુદ્ર ઝાળંગવાની તકલીફ સહવી પડે છે, ત્યાં જોવાય છે. તેમ ધણી તકલીફ કોઈ રડ્યોખડ્યો સંત મળી આવે છે. જેમ કે, ગુપ્ત પાંખા-વાળા ગરૂડપક્ષી તો કોઈક જ હોય છે, પણ દેખાતી પાંખવાળા પક્ષીઓ હજારો-કોડો હોય છે. પણ તે પક્ષીઓ કાંઈ આખો સમુદ્ર તરી શકે નહિ.

સૂરાકા તો દલ નહીં, ચંદનકા બન નાહિં;
 સખ સમુદ્ર મોતી નહીં, યેં હરિજન જગ માંહિ. ૪
 ચાર ચિન્હ હરિભક્તકે, પ્રગટ દિખાઈ દેત;
 દયા ધર્મ આધિનતા, પર દુઃખકે હર લેત. ૫
 એક ઘડી આધી ઘડી, ભાવ ભજનમેં ભય;
 સતસંગત પલહી લહી, જમકા ધકા ન ખાય. ૬

(૪) મરવાર પુરોનાં કાંઈ ટોળેટોળાં હોતાં નથી. લક્ષરમાં પશુ યોગ જ પુરુષા ખરેખરા ચરા હોય છે, જમની કાગરીથી ખીળ સંનિકાને ચરાતન ચઢી આવવાથી લડે છે. વળી ચંદન એટલે મુખડનાં ઝાડનાં કાંઈ વન હોતાં નથી; અને મોતી કાંઈ બધા સમુદ્રમાં પાડતાં નથી; તેમજ હરિજન અથવા સાચા સંત પશુ જગમાં ફેરફાર નથી મળતા.

(૫) હરિભક્તને ઝોળખવા માટે માટે સામાન્ય રીતે ચાર ચિન્હો પાદ રાખવા. (૧) દયા (૨) ધર્મ અથવા કર્તવ્યપરાયણતા (૩) નમ્રતા (૪) પરાયણ દુઃખો દૂર કરવાની તત્પરતા. આ ચુખોવડે 'સંત' ઝોળખી શકાય. હવે વાંચનારાઓએ ધ્યાતવિતાના ગુણોમાં આ ચાર ગુણો શોધી કઢાડવા માટે ખૂણા-ખાંચરા જેટલા ફૂંકાય તેટલા ફૂંકી લેવા અને પછી ગુરુ ખરેખર 'સંત' છે એમ ખાતરી થાય તો તંત્રે પોતાનો માલિક માની સર્વસ્વ આર્પણ કરવું; અને જો દયા ખરેખરી ન હોય, પોતાની દરજ બળવવામાં અપ્રમત દરજ ન હોય, નમ્રતાની જગાએ અદ્રપદ હોય, પારકા દુખોનો ખ્યાલ પત્તુ હૃદયમાં ન હોય; આવું જણાય તો જોવા ગુને, દખીન્હમે ખીન્હ જગાન કંચુ છે તેમ, જંગલ વન્હે આવેલા કોઈ કેડા ફૂલમાં નાંખી દેવા, કે જેથી તે ગુરુ, ખીન્હજાને પશુ દુઃખતા બધ ચાર!

(.) ભજનના એ પ્રકાર: (૧) દ્રવ્ય ભજન (૨) ભાવ ભજન. 'દ્રવ્ય ભજન' તો બહારથી ભગવાનની સ્તુતિ કરી તે, રતવન માયા તે અને 'ભાવ ભજન' એટલે મનથી ભગવાનમાં લીનતા

કળીર સેવા દો લલીં, એક સંત એક રામ;

રામ હૈ દાતા મુક્તિકા, સંત જપાવ નામ. ૭

નિરાકાર હરિ રૂપ હૈ, પ્રેમ પ્રીતસોં સેવ;

જો ભાગે આકારકો, (તો) સંતો પરતછ દેવ. ૮

સંત વૃક્ષ હરિ નામ ફલ, સત્ગુરુ શબદ બિચાર;

હોતે અસ હરિજન ન તો, જલ મરતા સંસાર. ૯

કરવી તે. એવી લીનતા જો એક ઘડી કે માત્ર અડધી ઘડી જ થાય તો તે માણસને જમના ધક્કા ખાડું ન ખાવા પડે. 'ભાવ ભગન' કરતાં પણ જો સત્સંગતનો ભોગ મળી જાય તો જોઇ લો મગફળી! અડધી ઘડી નહિ પણ એક પલ માત્ર જો સત્સંગત મળે તો એથીએ વધારે લાભ થાય; કારણકે આપણી મેળે જો 'ભાવ ભગન' કરીએ તે કરતાં સંતે ખતાવેલી કુંચી (ચાવી) વડે ભગન કરીએ એ દબરગણું વધારે અસરકારક નીવડે, એ દેખીતું જ છે.

(૭) કળીરછ કહે છે કે 'સેવા' કરવી તો બેની જ કરવી: કાં તો 'સંત'ની અને કાં તો રામની. વચ્ચે અધકચરીઆ પુરોની કે પથરની સેવા કરવાથી કાંઈ દહાડો વળે નહિ. રામ મુક્તિના દાતા છે, અને સંત છે તે રામ નામ ખરાબર જપવાની રીત બતાવે છે, રામની 'પિછાન' (introduction) કરાવે છે.

(૮) હરિ એટલે પરમાત્મા તો નિરાકાર છે; એને કાંઈ પુખ્પાદિથી પૂજી શકાય નહિ. એની સેવા તો પ્રેમરૂપી પ્રીતિથી જ થાય. એટલે કે અનંતકરુણાં એના ઉપર પ્રેમ આવવાથી જ એની સેવા શક્ય બને. પરંતુ જો કોઈ માણસથી 'નિરાકાર'ની સત્ક ન બની શકે તેમ હોય અને 'સાકાર'ની સત્કાની જરૂર હોય તો નિરાકાર એવા જો પરમાત્મા જેનું આકારવર્ણન સ્વરૂપ એ જ 'સાકાર પુરુષ' છે એમ માની સત્કૃતિ સેવા કરવા દો. કારણ કે 'સાકાર'માં 'પરમાત્માના'ના ગુણોની યાત્રાની છે.

(૯) કળીર કળીરછ કહે છે કે, સંત રૂપી વૃક્ષ છે, જેનું 'હરિનામ' જે ફળ છે. સત્સંગતો શબ્દ એ જ પરમાત્માનો સ્વરૂપ છે. એનું ફળ જો સત્સંગતો ન હોય તો સત્સંગ નીવડે નહીં. સત્સંગ વૃક્ષ એવો સંતોના સ્વરૂપ છે.

કહતા પર કરતા નહીં, મુંઝાડ ખડા લગાર;
 કાલા મુંઝ લે જાયગા, સાહજકે દરગાર ! ૧
 કહના ચીઠી ખાંડ ચી, કરના જિખડી લોચ;
 કહની ત્યોં રહની રહે, જિખડા અમૃત હોચ. ૨
 જૈસી બાની મુખ કહે, તૈસી ચાલે નાહિં;
 મનુષ્ય નહિં વે સ્વાન હૈ, બાંધે જમપુર નાહિં. ૩

(૧) જે માણસ કહે છે તેવું કરતો નથી તે-મુખનો લગાડ છે. પરમાત્માના દરબારમાં તે પોતાનું કાળું મુખ લઇને જશે. (જૈનોના 'કિશ્મીષી દેવ' ની માન્યતા સાથે આ વિચાર સરખાવવા જેવો છે.)

(૨) કહેવું એ તો ખાંડ ખાવા જેવું કામ છે, પણ કરવું એ તો વિપની લૂગદી ખાવા જેવું કઠિન કામ છે. જે માણસ કહેણી-રહેણી એક સરખી રાખે છે તે તો વિપને પણ અમૃત કરી શકે છે. આ વાક્યના બે અર્થ થઇ શકે. રહેણી-કહેણી બન્ને જેનામાં હોય તેવા પુરૂષો, એટલે કે 'જ્ઞાનપૂર્વક ક્રિયા' કરનારા પુરૂષો, એટલે કે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર ત્રણે જેનામાં છે એવા પુરૂષોને અમુક લબ્ધિઓ, વગર ઇચ્છાએ જ, સ્વાભાવિક રીતે ઉત્પન્ન થાય છે, જેને પ્રતાપે વિપનું અમૃત પણ થઇ જાય એ કાંઇ તાલુખ થવા જેવું નથી. ખીન્ને અર્થ એવો થાય કે, એવા પુરૂષો આગળ ઝેર જેવા શબ્દો કે બનાવો આવે તોને પણ તેઓ અમૃત જેવા માની લે, પણ ક્રોધ કે આત્મકલેપ ન જ કરે.

(૩) જે માણસ બોલે કાંઇ, તે ચાલે કાંઇ, તોને 'માણસ' નહિ પણ 'દુતરા' સમજો. તેઓ માણસ અર્થ-આ દુનીઆમાં જ જમપુરી બનાવે છે આ બહુ સમજવા જેવી ખામત છે. સામાન્ય 'ઇચ્છાઓ' અથવા વાસનાઓ તો થોડા જાનથી પણ દર થઈ જાય છે; પણ જે નીચ વાસનાઓ ધણું જનનુપણું થવા છતાં પણ છૂટે નહિ તે વાસનાઓ તો ખરેખર તેમજ શરીરને ધણું જ દુરુપ

કથની બકની છાંડ દે, રકનીને વિન તાવા

નિરંખિ નીર પીયે જિના, કજડુ ખ્યામ ન જામ. ૪

કથતે-અકતે મર ગયે, મૂરખ કોટ દગલ

કથની કાચી પર ગર્હ, રકની સ્ત્રી રોડા માર. ૫

બનાવી દે છે અને તે સદમ સદિમાં વમ જેવી આકૃતિમાં પારખ કરી
પેલા 'કહેણી પર કરણી નદિ' વાગ્યા પછીને અનેક રીતે પગલે.

(૪) દે બાઈ ! તું બહુ ખોટું જન્મા દે; કરણી તરફ ચિત્ત

લગાડ. મનસુખ કે દમ જન્મા દે અને ત્વને જે બહુ જાણાય તે

કરી બનાવ ત્વાં વર્તન નિર્મળ બનાવ. ઉચ્ચ ચારિત્ર (Character)

ખીલવ. પાણી નિમેષ છે કે નદિ તે તપાસવું જરૂરું છે એ વાત

હું કજૂલ રાખું છું; પણ પાણી નિર્મળ દેવાની ખાત્રી થવા પછી

તેને મળે ઉતાર્યા વગર કાંઈ તરસ મટવાની નથી. જાણવું તેમજ

કરવું એ બન્ને ક્રિયા વગર કાંઈ દારિદ્ર દૂર થવાનું નથી. પાણીને

બદલે ઉનાવજથી ઝેર પીધું દેવા તો જીવ પણ જન; માટે જાણુ-

પણ શુદ્ધ જોઈએ તેમજ પાણીની ખાત્રી થવા પછી તેને જોવા જ

કરે-પીએ નહિ તો પણ તરસથી જીવ જન.

(૫) કથનાં-બકતાં તો કોટ દગલર ઉપદેશો મરી ગયા; લેખાના

કોઈનું નામનિરાન પણ આજે રચુ નથી. કારણકે 'કથની' થોડા

વખતમાં 'કાચી પડે છે' - દેવાયુ દૂકે છે પારખ રીયાલા લાગીને

સરાકું કરે તે કેટલા વખત આજે ! પરમા મૂકી દેવા તો જ સરાકું

સાંચો વખત આવી શકે. રહેણી તો વગની લક્ષી છે-અંતરની

મિલકત છે. અંતરમાં સંપૂર્ણ પવિત્રતા સિવાય શુદ્ધ રહેણી

હોય જ નહિ. માટે રકની તો દગલર વરમ ત્રી જગતના જોડાને

ઉપદેશ કરનારી ચા પડે છે. લા-લે-તો નામને કવિ બરાબર

કહે ૩.—

Lives of great men all remind us,
We can make our lives sublime,

જેસી મુખતેં નીકસે, તૈસી ચાલે ચાલ;
 પારખ્યા નેડા રહે, પલકમેં કરે નીહાલ. ૬
 કથની કથે સો પૂત હમારા, વેદ પઢે સો નાતી;
 રહની રહે સો શુર હમારા, હમ હૈ તાકે સાથી. ૭

And, departing, *leave* behind us
Footprints on the sands of time;
 Footprints, that perhaps another
 Sailing o'er life's solemn main
 A forlorn and shipwrecked brother
 Seeing shall take heart again.

મહાત્માઓના શબ્દો જેટલી અસર નથી કરતા તેટલી અસર
 હૈમનાં મુંગા આત્મભોગનાં કૃત્યો-જગસેવાનાં કાર્યો કરે છે.

(૬) જેવું બોલે તેવું જ કરે અને પરમાત્માની સાથે જ પોતે છે
 એવું જ્ઞાન (Consciousness) ક્ષણ માત્ર ન ભૂલતાં દરેક
 કામ તે જ્ઞાન સાથે જ કરે તે માણસ નિહાલ થાય, હૈનો બેઠા
 પાર ઉતરે. લોન્ગફોર્સો બરાબર જ કહે છે કે:—

Work, work in the living present;
 Heart within, and God overhead.

વાતો કરવાનું કામ નથી, કાળજી ઠેકાણે રાખીને અને પર-
 માત્માને શિર પર રાખીને આજે-આજે જ કામ કરો. 'કર્મયોગ'ની
 આ હિમાયત બહુ જ ઉત્તમ છે. ઈશ્વર આવો છે ને તેવો નથી,
 ઈશ્વર છે કે નથી, ઈશ્વર કર્તા છે કે નથી, એવી ખૂમો પાડનારાઓ
 પોતાને જે કંઈ ખરું લાગતું હોય તેટલું પણ બે કરવા માંડતા
 હોય—અને લોન્ગફોર્સોની સલાહ પ્રમાણે કાળજી ઠેકાણે રાખીને
 કરવા માંડતા હોય, તો કરતાં કરતાં બધું જ્ઞાન અળી રહેશે. જે
 જોને લાયક છે હૈને તે મળ્યા વગર નથી જ રહેતું.

(૭) પોતાની છુદ્ધિ મુજબ ક્યની કથે તે માણસ કળીરને મન
 છોડ્યાં જોવો છે; એથી આગળ વધીને જે માણસ 'વેદ' બંધે

હર કરની છુટે નહીં, જ્ઞાન-હી કયે અગાધ;

કટે કબીર 'તાં' દાસકો, મુખ હેજે અપરાધ.

રહેનીકે મેદાનમેં, કયની આવે જાય;

કયની પીસે પીસનાં, રહેની અમલ કરાય.

તે કબીરનો 'નાતીલો' છે. અને એથીજે આગળ વધીને જે માણસ આચારશુદ્ધિ અથવા ઉચ્ચ ચારિત્ર પામે છે તે તો કબીરને મન મુશ્કે છે. આ બધું સમાજના જેવું છે. કયની કયનાર કબીરના પુત્ર સમાન છે એટલે કે તે માણસ કમઅકસરનો-હોકરમત છે અને તેની તો કબીરજી પોતાના પુત્ર જેટલી રવા ખાપ છે. જે માણસ વેદ જાણે છે એટલે (વિદ્યવ્રજાનું: 'વેદ' એટલે જ્ઞાનનો સંપ્રદ) જે માણસ જ્ઞાનના પુત્રીકા જાણે છે તે કબીરજીનો 'નાતીલો' એટલે એક જ વર્તના દોષ એમ કબીરજી (વિવેકને લીધે) કહે છે. તે કે પોતે તે સિધ્ધિથી આગળ વધી ગયા છે તો જન્મ પોતાની ખાજી કરવી પડે ન દોષારી કહે છે કે દુ જન્મ હજી 'અભ્યાસી' છું અને નિરજિમ્મનપણે મહાત્મા કબીરજી ઉમેરે છે કે, જે માણસ ઉચ્ચ વર્તનવાલો છે તે તો આત્મા 'શુદ્ધ' થયા જાય છે. આનું નામ નિરજિમ્મનશક્તિનો કહેવો! એવો ઉપરશ નેત્રુ વર્તન!

(૮) જે માણસ 'અપરાધ' કરતો વાતે કરે અને તે જાણે એનાં મામાજી આગળ કુલો ન મુકે તે તો બનું શી! પણ કુદ કહે પણ કહે નહિ એવા 'દાસ' અથવા 'સુલામને' મરે કબીરજી કહે છે કે, એવું ને, મરેં વેદવશી પણ પદ્ય જાણે! આખા કસ્ટોજી કબીરજી એટલે વર્તન (Pitavalat) અથવા વર્તન જાણ (Pitaval), એ જ અર્થ છે એ પણ મુશ્કેલી નહિ કે જે અમુક વર્તન કિસ્મતો વિગત જાણ ખાતરજી વગેરે) આ દુનિયાની વસ્તુઓ તથા

૧૬ 'કસ્ટો' નામે એક નોટ છે. જ્યાં 'કસ્ટો' નામની એક નાઈ દેશ કેટલે વખતે ૧૯૫૦-૫૧ અને ૫૨-૫૩ નોંધાયેલ છે તેવા

એરણુકી ચોરી કરે, કરે સુધકો દાન;

ઉંચા ચઢ કર દેખતે, કૈતક દૂર વિમાન ! ૧૦

કબીર મન કૂલ્યા ફિરે, કરતાં હું મૈં ધ્રમ;

કોટિ કરમ શિર લે ચલ્યા, ચેત ન દેખે પ્રભ. ૧૧

તીરથ ચલા નહાનકો, મન મેલા ચિત ચોર;

એકો પાપ ન ઉતાર્યા, લાયા મન દશ ઔર. ૧૨

તો એક જગાએ કાયમ રહેવાનું છે, તે કાંઈ બદલાવાનું નથી; પણ હવા ખાનારી જેવી કથની તો આવે ને જાય. બીજી રીતે કહે છે કે, કથની તો 'દાસી' છે, તે દળણાં દળ્યાં જ કરે; અને રહેણી છે તે રાણી' છે, જે હુકમ કર્યા કરે છે. રાણી એક અક્ષર બોલે નહિ અને આંખના ધસારાથી કાંઈ દરમાશ કરે તે સાથે જ સેંકડો દાસ-દાસીઓ હુકમનો અમલ કરે છે; તેમ પવિત્ર વર્તન કાંઈનામાં જોવામાં આવે છે કે તુરત લેની સુંગી છાપ આસપાસના હજારો માણસના મન પર પડી જાય છે; અને તે અસર પણ કાયમના રહે છે. પણ ઉપદેશની અસર એટલી સ્થિર ભાગ્યે જ રહે છે; એ તો દળણાં દળવા જેટલી જ આવકનું કામ છે.

(૧૦) આજકાલ લોકો કેવી જાતનો ધર્મ કરે છે તે તો લુઓ ! એરણુની ચોરી કરીને એક સોયનું દાન કરે છે; પછી છાપરે ચઢીને લુઓ છે કે હવે મહારાથી સ્વર્ગનું વિમાન કેટલુંક દૂર રહ્યું છે ? ! ઘણાએ થોડીઆઓ અનેક અનીનિને રસ્તે લાખો રૂપીઆની મૂડી એકઠી કરીને પછી થોડાક મા કે થોડાક દગ્ગરનું દાન કરે છે, પણ તેથી કાંઈ સ્વર્ગ મટે નહિ.

(૧૧) મનમાં ફક્ત એ છે કે હું તો બહુ બહુ ધર્મ કરું છું ! એવો ફલજુશી માથા પર હુકમનો ચોટલો તો વધારતો જ જાય છે અને પ્રભને ઓળખવા પ્રયત્ન કરતો નથી.

(૧૨) માર્મ માણસ નિર્ધરતાન કરવા આવ્યો, પણ મન તો મલિન છે અને ચિત્ત ચોર છે તેથી પાપ એક પણ દળવાને બદલે હજારો દલ પાપ લઈને વેર આવ્યા ! વહેરે નિર્ધરતાન !

નહાયો ધાયો ક્યા લયો ? મનકો મેલ ન લય;
• મીન સદાં જલમે, રહે, ધાયે ગંધ ન લય. ૧૩
જેમી કરણી આપકી, તેસા હી ફલ લેય;
ફૂટે કર્મ કર્માયકે, સર્ધયાં દોષ ન હેય. ૧૪

૨

શમ અરોખે ઝેઠ કર, સગદા મુજરા લેત;
જિનદી જેમી આકરી, વીનકો વેસા હેત. ૧

(૧૩) ન્હાયો-ધાયેથી શું થયું? એથી કાંઈ મનનો મેલ દૂર થવાનો નથી, એમ તો માંજલાં આપી છાંદણી મુશી જળમાં જ રહે છે. મારે સ્થૂલ દેહ ધાયેથી કાંઈ આત્માનું કશુંક જલ્પ નહિ. આવાન તદ્દન સાચી છે. પણ તે ઉપરથી કોઈએ એવું નથી સમજવાનું કે માણસ માત્રે સ્નાન જ ન કરવું એમ કબીરજી ઉપદેશ કરે છે. ના, માણસે પોતાના શરીરની સાચવણી માટે આદાર, સ્નાન, નિદ્રા, ઉઘમ વગેરે જે કાંઈ કરવું પડે તે ત્રિવેકપૂર્વક કરવું જ જોઈએ પરંતુ કબીરજી તો માત્ર એમ કહે છે કે સ્નાન કરવાથી થર્મ ધાય છે એવી ગેરસમજ ન ધરાવવી.

(૧૪) ટે બાર્દા! જેવી ત્હારી કરણી (વર્તન) તેવું જ ફળ બોમંરવા તૈવાર થા. ફૂડાં કર્મ કરીને પછી નાદક પરમાત્માને યિર દોષ ન દર્શાવ મુખ-દુઃખ એ માત્રસારાં બોડાં કર્મના 'વિપાક' છે. અહીં સ્પષ્ટ કહે છે કે, બાર્દા ક્રિયા ઉપર મુખ-દુઃખનો અધાર નથી પણ કરણી એટલે વર્તન પર છે.

(૧) ગાન (ગ્રન્થમગુ) — મુખજી જગાએ રમી રહેલો એવું કર્મને કહેવું (Law of Cause & Effect) બધાનો રિવાજ પડે છે અને જેવી જગ્યા 'સાફરી' (જાણીક માર્ગોન-પરગ-વગેરે) કહેવા તેવું તેવું કદા નેહને આપે છે. 'કર્મ'ના કારણથી મુન. કમ.વી દોષ જન્મી રહેતું નથી, કે નેહને કોઈ કદી દેવતું નથી.

આત્મજાહે દરબારમેં, આનેકો શિરભાવ;

મૂઠા તમાચા ખામના, કહા રંકે કહા રાવ ! ૨

સાંધ્યાંકે દરબારમેં, કમી કછૂ રૂં નાહિ;

ખંદા મોજ ન પાવહી, (તો) ચૂક ચાકરી માંહિ. ૩

આત્મજાહે દરબારમેં, કમોં દર પાવે દાદ ?

પતલે કામ છુત્તા કરે, જાદ કરે કર્યાદ ! ૪

(૨) પરમાત્માને ન્યાય એવો છે કે, સાચાને દુનીયા જેની દિગત ન સમજી શકે એવું વિચિત્ર પ્રકારનું ઈનામ મળે છે; અને જૂઠાને તમાચા મળે છે, પછી ભલેને તે રાખ્સ રાજા હોય કે રંકે હોય ! કર્મનો અચળ કાનુન શુભ રીતે કામ કર્યોજ કરેછે. ત્યહારે માણસને દુઃખ પડે છે ત્યહારે જ તે કાનુનની હુયાતોનું સ્મરણ થાય છે.

(૩) પરમાત્માને ત્યાં કોઈ જાતની કમીના નથી. મતલબ કે વિશ્વમાં કોઈ જાતનાં સુખોનો ટોટો નથી, કે જેથી ત્હને તે આપતાં આંચકા ખાય. સવાલ માત્ર એટલો જ છે કે, ત્હારી 'ચાકરી'માં 'ચૂક' અથવા ક્યાસ છે તેથી 'મોજ' મળતી નથી,—સુખ અને 'તું' એ બે વચ્ચે 'અંતરાય'—પડદો આવી રહે છે. છતી શક્તિએ જેઓ દાન નથી કરતા તેઓને સુખની અંતરાય પડે છે, એમ જૈન શાસ્ત્ર પણ પોકારી પોકારીને કહે છે. છતાં ચાકરી-જગસેવા સૂઝતી નથી અને 'મોજ' એટલે સુખનાં સાધન ઈચ્છે છે એવો મૂર્ખ આ છવ છે ! પણ જાણતો નથી કે આ વિશ્વ એ હરિનું અંગ છે; વિશ્વની સેવા કરશો તો હરિની જ સેવા છે (કાંઈ બાહ્ય ક્રિયા-પૂજા એ સેવા નથી) માટે હરિ પાસેથી સુખ લેવું હોય તો હરિના અંગરૂપ વિશ્વના છવોને શાતા (સુખ) પમાડવા બનતું કર.

(૪) હે મૂર્ખ ! ત્હને સુખ નથી મળ્યું એ માટે તું પરમાત્માને ક્યાર્યાદ કરે છે કે ? શું તું નથી જાણતો કે ત્હેં પ્રથમ જ ખૂરાં

કહેતા હૂં, કહે જાત હૂં, દેતા હૂં હેલા;

“ગુરૂ કરની ગુરૂ તિરે, ઔર ચેલાકી ચેલા.” ૭

કપીર હમ તો ઘર ક્રિયા, ગલકદ્દોકે પાસ;

કરેગા સો પાયગા, તૂ ક્યોં ફિરે ઉદાસ ? ૮

એમ કરવાથી ત્હને તો ફૂલનું ફૂલ જ મળશે અને પેલાને કાંટા અને શળ જ વાગશે. કાંટો મારનારા જે ખરાબ ભાવનાથી કાંટો ફેંકે છે તે ખરાબ ભાવના ત્હેના સૂક્ષ્મ દેહમાંથી છૂટીને ત્હારા તરફ દોડશે પણ ત્હારા સૂક્ષ્મ શરીરમાં તેવી ગંદી ચીજને રહેવાને જગા ન હોવાથી (ત્હેનું આકર્ષણ ન થવાથી) તે ખરાબ ભાવના પાછી જઈ જ્યાંથી નીકળી હતી ત્યાંજ પેસે છે. આ રીતે કાંટો ત્હને જ વાગે છે. હવે તું કે જહોણે ત્હેનું લલું જ ધ્વિચ્ચું હતું એવા ત્હારા સૂક્ષ્મ શરીરમાંથી છૂટેલી તે સુગંધમય પ્રેમભાવના ત્હેના શરીરને સ્પર્શવા જશે, ત્યાં જો તે પોતાને લાયક ખૂણો ખચકો પણ નેશે તો તો ત્યાં રહીને ત્હને ક્ષાયદો કરશે; અને જો તિલમાત્ર જગા પોતાને લાયકની નહિ જુએ તો પાછી ફરીને પોતાના જન્મસ્થળની આબાદીમાં વૃદ્ધિ કરશે, આ હિસાબે ત્હને તો ફૂલનું ફૂલ જ મળશે.

(૭) કપીરજી કહે છે કે, હે મનુષ્યો ! હું કહું છું અને ફરીથી છેવટને માટે કહી જાઉં છું—અરે ‘હેલા’ એટલે ટકાર મારીને કહું છું કે “ગુરૂની કરણીથી ગુરૂ તરશે અને ચેલાની કરણીથી ચેલો તરશે.” જે કરશે તે પામશે. ગુરૂની કરણી ચલાને કે ચેલાની કરણી ગુરૂને કાંઈ કામ લાગશે નહિ. આપખળા સિવાય સર્વ નકામું છે. ગુરૂ કાંઈ વિમાન આપી શકતા નથી; તે તો પોતાનું વિમાન પોતે બનાવી ગયા અને સિખને કહેતા ગયા કે આમ વિમાન બનાવાય; તું પણ ગરજ દોય તો આવી રીતે હાથ-પગને શ્રમ આપીને વિમાન બનાવજો એટલે મોક્ષમાન પહોંચી શકીશ.

(૮) કપીરજીએ પોતાનો રહેવાસ મલકદ્દા (કસ્ટ) લોકોની પાસે રાખ્યો હતો તે ઉપરથી કોઈએ પૂછ્યું હશે કે, ત્હને આવા પરિવર-

જળ તૂ. આવ્યો જગતમેં, લોક હસે તૂ રોય;
 ઝેરી કરની મતિ કરે, કે પીછેસે હસે કોય. ૧૦
 ના ઠણુ ક્રિયા, ન કરિ સકા, ન કરને ભેગ શરીર;
 ભે ઠણુ ક્રિયા સો હરિ ક્રિયા, તાતેં લયા કળીર. ૧૧

(૧૦) હે બોળા ! ત્હારે તું આ જગતમાં આવ્યો અર્થાત્ જન્મ્યો ત્હારે તું તો રોતો હતો અને લોકો હસતા હતા ! ત્હને એવા વિચારથી રડવું આવતું હતું કે આ ઉત્તમોત્તમ ઓગરૂપ મનુષ્ય બોળાઉં પામું તો છું, પણ એનો સારો ઉપયોગ કરીને શાખાશી નહીં મેળવાય તો બહુ દુઃખી થવું પડશે. એ વિચારથી તું રોતો હતો. અને લોકો-એમ ધારીને હસતા હતા કે, આપણે તો આ દુનીઆની હવા લાગવાથી સ્વાર્થી બની બેઠા પણ આ નવો-તાજો જીવ આવે છે તે નિર્મળ રહીને જગસેવા બળવશે, તેથી આપણું પણ કામ થશે ! માટે હવે-હે ભાઈ ! એવી કરણી કદી ન કરીશ કે જેથી ત્હારા મૃત્યુને લીધે લોકો એમ બોલવા પ્રેરાય કે “સાઈં થયું કે આ મુઓ !” ત્હારા મરણથી ખોટ પડી એમ લોકોને જણાય તો જ ત્હાં જીવવું સફળ છે. (અહીં પણ શુદ્ધ ‘કર્મયોગ’નો ઉપદેશ ઝળકી રહ્યો છે. વાહરે કર્મયોગી કળીરજી !)

(૧૧) કળીરજી કહે છે કે, હું આજે જે છું તે સર્વ હરિનો પ્રતાપ છે; મ્હેં કંઈ કર્યું નથી, હું કરી શક્યો નથી અને કરવા જેવું મ્હાં શરીર પણ નથી. પણ હરિએ આ શરીરદ્વારા જે કંઈ કર્યું હોય ત્હેમાં આ શરીર શાનો ગર્વ કરે ?-મ્હેં કંઈનું કંઈ કામ કર્યું હોય તો તે હરિની પ્રેરણાથી આ હાથ-પગ ચાલ્યા અને કામ થયું, ત્હેમાં હાથ-પગને શાનો યશ ? કાંઈને ઉપદેશ દીધો તે હરિએ પ્રેરણા કરી તે મુજબ જીભ ખોલી ગઈ. એમાં જીભડી નકામી શાને ફૂલાય ? કળીર મહાત્મા કહેવાયો પણ તે તો એક ખોખું છે, મહાત્મા તો પ્રભુ કે જે કળીરના શરીરદ્વારા મહાત્માપણાનો

(૧૧) મગજની પંડિતાઈ વિરુદ્ધ હૃદયની પવિત્રતા.

બ્રાહ્મણ શરૂ હો જંગલમાં, સાધુનકા ગુરૂ નોંધિ;
ઉદભવ પુલક ઉર મરિ રહ્યા. ચારો બેઠો માંધિ. ૧
ચાર લેહ પડિત પડ્યા, હરિસોં ક્રિયા ન હેત;
બાલ કબીરા લે ગયા. પડિત દૂર છેત ! ૨

(૧) 'બ્રાહ્મણ' એટલે જેને લોકોએ 'ધર્મગુરૂ' તરીકે માની
દીધેલા છે તેવા લોકો તે 'જંગલ'ના એટલે સાધારણ લોકોના
ગુરૂ છે; જમવા જડમાં સર્વસ્વ માની બેઠેલા દુનીઆદારીના
લોકોને માટે એ ગુરૂ છે; કાંઈ 'સંત'ના તે ગુરૂ નથી. કારણ કે
જંગલના ગુરૂના તે બેઠેને એટલે ધર્મશાસ્ત્રોને ઉચ્ચપાલટ ચુથીને
ગોતાની પંડિતાઈ ભલામી બાણે એટલું જ; એમનામાં કાંઈ
'પવિત્રતા' એવાળી ના છે! મગજના ગુણ છે, પણ હૃદયના ગુણ
નથી; માટે એવાને 'પંડિત' બલે કહેા, પણ 'સંત' કે 'ગુરૂ'
ના હોયો.

(૨) એવા 'ગોળીમાંનાં રીંગણાં' જેવા ધર્મગુરૂઓ સધળાં
ધર્મશાસ્ત્રો બાળીબાળીને મ્હોટા પડિત બેસ્યા; પણ હજી એમના
સધળાં દરિ તરફ તેમની સામગ્રી થવા પામી નહીં. અર્થાત્ એ
માત્ર છે 'બલિ' તે...
(જાણ) તે કબીરા લે...
બીજા સળંગમાં કહી...
માત્ર બહારની બધા...
નકાળી બલ તે જ...
હૃદયમાં રહેલી...
દેશાવસ્થા જેવા.

- પદ ગુનકર 'પાઠક' ભયે, સમજાયા સંસાર;
આપન તો સમજે નહીં, વૃથા ગયા અવતાર. ૩
- પદ ગુનકર ખામ્હન ભયે, કીર્તિ લઈ સંસાર;
ખસ્તુકી સમજન નહિં, જ્યેાં ખર અંદન ભાર. ૪
- પદત ગુનત રોગી ભયે, બદયા બહુત અભિમાન;
હીતર લડકા જગતકા, ઘડી ન પડતી શાન. ૫

(૩) બણીગણીને 'પાઠક'—ઉપદેશક બન્યા અને આખા જગતને ઉપદેશ કરવા સામ્યા પણ પોતે તો હજી કંઈ પણ સમજ્યા નહિ; તો એવા ઉપદેશકનો અવતાર નકામો જ ગયો સમજવો.

(૪) બણીગણીને 'ખામ્હન'—'અહમ્મ'—પંડિત બન્યા, અને સંસારમાં કીર્તિ મેળવી કે ફલાણા બાઈ તો મોટા કાચીના પંડિત થયા અગર ફલાણા તો મોટા 'આચાર્ય' થયા કે ફલાણા તે 'મહાપુરુષ પંડિતરાજ' થયા; પણ 'વસ્તુ'ની સમજણ હજી પડી નથી અર્થાત 'સત'નું પિછાન હજી એને થયું નથી—શાઓના અરે મોખી મારવા છાં અને સાંચા સાંચા ટીકા—રખ્યા વાંચવા હજી એ શબ્દોમાં છપાવતું શુભ ચંદ્રસ્થ તે શોધી શક્યા માટે જ કબીરજી કહે છે કે ! તે ખર, તે મદા ! આ વિદ્યાર અંદનનો ભાર ભારા માનેલા શરીર ઉપર તું ભરે છે તેથી ત્હ શો લાભ થવાનો છે ? તું ત્હની મુગધ તો લઈ શકતો નથી; પણ કદમ ખીજનુ વેનઈ કરવા માટે—ખીજના માટે આ 'દિપાંગી' હે'ઈલ'.

(૫) બહુ બહુ બદલા તો શું મનુ ? માત્ર અભિમાન રર ! એનું મુકમ શરીર તરસ્યે તો જખ્ખમે કે ત્હાં તો જન. પાંપાની ઈચ્છાથી અમિ પ્રવચન દોષ છે. ત્રી નામથી એ ખાતો રમુજ પદાર્થ છે—પો દરે પણ ત્હના મુકમ શરીરમાં.

પદે' જુને રાજ બેઠે, સમજે નહીં ગમાર;

આથા લાગી બરમદી, ક્યેં મકરીદી વ્તળ.

પંડિત પદતે બેઠે, પુસ્તક હસતી લાડ;

લક્ષિત ન વ્તની રામદી, સભી પરિક્ષા બાદ !

લાલસા તો બડેજાડાદે બળની હોય છે; ત્રાંખા-રૂપા નાણું ત્યજ્યું તરો પણ નાણાંથી મળતી ચીજો તો અનેક પ્રકારની મોગવે છે અને તહેનો લોભ પણ અસાધારણ રાજે છે—એટલે સુધી કે પોતાનું માનેલું એક બે બદામની કિમતનું પાત્ર પણ કાંઈ બંધુને લેવા નહિ દે; અભિમાન ન ઉત્પન્ન થાય એટલા માટે ધર—બાર અને સ્ત્રી વગેરે છોડ્યું પણ અભિમાન તો પહેલાં કરતાં બમણા વધે; આમ તેજસ્વ શરીરમાં અનેક ઇચ્છાઓની આગ બળતી જ હોય છે. અને એથી બચવાનું લાન ધડી પણ આવતું નથી.

(૬) સધળાંએ ધર્મશાસ્ત્રો લખ્યો, પણ ગમારને હજી કાંઈ સમજ પડી નહિ. શાસ્ત્રોમાં મનુષ્યના વિવિધ શરીરો થું છે અને આત્માને તે કેવી રીતે ઢાંકી રહ્યા છે અને તહેમની ખીલવટ કેમ થાય—આત્માનું પ્રકટીકરણ કેમ થાય એ સર્વ વાંચી ગયો, છતાં હજીએ દુનીઆના પદાર્થો અને દુનીઆના લાવેતો જે ભ્રમ તહેની આશા તો લાગી જ રહી ! બળે કે મકરી (કરોળીઆ)ની બળમાં કાંઈ જીવ ફસાઇ ગયો હોય તેમ આ પંડિતજી ઉપર પણ માયાના તાર આડા અને અવળા ફેરી વળ્યા છે, વીંટાઇ ગયા છે, તહેને તે આટઆટલું જ્ઞાન થવા છતાં બેદી શકતો નથી.

(૭) પંડિતજી—ધર્મશુર 'મહાપુરુષ પંડિતરાજ' એક વખત શાસ્ત્ર—સૂત્ર વાંચવા બેઠા. તે વખતે પોથીબાઇ (ચોપડી) લાડ કરીને હસવા લાગ્યાં અને બોલ્યાં કે “ અહો પંડિતજી ! હવે તહેમે પરીક્ષા આપવાની તકલીફ ફરીથી લેશો જ નહિ; કારણ કે રામની લક્ષિત તહેમને આવડી નહિ તેથી તહેમે એકવાર તો બધા વિષયની પરીક્ષામાં

કાંઈનમે પડિત વહે, બહુત કરે અભિમાન;
જાણી કે બેરસે, તકે કરે ત્યાજન.

૮

નાપાસ થઈ જૂના હો. અને નાપાસ થયેલા વિવાહો ને યોગ્ય
મજનાને દેવ ને બીજા વાર તેવાર મળી પણ પરીક્ષામાં બેસી
પણ રસ હો, પણ તમે નો હજી વિવાહો અવસ્થામાં જ—અરે
મિત્રીઓ શીમે. હો મિત્રીઓ જ 'મદાપુષ્પ ખજિરાજ' બની બેલા હો.
મરે તુમરો હવે કાંઈ શીખવાનું રહેતું જ નથી." વાદરે
પેશીનર્તી! તુમેએ ખૂબ કરી! અને હરિના મન કબીરજી! પિત્રસ
તમા અલંકાર શામ જણવાને પડિતો પમે તમા સિવાય પણ કોણે
ખૂબ કાજીને દેશી!

(૮) જેનો પત્ને દેહ નવું દેવ છે તે દરીર અને પારને
હાથમાં હાથ એક જ રાખે છે અને તીંગેરીની ભાંડને: હા તે દાની
બાજે એવા દેવ છે! ખરા કામને આજી રાખશે પણ દેવ.
દહ નહિ જ કરે, તેમ જેઓ માત્ર 'આપજાન' પછીને પડિત
ને છે તેઓ બેરસે મજાને એકાદ થયેલા જાણ્યો કે સારો
જાણ્યો કે સરખામસ મજામાં જાણ્યો હવે મારી પડી,
કે એવા એક પડિત પુત્રીજાઓમાં જે જ નહિ. આજ નાજ
મારું—એકાદ વારના જાણ્યો એવ જાણ્યો એકી ના
જાણ્યો. મનુ અને એ કેરી હવે જેની વાત છે! આજ
હવે એ માત્ર એક દુર્લભાઈ, નહિ કે તકરબી
જાણ્યો, હવે આજી મને પવિત્રતા પડિતો એવ
જાણ્યો. મનુ જાણ્યો હવે જાણ્યો હવે મન કે હવે
જાણ્યો અને દેહ 'મન' મનને કાંઈપણ મનું છે
જાણ્યો એકીજાણ્યો મન ના જાણ્યો એ વિચારના પુત્ર
જાણ્યો દેવ.

આત્મદષ્ટિ જાને નહિ; નહાવે પ્રાતઃકાલ;
 લોક લાજ લીધે રહે, લાગો ભરમ કપાલ. ૯
 તીરથ કર કર જગ મૂઆ, ઉઠે પાની નહાય;
 રામહિ રામ જપંતડાં, કાલ ઘસીટયાં જાય. ૧૦
 કાશી કાંઠે ઘર કરે, નહાવે નિર્મળ નીર;
 મુકતિ નહીં હરિનામ જિન, યેં કહે દાસ કળીર. ૧૧

(૯) કેટલાક પંડિતો પ્રાતઃકાળમાં ઉઠીને સ્નાન કરે છે અને લોકલાજ ખાતર તિલક તથા પૂજા વગેરે વિધિઓ કે જે 'ભ્રમ' રૂપ છે તે સર્વ કરે છે; પણ ખીચારાને 'આત્મદષ્ટિ' છે નહિ તેથી નકામો ભટકે છે.

(૧૦) કેટલાક પંડિતો તીર્થ અને વ્રત વગેરે કરે છે અને ઉંડા પાણીમાં પેસીને સ્નાન કરે છે, પણ રામ નામનું તીર્થ કર્યું નહિ, રામનું ફરમાન (અગીઆરમી 'લોકસ્વરૂપ ભાવના') એ રૂપી વ્રત પળાયું નહિ, અને રામના પ્રેમરૂપી ઉંડા પાણીમાં ન્દવાયું નહિ તેથી તે પંડિતજી કાળદેવના કાળીઆ થઇ જવાના જ! મતલબ કે જન્મમરણના ફેરા ફર્યા કરવાના જ.

(૧૧) કેટલાક લોકો કાશી કાંઠે જઈને રહે છે અને ગંગાના રસાયણીકચુલ્બાળા સ્વચ્છ જળમાં હમેશા સ્નાન કરે છે, પણ હરિનામમાં રહ્યા સિવાય અને હરિનામમાં સ્નાન કર્યા સિવાય મુક્તિ કાંઈ કાંઈ મળવાની નથી, એમ 'દાસ કળીર' કહે છે. જે સાધુઓ પોતાના નામની આગળ પાછળ ન્હોટાં પૂજ્યાં પોતાની જાને ભટકાવતા હોય તોમણે કળીરજીને પૂછી જોવું કે તે પોતાને 'દાસ કળીર' કેમ કહે છે? તેમ જ જે સંસારીઓ કાંઈ બુનીયત્કારી, સ્ત્રી કે સંઘ તરફથી પ્રતિષ્ઠાના ખિતાબ અપાયા વિના પોતાની રહેલું ખિતાબના ખિતાબ લઈ લેતા હોય તોમણે પણ કળીરજી પાસે જાવું અને જોઈ જુલમ કરાવવું! સત્તે પુરુષ છે!

[illegible]

$\frac{1}{\sqrt{2}} \left(\frac{1}{\sqrt{2}} + i \right) = \frac{1}{2} (1 + i\sqrt{2})$

[illegible]
$$1 - \frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} \right)^2 = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} \right)^2 = \frac{1}{8} \quad \text{for } n=2, \quad \text{and } \frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} \right)^2 = \frac{1}{8} \quad \text{for } n=3.$$
$$n = 1, 2, \dots, \infty, \quad \text{where } \frac{1}{n} = \frac{1}{n-1} + \frac{1}{n(n-1)}.$$

$\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

6. d 2. π 3. π 4. π 5. π 6. π 7. π 8. π 9. π 10. π

[illegible][illegible][illegible]

Table 1. *Salmonella* serotypes and phages in the 1990s

1. The first group of variables includes the demographic characteristics of the respondents, such as age, gender, and education level. These variables are used to control for potential confounding factors that may influence the relationship between the independent and dependent variables.

$\frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} + \frac{1}{2} \right) = \frac{1}{2}$

1. *Chlorophyll a* and *Chlorophyll b* were determined by the method of Lichtenthaler and Whistler (1973).

1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 26

[illegible]
$$H^1(\mathbb{R}^n, \mathbb{R}) \cong \mathbb{R}^n$$

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

$$A_{\alpha} = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{\alpha} + \frac{1}{\alpha+1} \right) \quad \text{for } \alpha \in \mathbb{N} \quad \text{and} \quad A_0 = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{0} + \frac{1}{1} \right) = 1.$$
$$f_j = \sum_{k=1}^n \lambda_k f_{jk} = \sum_{k=1}^n \lambda_k \sum_{i=1}^m \alpha_{ik} x_i = \sum_{i=1}^m \left(\sum_{k=1}^n \lambda_k \alpha_{ik} \right) x_i = \sum_{i=1}^m \beta_i x_i$$
$$x = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} + \frac{1}{2} \right) = \frac{1}{2} \quad \text{and} \quad y = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} + \frac{1}{2} \right) = \frac{1}{2}$$
$$= \frac{1}{k} = \frac{\pi}{\omega} = \frac{1}{f} = T$$

... ..

...the ...

$$x = (x_1, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n, \quad y = (y_1, \dots, y_m) \in \mathbb{R}^m, \quad z = (z_1, \dots, z_k) \in \mathbb{R}^k,$$

કલિકા બામ્બુણ મશકરા, તાહિ ન દીજે દાન;
કુટુંબ સૌં નરકહી ચલે, સાથ ચલ્યા જનમાન ! ૧૩
કપીર ! પંડિતકી કથા, જૈસી ચોરકી નાવ;

(૧૩) કપીરજી એક દાતારને ચેતવણી આપે છે કે, હે બાઈ ! તું દાતાર મગો એ તો ઠીક છે; દાનનો ગુણ ઉત્તમ છે; પણ ત્હારું દાન અયોગ્યપાત્રમાં ન જાય તે સંભાળજો ! પેદનો મશકરા-ઉખડેલ ધર્મગુરુ છે, ત્હને દાન રખે દેતો ! કારણ કે એવા એક ધર્મગુરુને કાંઈએ દાન કર્યું હતું ત્હેનું ક્ષણ એ મળ્યું કે, તે સાધુ પોતાના સોળતીઓને લઈને નરક ગયો અને સાથે દાતાર-દાન આપનારને પણ લેતો ગયો ! ગુરુ કાંઈ એકલપેટો ન હોય, પોતાના દાતારને નરક જેવી રહેલધામાં સાથે લીધા વગર રહેજ નહિ એવો તે પરાપકારી હોય ! માટે હે બાઈ ! તું દાન કરે તો 'ગુણ' જોઈને કરજે, 'વેષ' જોઈને ન કરતો.

(૧૪) કપીરજી કહે છે કે, આજકાલના 'પોથાં પંડીત' ના મુખથી ધર્મકથા સાંભળવી અને આંધળાએ ચોરની બોટમાં ખેસવું એ બન્ને એકસરખાં જોખમભર્યાં કામ છે. બન્ને લોકો મરણમાં આવે તે જગાએ પોતાના આશ્રિતોને ભરમાવીને લઈ જાય અને મરણમાં આવે તેવી વ્યવસ્થા કરે ! આ ગાથા બહુ સમજવા જેવી છે. કાંઈ આંધળાને નદીપાર જવું હતું તેથી હોડીવાળાની મદદ માગતો હતો. એવામાં અમુક ચોર લોકો કહેવા લાગ્યા: "અમારી હોડીમાં ખેસો; અમે ત્હમને થોડે ખર્ચે અને થોડા વખતમાં પાર ઉતારીશું." વિશ્વાસે સુરદાસજી હોડીમાં ખેડા અને પછી પેલા લૂટારા હોડીવાળાએ માંહોમાંહે વિચાર કરવા માંડ્યો. એક કહે: "આને લૂટીને નદીમાં ફેંકી દઈશું ?" બીજો કહે: "છેક જ એવું ઉઘાડું કુકર્મ તો ન થાય; જરા દયા ખાઈશું દયા. આપણે એને આડોઅવળો ખેંચી જઈશું અને

સુનંદર બેઠે આંધલા, લાવે ત્યાં ભરમાવ.

૧૪

એક ઉત્કલ જગામાં જઈ તૂટીને ત્યાં છોડી દઈશું.” ત્રીજો કહે: “એમ પણ નહિ; જે માણસ જોગથી મરતો હોય એને વિધી સા માટે મારવો ! માટે આપણે એને અડધેક સુધી દોડી દઈશું ત્યાં કહેવું કે નદીમાં આ રથને ચમત્કાર થયેલા છે, એ પવિત્ર ભૂમિ છે. અહીં કોઈ માણસ ફાંસી મરે—આપઘાત કરે તો મોક્ષે જાય અને એટલી દિગ્ભ્રમ ન થાય અને ફક્ત પોતાની મીઠકત અહીં સ્નાન કરીને ખેરીઆતમાં આપી દે તો દેવલોકમાં જાય. તે જિયારા આંધજાને પોતાના આ ભવના દુઃખથી કટાણો આવેલો હોવાથી ગમે તે શિખામણુ માનવા તત્પર જ થશે અને આપણો બેડો પાર થશે.” લૂટારાઓએ અને આંધજાએ પછી શું કર્યું તે આપણે જાણવાનું રહેતું જ નથી, કારણ કે એવા સંખ્યાબંધ લૂટારા આપણુ અંધ પુરુષોને (હૃદયની આંખ વગરનાઓને) હમેશા આવી રીતે લૂટતા આવ્યા છે તેથી કોઈ નવો અનુભવ મળવાનો નથી. પછી આપણને નેહારે પરમાધામીના દુઃખો ખમવાં પડશે ત્યારે કહીશું કે “અરે ઓ પરમાધામી ! મૃતને તું અહીં કેમ લાવ્યો ? હું કે જેણે ગુરુદેવના કહેવાથી પેલી વિધવાના દીકરા ઉત્સવમાં પામ્યો. ફાંસી આ ખર્ચ કર્યા હતા અને પેલા ઉપહાસોની દયા માટે પુસ્તકોના પટારા ભરનારા મહાત્માના દુઃખથી પાંચ ફાંસીઆનાં પાનાં ઘડોરાઓમાં દતાં અને ગુરુના મેસા” પડ્યાના બેટાને ગુરુદેવની આજ્ઞાથી બસો ફાંસીઆની કહી પહેરા દીધી હતી તથા ગુરુદેવના દર્શન કરવાને ચોમાસા વચ્ચે હું છા” ભરતર લાગતે બીજે ગામ જઈ ચારમો ફાંસીઆ ખર્ચો આવ્યો હ છતાં તુ નહને અહીં—નરકવાસમાં કેમ લાવે છે ? મૃદારે તે આવવાનું દોષ ? મૃતને તો મૃદારા ગુરુ માવે દેવલોકમાં લઈ આવશે એવી આશાએ મેં જીવરથી પણ બદલા એવા કે ખર્ચો નાખ્યા હતા ! છતાં શું મૃદારા નરકમાં લઈ જાય એવાં પૂ

કામ ક્રોધ મદ મેઝરી, જગ જગ મનમેં ખાન;

જગ જગ યદિન મુર્ચસી, કપીલ એક સમાન. ૧

અનુભવ કરો પરી! સર્વ પંચર માંહિ;

દિવ પામેયે આનંદ, આપન અમરે નાંહિ. ૨

કામો પાતળાં નહિ રેવડે ? " અર્થે પુત્રારો પરમાધારી કરશે કે ?-
તા, જે પરમાધારી કરો તે અવરગ પુત્રારો કરશે, બીજા નહિ જ.

(૧) કપીરજી કહે છે કે, જગમાં સુખી મનમાં કામ-ક્રોધ-મદ-
લાલ એ આરતી ' ખાણ ' છે ત્યાં સુખી મૂર્ખ અને પંડિતમાં કાંઈ
તફાવત સમજતા ના. એવા માણસ લખેલો હોય તો પણ મૂર્ખ જ છે;
બુદ્ધિશાળી મનુષ્ય કદી પોતાના સૂક્ષ્મ શરીર કે જે વધુ કિમતી છે
અને જે બીજા અવતારમાં પણ સાથે રહેનાર છે તેવા સૂક્ષ્મ
શરીરના ભોગે સ્થૂલ શરીરનું માયાવી સુખ ઈચ્છે જ નહિ.

(૨) ચતુરાઈ તો એક પે:પટ (સૂરે-સૂવા)ના લણવામાં આવી
છે. બાકી કોઈ ચતુર છે જ નહિ ! બુઝો તો ખરા કે અલણ પોપટ
આકાશમાં ઉડતા ફરે છે અને કલ્લોલ કરે છે, ત્હારે લણેલા પોપટજી
પાંજરામાં ફેદ થયા છે ! આ એમનું લણુતર ! અરે B. A. અને
M. A. ની ડીગ્રીના અભિમાની લણેલાઓ ! અરે સૂત્રો અને સંસ્કૃત
ગ્રંથો અને થોકડાના અભ્યાસના અભિમાની ' પોપટજી 'ઓ ! ત્હમે
લણીલણીને શું લણ્યા ? માત્ર મગજને ભારે માર્યું ! કારણ કે
હૃદય તો લણ્યું નહિ, મનના પ્રણામ કામજ થયા નહિ, વિશ્વ
માત્ર ઉપર સમાન દષ્ટિ-પ્રેમ લાવના તો શિષ્યા નહિ. લણુતરથી
ત્હમાઈ હૃદય ' તર ' થવાને બદલે-વિકાસ પામવાને બદલે ઉલટું
સાંકડું થયું અને ત્હમારાં પોતીકાં સ્વાર્થી સુખ મેળવવાની વધુ
શક્તિ ત્હમે પામ્યા, કે જે શક્તિ બીજા ઓછા લણુતરવાળાના
સુખના ભોગે ત્હમને વધારે (માયાવી) સગવડો લાવે.

હરિશુંન ગાવે હરખંડે, હિરદે કંપટ ન જાય;

આપન' તો સમજે નહિ, ઔરહિં જ્ઞાન મુનોય. ૩

ચતુરાઈ ચુલ્હે પડે, જ્ઞાનકો જમડા ખાવ !

'ભાવ ભક્તિ' સમજે નહીં, ભાતપનો જલ જાવ ! ૪

લિખના પદનાં ચાતુરી, ચે સખ ખાતેં સહેલ;

કામ દહેન, મન વશ કરન, ગગન ચઢન મુશકેલ. ૫

આ ભણતર ત્હમને પાંજરામાં-સંસારભાવમાં જકડી રાખશે. ત્હમે ખીમતે શું ઉપદેશ કરો છો? અરે બિચારા પોપડીઆ પડિતો ! ત્હમે ત્હમને તો પાંજરામાંથી છોડવો !

(૩) હરિના શુભ મહોદધી ગાવા એટલે કાંઈ ભક્ત યર્ધ મયા એમ સમજવું નહિ. દ્રવ્યમાંથી કંપટ જાય ત્હારે જ્ઞાની કહેવાય. મરિ બમમકતોનો ઉપદેશ સણવો નહિ.

(૪) હે 'ચતુર' પુરો ! ત્હમારી ચતુરાઈ ચૂલામાં પડો ! ત્હમારું જ્ઞાન જ્ઞાનમમાં જાઓ ! જો ત્હમારામાં 'દ્રવ્યભક્તિ' નહિ પણ 'ભાવભક્તિ' આવી હોય તો જ ત્હમારી પંડીનાઈ સફલ છે, નહિ તો દેવતા મૂક્યો એ બણપણમાં !

(૫) લખવું-વાંચવું-ચતુરાઈ કરવી એ બધું સહેલું છે-દેખા-દેખાથી શિખાય તેવું છે. પણ કામદેવને બાળી નાખવો અને મનને વશ કરવું તથા 'આકાશમાં ચઢવું.' એટલાં કામ ખરેખર મુશ્કેલ છે એ કાંઈ દેખાદેખીથી શિખાતાં નથી, એ નો જાતે જ સમજવાનાં અને જાતે જ કરવાનાં કામ છે, 'આકાશમાં ઉડવું' એનો અર્થ બૂલોકમાં છતાં દેવલોક તરફ પ્રયાણ કરવું તે. દરવના-ચક્રિને પવિત્ર બનાવીને ત્હેની પાખે બેસી દેવલોકમાં વિચરવું અને પ્રેમના માર્ગવિગ્રહ રાજ્યની મીઠી દવા ખાવી તે બીજા અર્થ એવો પણ યાવ કે 'ચતુરચાનક' ચઢવું ને, ચતુરચાનક કાંઈ દેખાય એવી ચીજ નથી; આકાશમાં ચઢવાનું જ ને કામ છે.

જ્ઞાની જ્ઞાતા બહુ મિલે, પંડિત કવી અનેક;
રામ રતા ઈંદ્રિય જિતા, કોટિક માંહી એક. ૬

તારા મંડલ જોઈકર, ચંદ્ર બડાઇ પાય;
ઉદય લયા જળ સૂર્યકા, સળ તારા છુપ જાય. ૭

કુલ મારગ છોડા નહીં, રહા માયામેં મોહ;
પારસ તો પરસા નહીં, રહા લોહકા લોહ ! ૮

(૬) જ્ઞાનની વાતો કરનારા, કવિઓ, પંડિતો તો ઘણાએ મળે; પણ રામમાં 'રત' થયેલા—રામમય બનેલા પુરુષો કે જેઓ ઈંદ્રિયોને પોતાને વશ રાખી શકે છે તેવા તો કરોડમાં એકાદ જ મળશે.

(૭) તારાંઓનાં ટોળાં વચ્ચે બેસીને ચંદ્ર (કે જે સૂર્યનું તેજ ઉછીનું લઇને પ્રકાશે છે, જેનામાં પોતાનું તેજ નથી તે) આપ બડાઈ ઘણીએ કરે તેથી શું વળ્યું ? પણ જ્યારે પ્રભાતે સૂર્યનો ઉદય થાય છે કે તરત જ તારાઓ છૂપાઈ જાય છે. તેઓ પોતાની ભૂલને માટે પસ્તાઈને મ્હોં છૂપાવે છે !

'પોતાં-પંડિત'ની પંડિતાઇ માત્ર મૂર્ખ લોકો આગળ જ ચાલી શકે, સંત અગર લક્ષ્મ અગર પરમાત્મપરાયણ લોકો આગળ તે ઝાંખાંઝખ પડી જાય છે.

(૮) જેણે ખરાબ રસ્તા (કુલમાર્ગ) છોડ્યા નથી અને જે માયામાં મોહી રહ્યો છે તેને પારસમણીનો સ્પર્શ હજી મુઠ્ઠી થયો જ નથી એમ માનજો; તેથી જ તે લોહા જેવા છે. જે સદગુરુ કે સદ્ગુરુના કે સત્ગુરુ (જણે એક જ છે) નો સ્પર્શ થયો હોય તો આ દયા હોય નહિ.

સમજનકા ઘર ઔર હૈ, ઔરનકા ઘર ઔર;
 સમજયા પિછે જાનિયે, “ રામ જસે સજા હૌર. ” ૧૨
 કપીર ! ઈસ સંસારકો, સમજાવું કઈ પાર ?
 પૂંછ જ પકડે લેંસડી, ઉતરા આહે પાર ! ૧૩
 મન મથુરા, દિલ દારિકા, કાયા કાશી જાન;
 દસવાં દારા દેહરાં, તામેં જ્ઞેતિ પિછાન. ૧૪

(૧૨) સમજવાળા માણસની દૃષ્ટિ જૂદી હોય છે અને વગર સમજણવાળાની જૂદી હોય છે. સમજ્યો નહોતો ત્યારે હું રામને અમુક જગાએ દૂંદોતો હતો, હવે સમજ્યો તો જણાવું કે રામ તો સર્વ જગાએ વસે છે. માટે રામની ભક્તિ કરવા માટે અમુક જગા ‘રીઝબ્ડ’ રાખી શકાય જ નહિ. સર્વ પ્રાણીની સેવા એ જ રામસેવા છે. સર્વમાં હું અને હુંમાં સર્વ એવો ‘એક ભાવ’ થયો એ જ ‘સેવા’ છે.

(૧૩) કપીરજી કહે છે કે આ મૂર્ખ સંસારને શી રીતે સમજાવું ? એને ભવરૂપી સમુદ્રની પાર જવું છે, અને તે કામ માટે હોડી કે ગાયને બદલે કુગરૂરૂપી ભેંસવું પૂંછકું પકડવા પડ્યું છે ! એ ભેંસ જો એને ડૂબાડ્યા વગર રહે તો પોપટીઆ અને સ્વાર્થી ગુરૂઓ નરકમાં નાખ્યા સિવાય રહે !

(૧૪) હે ભાઈ ! તું મથુરા અને દારિકા અને કાશી અને ગીરનારજી અને તારંગાજી ભટકવા જાય છે, પણ હું તને તહારી પાસે જ એ બધાં તિર્થસ્થળો લાવીને ખડાં કંઈ છું છતાં તું શા માટે ભટકવાની અને દામ ખર્ચવાની મૂર્ખાઈ કરે છે ? જો, દેખ ! તહાં મન એ જ મથુરા છે, દિલ એ જ દારિકા છે, કાયા એ જ કાશી છે, તન એ જ તારંગાજી છે, ગો અથવા દંદ્રિયો એ જ ગીરનારજી છે; માટે તું એ સર્વ મન-વચન અને કાયાને શુદ્ધ કર એટલે તિર્થ જ છે. તહારા હૈયાના દસમા દારમાં જે દેહેરું છે ત્યાં જ પરમાત્મા ખીરાજે છે, એને શોધ. આટલા પ્રયાસ પ્યાન ધરીશ તો પરમાત્મા સાથે એક તાર જરૂર જોડાશે. ‘દશમા દાર’ સંગ્રહે વિશેષ દર્શાવેલ ‘યોગ’ ના જાણકાર પુરૂષ પાસેથી જ મળી શકે.

(૧૨) રામ ક્યાં વસે છે ?

કબીર જોગત રામકો; દ્વિરતા સાગરદીપ;
રામ જસે ઘટ લીતરે, હૂવા ચક્ર પરલીત. ૧

“સંગ ઘટ લીતર મેં જસું, મોકિં મિલે ન દોય;
“જો હોવા સો મેં દેશ નામ દાસકા દોય. ૨

(૧) કબીરજી કહે છે કે, રામ અથવા પરમેશ્વરને શોધવા માં
પંજો દાગ દુ સાગર અને બેટમાં ફૂંદનો ફેરો અર્થાત્ તિર્થયાત્રાદિ
પંજો વખત શુભાચ્ચો; પરન્તુ છેવટે મહેને જાન થયું-...
અથવા દર પ્રદા થયું કે રામ તો આરા ઘટમાં જ રમી રહ્યા છે
રામ સખદ જ રમુ એટલે ‘રમણ કરનું’ એ ધાતુ ઉપરથી નીકળ
છે; તેથી સમજાવ છે કે રામ કાંઈ એક સ્થળે જડવત્ જોઈ
રહેલા નથી, પરન્તુ સર્વત્ર અને સર્વદા જો એતનશક્તિ રમી ર
છે તે જ રામ છે અને તે તો આરા ઘટમાં પાય રમી રહી છે
આજ આરે ઘટમાં ઉતરીને ઉભાપોદ અથવા ચિન્તન કરનું ને
કે જોઈ આદારની વસ્તુઓમાં રમી રહેતું મન રામને જોઈ શકે.

(૨) રામ કહે છે કે, હું તો સર્વના ઘટમાં વસું છું. તે જ
આદર્શને જ આપી મુલાકાતની દર છંદા ન દોવાથી તેનો
મગસ કેમિય કરવા નથી; ત્યેમાં આરા સુ દેવા ‘જીન’
દેવાના પરિવર્તન અથવા આદે મોકો નિર્વાચારદિ કર છે પં
જો તેને ખરેખર જ આરા ‘ખર્ષ’ દેવા તો હું નેનને કે
નિરવ મન નહિ; કારણકે જે હાંસ અને છે તે હું જ કહું છું
નામ મનુષ્યનું વસ્તુનું હું; જોયો તેણે દરક બનાવ ઉભો
આદારી પિબત શકે શો લેખ છે.

“સળ ઘટ મેરા સાર્ધ્યાં, ખાલી ઘટ નહિં હોય;

“ખલિહારી (ઉસ) ઘટકી સહી, જા ઘટ પરગટ હોય.” ૩

ચોસઠ દીવા જોડ કર, ચઉદે ચંદા માહિં;

તિસ ઘર કેસા ચાંદના, જિસ ઘર ગોવિંદ નાહિં? ૪

કોઉક પાંચે સંતજન, જાકે પાંચો હાથ;

જાકો પાંચો ખશ નહીં, તાકો હરી ન સાથ. ૫

(૩) સંઘળા માણસના ઘટમાં હું એટલે રામ વસું છું, કોઇ મહારા સિવાય છે જ નહિ; પરંતુ જે ઘટમાં હું ‘પ્રગટ’ થાઉં છું અર્થાત્ જે માણસ પોતાના ઘટમાં મુને પ્રત્યક્ષ લાગે છે તેની ખલિહારી છે.

(૪) રામને જોવાને માટે કોઇ કદાપિ પોતાના ઘરમાં કે મંદીરમાં ચોસઠ દીવાનાં ઝમરખ (ઝુમ્મર) સળગાવે અગર ચૌદ ચંદ્ર લાવીને ટાંગે, તેથી કાંઇ તે સ્થળે ખરૂં ‘ચાંદનું’-ખરો પ્રકાશ થવાનો નહિ; કારણકે ત્યાં હજી ગોવિંદરૂપી સૂર્ય ઉગ્યો નથી. જ્યાં ગોવિંદરૂપી સૂર્ય અજાનરૂપી વાદળમાંથી બહાર નીકળીને પ્રકાશી રહ્યો છે, તે સ્થળે-તેવા માણસના ઘરમાં તેમ જ ઘટરૂપી મંદિરમાં પણ સદાસર્વદા અજવાળું જ છે. જેમ અજવાળાથી સંઘળા ચીને તેના ખરા રૂપમાં જોઇ શકાય છે તેમ તે માણસ દરેક તત્ત્વને સાચા સ્વરૂપમાં સમજી શકે છે, જેમ્ શકે છે, અનુભવી શકે છે.

(૫) દુરિતે પાનવા એ કામ તો કોઈ વિરલાથી જ બને છે, કે જેઓ પાંચે ઇન્દ્રિયોને વશ રાખે છે. જેને પાંચે ઇન્દ્રિયો વશ નથી તે માણસની દુરિ સેવન કરતા નથી-તેના ઘટમાં તે ‘પ્રગટ’ થતો નથી. પ્રભુપ્રાપ્તિનું પદેનું પદધીરું ઇન્દ્રિયનિગ્રહ જો જ ને

(૧૩) હંને આત્મતત્ત્વ કોણુ ઓળખાવશે?—તું પોતે

દુષીર હઠકા શુરૂ મિલે, બેહઠકા શુરૂ નાહિં;
બેહઠ આપે લિપ્તો, અનુભવજે ઘર માહિં.

નિરાધાર સૌ સાર દે, નિરાધાર નિજ રૂપ;

(૧) હજવાળી યાત્રે—જેને સંભવ, સ્થગાદિની હદ છે સર્વત્ર યાત્ર કરાવનાર શુરૂ દોષી રહે ખરો; પરન્તુ પરમાત્મા કે સમસ્થગાદિથી મર્યાદિત નથી હોમના યાત્રાથી યાત્ર-આપવાનું શુરૂથી જતી થકે જ નહિ. એ તો અનુભવનો સવાલ છે; 'અનુભવ' કાંઈ કોઈથી આખો અપાય નહિ, એ તો પોતે જ મે-સકાય. 'બે-હઠ' એટલે Un-Limited અથવા સમસ્થગાદિ અમર્યાદિત એવા પરમાત્મા તો હોવી જોઈ કરનાર માગુસના હદ 'આપે'જ—પોતે જ 'લિપ્તો છે' એટલે 'પ્રમત્ત થાય છે'—માત્ર મ 'અનુભવના ઘર'માં જ્યાં કોયિય કરવી જોઈએ.

(૨) પરમાત્મા કેવો છે? તો કહે છે કે, તે 'નિરાધાર' કોણના પજુ અમર કરાના પજુ આધારની લોને જરૂર નથી, તે 'કાર પદાર્થ' છે. તે અપ્રમાણે આધાર આપી રાકે, પજુ કે આધારની એને જરૂર પડે નહિ. એને પેલાડવા માટે પારખી, મહેવા મારે 'હવેલીઓ' એને જમાડવા માટે 'અનુદ' વજેર જરૂર નથી, એ તો જોએ નિરાધાર પ્રજનુ સ્વરૂપ અમરના એવું જોવા સંકેતે અમર નાખી પોતાના ખીરમાં તરે કે મળ્યા માત્ર છે વળી પરમાત્મા કેવો છે? તો કહે છે કે, તે 'તે' છે—આધાર રહિત છે પરમેશ્વરના અધાર જનારી 'તે' અવસ્થા રેખાવ કરનારા અમરના જાને છે. વળી પરમે

નિશ્ચલ જોડા નામ ૮, ઔરો તત્ત્વ અનૂપ.

૨

છે ? તો કહે છે કે, તે 'નિઃસ્વ' છે, તદ્મારો આત્મા પોતે જ પરમેશ્વર છે, માત્ર તેના ઉપર કર્મનો પડો પડેલો. હોવાથી તેની અનંત શક્તિ દ્વિપાઈ રહી છે. 'હું હશ્વર હું' એવી ભાવના સદૈવ ભાવતા રહો અને જ્યારે પણ કાંઈ કુકર્મ કે અપશબ્દ કે દોષિત કલ્પનામાં પડવાની લાલચ આવે ત્યારે તદ્મારા મનમાં જ વિચાર કરો કે "શું સર્વશક્તિમાન હશ્વર કોઈ લાલચને વશ થવા જેવી નિર્જળતા દાખવી શકે ?" એવા સંકલ્પથી તદ્મારામાં દ્વિપાયકું હશ્વરત્વ પ્રગટ થતું થતું તદ્મને લાલચમાં લપટાતા બચાવી લેશે, વળી એ જ હશ્વરરૂપ હોવાની ભાવના આખરે તદ્મને નિઃસ્વમાં તલ્લીન કરશે. વળી આગળ ચાલતાં પરમેશ્વર કેવા છે ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહે છે કે, તેનાં અનેક ગુણનિષ્પન્ન નામોમાંનું એક નામ 'નિશ્ચલ' એવું પણ છે; તેથી સૂચવે છે કે, તુ-પોતે કે જે હશ્વર જ છે તેણે પોતાનું 'નિશ્ચલ'—અડગ સ્વરૂપ યાદ રાખીને દુઃખથી, લાલચથી કે ધમણાથી ફસાતું ન જોઇએ. સત્યના પાલન ખાતર ગમે તેવું દુઃખ આવે તો પણ તદ્મારે નિઃસ્વગદલાવાનું નથી જ; કારણ કે 'નિશ્ચલ' છે. અસત્ય માર્ગ લેવાથી તદ્મને કેટલીક દોલત કે લાભ મળે પણ તેથી 'નિશ્ચલ સ્વરૂપ'ને કાંઈ લાભ થતો નથી. એમ વિચાર કરી તું સત્યમાં નિશ્ચલ રહે; એમ કરવાથી પરમાત્માનું નિશ્ચલ સ્વરૂપ સમજી શકાશે; કારણ કે પરમાત્મા માત્ર અનુભવથી જ જોઈ શકાય છે; અને 'અનુભવ' શુદ્ધ વર્તનથી જ મળે છે. હશ્વરનું તત્ત્વ એવું 'અનૂપ'—ઉપમા ન આપી શકાય એવું છે. આરસપહાણ, રૂપ કે મુવર્ણ કે હીરા માણેક કથાની ઉપમા આપેથી હશ્વરનો અંશ માત્ર ગુણ પ્રાપ્ત કરી શકાતો નથી; એ તો 'અનુભવ'થી જ ચર્ચ શકે છે.

નિશ્ચલ જાડો નામ હ, એસાં તત્ત્વ અનૂપ.

૨

છે ? તો કહે છે કે, તે 'નિગરૂપ' છે, ત્હમારો આત્મા પોતે જ પરમેશ્વર છે, માત્ર ત્હેના ઉપર કર્મનો પડો પડેલો હોવાથી ત્હેની અનંત શક્તિ છુપાઈ રહી છે. 'હું ઇશ્વર છું' એવી ભાવના સદૈવ ભાવતા રહો અને જ્યારે પણ કાંઈ કુકર્મ કે અપરાધ કે દોષિત કલ્પનામાં પડવાની લાલચ આવે ત્યારે ત્હમારા મનમાં જ વિચાર કરો કે "શું સર્વશક્તિમાન ઇશ્વર કાંઈ લાલચને વશ થવા જેની નિર્જાળતા દાખવી શકે ?" એવા સંકલ્પથી ત્હમારામાં છુપાયેલું ઇશ્વરત્વ પ્રગટ થતું થતું ત્હમને લાલચમાં લપટાતા બચાવી લેશે, વળી એ જ ઇશ્વરરૂપ હોવાની ભાવના આખરે ત્હમને નિગરૂપમાં તલ્લીન કરશે. વળી આગળ ચાલતાં પરમેશ્વર કેવા છે ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહે છે કે, ત્હેનાં અનેક ગુણનિષ્પન્ન નામોમાંનું એક નામ 'નિશ્ચલ' એવું પણ છે; તેથી સૂચવે છે કે, તું પોતે કે જે ઇશ્વર જ છે તેણે પોતાનું 'નિશ્ચલ'—અડગ સ્વરૂપ યાદ રાખીને દુઃખથી, લાલચથી કે ભ્રમણાથી ફસાતું ન જોઈએ. સત્યના પાલન ખાતર ગમે તેવું દુઃખ આવે તો પણ ત્હારું નિગરૂપજડલાવાનું નથી જ; કારણ કે 'નિશ્ચલ' છે. અસત્ય માર્ગ લેવાથી ત્હને કેટલીક દોષાત કે લાભ મળે પણ તેથી 'નિશ્ચલ સ્વરૂપ'ને કાંઈ લાભ થતો નથી. એમ વિચાર કરી તું સત્યમાં નિશ્ચલ રહે; એમ કરવાથી પરમાત્માનું નિશ્ચલ સ્વરૂપ સમજી શકશો; કારણ કે પરમાત્મા માત્ર અનુભવની જ નેત્રી સકાય છે; અને 'અનુભવ' શુદ્ધ વર્તનથી જ મળે છે. ઇશ્વરનું તત્ત્વ એવું 'અનૂપ'—ઉપમા ન આપી શકાય એવું છે. ચારત્રકાવ્ય. ૧૩૩ કે સુપરુ કે દીરા મણિક કાવની ઉરમાં આરેલી કંદરને. અંતર માર કણુ માંડ કરી શકતો નહાય એ તે. અનુભવથી જ મળે શકે છે.

નિશ્ચલ બંદો નામ હ, એસાં તત્ત્વ અનૂપ.

૨

છે ? તો કહે છે કે, તે 'નિજરૂપ' છે, તદ્મારો આત્મા પોતે જ પરમેશ્વર છે, માત્ર ત્હેના ઉપર કર્મનો પડદો પડેલો હોવાથી ત્હેની અનંત શક્તિ છૂપાઈ રહી છે. 'હું ઇશ્વર છું' એવી ભાવના સદૈવ ભાવતા રહો અને જગ્ગારે પણ કાંઈ કુકર્મ કે અપરાધ કે દોષિત કલ્પનામાં પડવાની લાલચ આવે ત્હારે તદ્મારા મનમાં જ વિચાર કરો કે "શું સર્વશક્તિમાન ઇશ્વર કાંઈ લાલચને વશ થવા જેવી નિર્બળતા દાખવી શકે ?" એવા સંકલ્પથી તદ્મારામાં છૂપાયેલું ઇશ્વરત્વ પ્રગટ થતું થતું તદ્મને લાલચમાં લપટાતા બચાવી લેશે, વળી એ જ ઇશ્વરરૂપ હોવાની ભાવના આખરે તદ્મને નિજરૂપમાં તલ્લીન કરશે. વળી આગળ ચાલતાં પરમેશ્વર કેવા છે ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહે છે કે, ત્હેનાં અનેક ગુણનિષ્પન્ન નામોમાંનું એક નામ 'નિશ્ચલ' એવું પણ છે; તેથી સૂચવે છે કે, તું પોતે કે જે ઇશ્વર જ છે તેણે પોતાનું 'નિશ્ચલ'—અડગ સ્વરૂપ યાદ રાખીને દુઃખથી, લાલચથી કે ભ્રમણાથી ફસાતું ન જોઈએ. સત્યના પાલન ખાતર ગમે તેવું દુઃખ આવે તો પણ ત્હાં નિજરૂપ અદલાવાનું નથી જ; કારણ કે 'નિશ્ચલ' છે. અસત્ય માર્ગ લેવાથી ત્હેને કેટલીક દોલત કે લાભ મળે પણ તેથી 'નિશ્ચલ સ્વરૂપ'ને કાંઈ લાભ થતો નથી. એમ વિચાર કરી તું સત્યમાં 'નિશ્ચલ' રહે; એમ કરવાથી પરમાત્માનું નિશ્ચલ સ્વરૂપ સમજી શકાશે; કારણ કે પરમાત્મા માત્ર અનુભવથી જ જોઈ શકાય છે; અને 'અનુભવ' શુદ્ધ વર્તનથી જ મળે છે. ઇશ્વરનું તત્ત્વ એવું 'અનૂપ'—ઉપમા ન આપી શકાય એવું છે. આરસપહાણ, રૂપ કે સુવર્ણ કે હીરા માણેક કદાની ઉપમા આપેથી ઇશ્વરનો અંશ માત્ર ગુણ પ્રાપ્ત કરી શકાતો નથી; એ તો 'અનુભવ'થી જ થઈ શકે છે.

કુદરતેં મૂળ જમી, મૂળ સોલી 'તન';
તન નિઘારો આપણી, તન તન એ 'તન'.

એ વે તન નિઘારો, કાળે દૃષ્ટ્ય મોઝારો
કે : કાળે મુખી હો, કાળ ન આપે ઘોર.

(૩) હું જાણું 'તન'—રહિ હું, ૧૨૩ વિમાં વળતી મુખી
મુખી આપણી, રહે છે તુલ્ય આપણી આપણી કે ૩
તન મુખી કાળે રહે છે, કાળે તન મુખી રહે છે એમ
કાળે આપણી કાળે રહે છે, કાળે આપણી આપણી
તન—કાળે રહે છે આપણી, કાળે રહે છે, કાળે આપણી
તન આપણી, કાળે રહે છે આપણી કાળે રહે છે, વિમાં
રહે છે આપણી, કાળે રહે છે આપણી કે રહે છે આપણી
કાળે રહે છે આપણી કાળે રહે છે આપણી આપણી
કાળે રહે છે આપણી

૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩
૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩
૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩
૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩
૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩
૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩

નિશ્ચલ વ્તકા નામ હ, ઝૈસાં તત્ત્વ અનૂપ.

૨

છે ? તો કહે છે કે, તે 'નિજરૂપ' છે, તમારો આત્મા પોતે જ પરમેશ્વર છે, માત્ર તુને ઉપર કર્મનો પડેલો પ્રડેલો હોવાથી તુને અનંત શક્તિ છૂપાઈ રહી છે. 'હું ઇશ્વર છું' એવી ભાવના સદૈવ ભાવતા રહે અને જ્યારે પણ કાંઈ કુકર્મ કે અપશબ્દ કે દોષિત કલ્પનામાં પડવાની લાલચ આવે ત્યારે તમારા મનમાં જ વિચાર કરો કે "શું સર્વશક્તિમાન ઇશ્વર કાંઈ લાલચને વશ થવા જેવી નિર્બળતા દાખવી શકે ?" એવા સંકલ્પથી તમારામાં છૂપાયેલું ઇશ્વરત્વ પ્રગટ થતું થતું તમને લાલચમાં લપટાતા બચાવી લેશે, વળી એ જ ઇશ્વરરૂપ હોવાની ભાવના આખરે તમને નિજરૂપમાં તલ્લીન કરશે. વળી આગળ ચાલતાં પરમેશ્વર કેવા છે ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહે છે કે, તુને અનેક ગુણનિબ્ધ નામોમાંનું એક નામ 'નિશ્ચલ' એવું પણ છે; તેથી સૂચવે છે કે, તુ પોતે કે જે ઇશ્વર જ છે તેણે પોતાનું 'નિશ્ચલ'—અડગ સ્વરૂપ યાદ રાખીને દુઃખથી, લાલચથી કે ભ્રમણાથી ફસાતું ન જોઈએ. સત્યના પાલન ખાતર ગમે તેવું દુઃખ આવે તો પણ ત્હાં નિજરૂપ બદલાવાનું નથી જ; કારણ કે 'નિશ્ચલ' છે, અસત્ય માર્ગ લેવાથી તુને કેટલીક દોલત કે લાભ મળે પણ તેથી 'નિશ્ચલ સ્વરૂપ'ને કાંઈ લાભ થતો નથી. એમ વિચાર કરી તું સત્યમાં 'નિશ્ચલ' રહે; એમ કરવાથી પરમાત્માનું નિશ્ચલ સ્વરૂપ સમજી શકાશે; કારણ કે પરમાત્મા માત્ર અનુભવથી જ જોઈ શકાય છે; અને 'અનુભવ' શુદ્ધ વર્તનથી જ મળે છે. ઇશ્વરનું તત્ત્વ એવું 'અનૂપ'—ઉપમા ન આપી શકાય એવું છે. આરસપહાણ, રૂપું કે સુવર્ણ કે હીરા માણેક કશાની ઉપમા આપેથી ઇશ્વરનો અંશ માત્ર ગુણ પ્રાપ્ત કરી શકાતો નથી; એ તો 'અનુભવ'થી જ થઈ શકે છે.

સૂરતમે મૂરત ગમે, મૂરત સોહી 'તત';
તત્ત્વ જિયારો આપહી, તત્ત્વ તત્ત્વ સો 'તત'.

ને એ તત્ત્વ જિયારકે, રાખે હૃદય મોઝાર;
સો પ્રાની મુખેકો લહે, દુઃખ ન આવે લાર.

(૩) ઈશ્વરની 'મૂરત'—મૂર્તિ કાંઈ પત્થરાદિમાં વસતી નથી 'સૂરત'માં—ખ્યાનમાં વસે છે. શુદ્ધ ખ્યાન અથવા સમાધિમાં કે કાં ત્સર્ગમાં જ ઈશ્વર દેખાય છે, માટે ત્યાં જ તે વસે છે એમ અને ખ્યાનમાં જોવાયલી ઈશ્વરની મૂર્તિ એટલે 'પરમાત્મતત્ત્વ' 'તત્' છે—એને વર્ણવી બતાવવાના શબ્દો જ નથી, માટે એનું જિ 'તત્' શબ્દમાત્રથી કરાખું છે. તદમે પોતે જ તે તત્ત્વનો વિચાર લેનું ખ્યાન કરે, પારકા લખેલાં વર્ણનો કે મૂર્તિઓ ઉપરથી, અનુભવ નહિ થાય, તદમારા ઝગરમાં જ તે ખરેખરા તત્ત્વરૂપ પડેનો સાક્ષાત્કાર કરે.

(૪) જે માણસ એ 'પરમાત્મ તત્ત્વ'ને વિચારીને—જો પોતાના હૃદયમાં સાચવી રાખે છે અર્થાત્ 'પરમાત્મમગ' જ બે છે (અને "પરમાત્મા મદારા હૃદયમાં બેડો બેડો મદારૂ દરેક દરેક શબ્દ અને દરેક કૃત્ત્યનાને બંધાં હો છે " એવી દરેક જાન હો છે) ને માણસ મુખ પામે છે, દુઃખ એની પ આવી લાગુ નથી.

નિશ્ચલ બંધો નારા હ, એસાં તત્ત્વ અનૂપ.

૨

છે ? તો કહે છે કે, તે 'નિજરૂપ' છે, તમારો આત્મા પોતે જ પરમેશ્વર છે, માત્ર ત્હેના ઉપર કર્મનો પડદો પડેલો હોવાથી ત્હેની અનંત શક્તિ છૂપાઈ રહી છે. 'હું ઇશ્વર છું' એવી ભાવના સદૈવ ભાવતા રહો અને જપ્તારે પણ કાંઈ કુકર્મ કે અપશબ્દ કે દોષિત કલ્પનામાં પડવાની લાલચ આવે ત્યારે તમારા મનમાં જ વિચાર કરો કે "શું સર્વશક્તિમાન ઇશ્વર કાંઈ લાલચને વશ થવા જેવી નિર્જાળતા દાખવી શકે ?" એવા સંકલ્પથી તમારામાં છૂપાયેલું ઇશ્વરત્વ પ્રગટ થતું થતું તમને લાલચમાં લપટાતા અચાવી લેશે, વળી એ જ ઇશ્વરરૂપ હોવાની ભાવના આખરે તમને નિજરૂપમાં તલ્લીન કરશે. વળી આગળ ચાલતાં પરમેશ્વર કેવા છે ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહે છે કે, ત્હેનાં અનેક ગુણનિષ્પન્ન નામોમાંનું એક નામ 'નિશ્ચલ' એવું પણ છે; તેથી સૂચવે છે કે, તું પોતે કે જે ઇશ્વર જ છે તેણે પોતાનું 'નિશ્ચલ'—અડગ સ્વરૂપ યાદ રાખીને દુઃખથી, લાલચથી કે ભ્રમણાથી ફસાતું ન જોઈએ. સત્યના પાલન ખાતર ગમે તેવું દુઃખ આવે તો પણ ત્હારું નિજરૂપ બદલાવાનું નથી જ; કારણ કે 'નિશ્ચલ' છે, અસત્ય માર્ગ લેવાથી ત્હને કેટલીક દોલત કે લાભ મળે પણ તેથી 'નિશ્ચલ સ્વરૂપ'ને કાંઈ લાભ થતો નથી. એમ વિચાર કરી તું સત્યમાં 'નિશ્ચલ' રહે; એમ કરવાથી પરમાત્માનું નિશ્ચલ સ્વરૂપ સમજી શકાશે; કારણ કે પરમાત્મા માત્ર અનુભવથી જ જોઈ શકાય છે; અને 'અનુભવ' શુદ્ધ વર્તનથી જ મળે છે. ઇશ્વરનું તત્ત્વ એવું 'અનૂપ'—ઉપમા ન આપી શકાય એવું છે. આરસપહાણ, રૂપું કે સુવર્ણ કે હીરા માણેક કશાની ઉપમા આપેથી ઇશ્વરનો અંશ માત્ર ગુણ પ્રાપ્ત કરી શકાતો નથી; એ તો 'અનુભવ'થી જ ચર્ચ શકે છે.

નિશ્ચલ બકો નામ છે, એસાં તત્ત્વ અનૂપ.

૨

છે ? તો કહે છે કે, તે 'નિજરૂપ' છે, ત્હમારો આત્મા પોતે જ પરમેશ્વર છે, માત્ર ત્હેના ઉપર કર્મનો પડો પડેલો હોવાથી ત્હેની અનંત શક્તિ છૂપાઈ રહી છે. 'હું ઇશ્વર છું' એવી ભાવના સદૈવ ભાવતા રહો અને જ્યારે પણ કાંઈ કુકર્મ કે અપરાધ કે દોષિત કલ્પનામાં પડવાની લાલચ આવે ત્યારે ત્હમારા મનમાં જ વિચાર કરો કે "શું સર્વશક્તિમાન ઇશ્વર કોઈ લાલચને વશ થવા જેવી નિર્બળતા દાખવી શકે ?" એવા સંકલ્પથી ત્હમારામાં છૂપાયેલું ઇશ્વરત્વ પ્રગટ થતું થતું ત્હમને લાલચમાં લપટાતા બચાવી લેશે, વળી એ જ ઇશ્વરરૂપ હોવાની ભાવના આખરે ત્હમને નિજરૂપમાં તલ્લીન કરશે. વળી આગળ ચાલતાં પરમેશ્વર કેવા છે ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહે છે કે, ત્હેનાં અનેક ગુણનિષ્પન્ન નામોમાંનું એક નામ 'નિશ્ચલ' એવું પણ છે; તેથી સૂચવે છે કે, તું પોતે કે જે ઇશ્વર જ છે તેણે પોતાનું 'નિશ્ચલ'—અડગ સ્વરૂપ યાદ રાખીને દુઃખથી, લાલચથી કે ભ્રમણાથી ફસાવું ન જોઈએ. સત્યના પાલન ખાતર ગમે તેવું દુઃખ આવે તો પણ ત્હારું નિજરૂપ બદલાવાનું નથી જ; કારણ કે 'નિશ્ચલ' છે. અસત્ય માર્ગ લેવાથી ત્હને કેટલીક દોલત કે લાભ મળે પણ તેથી 'નિશ્ચલ સ્વરૂપ'ને કાંઈ લાભ થતો નથી. એમ વિચાર કરી તું સત્યમાં નિશ્ચલ રહે; એમ કરવાથી પરમાત્માનું નિશ્ચલ સ્વરૂપ સમજી શકાશે; કારણ કે પરમાત્મા માત્ર અનુભવથી જ જોઈ શકાય છે; અને 'અનુભવ' શુદ્ધ વર્તનથી જ મળે છે. ઇશ્વરનું તત્ત્વ એવું 'અનૂપ'—ઉપમા ન આપી શકાય એવું છે. આરસપડાણ, રૂપું કે મુવર્ણ કે હીરા માણેક કદાની ઉપમા આપેથી ઇશ્વરનો અંશ માત્ર ગુણ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી; એ તો 'અનુભવ'થી જ થઈ શકે છે.

(૧૪) સંસારમાં સુખ ક્યાં છે ?

જલતી આઈ બાદલી, ખરખન લગી અંગાર;
ઊઠ, કુખીરા ! દોર જ, દાઝત હૈ સંસાર. ૧

સંસાર સારા હુઃખી, ખાવે ઓર રાવે;
દાસ કુખીરા થોં હુઃખી, ગાવે ઓર રાવે! ૨

(૧) આકાશમાં એક બગીચી વાદળી આવી છે અને અંગારાનો વરસાદ વરસવા લાગ્યો છે. તે કુખીર ! પ્રમાદી ન થા, ઊઠ, જો સંસાર તે અંગારાથી દાઝે છે માટે તે જુમિ છોડી બીજી જુમિમાં જવાનું તોમને સમજાવી તે રસ્તે સર્વને દોર જડવાદકુખી અંગારા ચોતરફ વરસી રહ્યા છે, તેથી લોકો જડવાદનાં દૃશ્ય ચિન્ત, તરીકે મળતા ધન-ભોગ આદિથી પણ દરતા નથી-આનંદ કે આશ્વાસન કે સંતોષ-તુમિ પામતા નથી. માટે તોમને કાર્મ જેવા કુખીર જેવા સાચા પોતા સુદ મળવા લેઈએ છે કે જેઓ તે લોકોને આ જુમિ-એટલે કે જડવાદ-દોષથી બીજી જુમિ એટલે ચેતનભાવમાં-અંતરાત્મામાં જતા રહે અને તે જગતો રસ્તે પણ બતાવે. સંસાર તે આધિ-આધિ-ઉપાધિનો સાગર છે, મનુષ્ય કે સંસારભાવમાં રમનારને આધિ-આધિ-ઉપાધિ સિરખ બીજું કંઈ મળે જ નહિ; પણ પવિત્ર ભાવના, વિશ્વ પ્રેરણા ઉત્પન્નને કલ્પિત ભાવના મળે છે અને તેને એકલે હૃદયે આ દુનિયાની દગા કે અધિ-આધિ-ઉપાધિ-મળે તે તે સર્વો દગા નથી-અસર કરી રહેતી નથી.

(૨) કુખીર કુખીર-આ નો દુશ્મન દુનિયા જ છે. દુનિયાનો દાસ કુખીર થાય તે જુમિ કે જમિન, સર્વજન કે જલ, જગતનાં જીવંતો કુખીર થાય તે જ જગતનો દુશ્મન સિરખ ભાવના.

સુખિયા કદાં મેં ફિર, સુખિયા મિતે ન કોય
લોકે આને કુખ કહું, મો પશિતા હક રાય !
જિયકો એકે કુખ કહું, મોડ કલે એકળીયા
દાજત મેં કુખ એકસે, કદાં રત્ન ફિર બીસ ? !

જાણ છે અને સંસાર તો કુખમય જ છે એમ રડ્યા જાણ છે
લેમના સખ્દ અને વર્નનમાં કેટલી જાણી પરપર રિકડનાં
પરન્તુ 'દાસ કબીર' અથવા 'જગતની સેવા એ જ પ્રભુ સેવા' એ
મંત્રને પૂજનારો કબીર તો જૂઠી જ રીતે કુખી છે (જો કે એ
જ કહેવાય નહિ). તે કબીર તો પ્રભુનું નામ ત્રાય છે અને મા
એટલે તાત્ક્ષીન અને છે કે આખમાંથી હંપરપ્રેમનાં અનુ વર્ણ
છે. આવી રીતે આંધુ પડ્યાં એ જ જો કુખનું ચિન્હ દોષ
કબીર ખરે જ કુખી કહેવાય, પરન્તુ ખરેખર એ કુખી
એ તો પ્રભુના રાજ્યમાં આતે છે અને ત્યાં આત્મનારને
અમૃત પીવાનું મળે છે તે અમૃત સર્વાંગે પીતાં પીતાં યોગ્ય
લેતી આખદારા વહી જાય છે, જેને અત્યાન લોકો આંધુ-કુ
સ્યક આંધુ કહે છે !

(૩) આ દુનિયામાં સુખી માણસ શોધવા હું ઘણાંએ
પરન્તુ કોઈ સુખીઓ મળ્યા નહિ ! જેની પાસે જીવને મદાર
રડતું કદે કદે છુ કે લાગતો જ તે રડી ઉઠે છે કે " હું મોં
મદા કુખી છું ! "

(૪) જેની પાસે જીવને હું મદાર એક કુખ કહું છું
માણસ તો વળી પોતાનાં એકવીસ કુખ ગાયા લાગી પડે
હવે જીવને હું મદાર એક કુખથી દાગી મરતો હતો
આનાં એકવીસ કુખ કહ જગાએ સાચી રાખું ? એ .

સંપત્તિ હરિમિલન, ગિપદા રામ વિચોગ;
 સંપત્તિ ગિપદા ચૌર નહિ, સમજત નહીં લોગ. ૮
 ધન તો જોયા સંચિતે, જો ધન આગે હોય;
 મૂઢ ! શિશુ લે ગાંઠરી, જાત ન દેખા દોય ! ૯

ખીજ દુનિયામાં આપ્યા જવાની દરજ્જા પાડી છે; તેમજ કેટલાકને તો સિંદાસન મેળવવાના પ્રયાસ કરવાની પ્રેરણા કરીને મૂકે અદ્ધર લટકતા રાખ્યા છે ! આ પ્રમાણે પૈસો મેળવવાનો પ્રયાસ કરનારા તે આશામાં સુખી થતા નથી, પૈસો પામેલાઓ તે પ્રાપ્તિમાં સુખી થતા નથી, અને પૈસાના પ્રયાસમાં નિષ્ફળ ગયેલાની તો વાતજ શી કરવી ?

(૮) માટે ખરેખરી સંપત્તિ તો ‘હરિમિલન’ એટલે ‘પ્રભુ સાથે એકતા’ એ જ છે. જેઓ પ્રભુમય છે એટલે જેમના હૃદયમાં પ્રભુનું વિસ્મરણ ધડીપણું થતું નથી તેઓ જ સુખી છે; અને જેઓ રામથી છૂટા પડ્યા છે અર્થાત્ આખા વિશ્વમાં રમી રહેલા આત્મતત્ત્વને જેઓ મનમાં રમરી શક્તા નથી તેઓ ખરેખરા દુઃખી છે. આ સિવાય સંપત્તિ-વિપત્તિ ખીજ છે જ નહિ. પણ આ ખરો અર્થ મૂઢ લોકો સમજતા નથી અને નકામાં દુઃખી થાય છે.

(૯) ધન સંચરવાની-સંગ્રહવાની કપીરજી ના કહેતા નથી; પણ તે ધન એવી જાતનું જોઈએ કે, જે ખીજ દુનીયાની મુસાફરીમાં કામ લાગે. ખીજ દુનીયાની મુસાફરી વખતે એટલે મૃત્યુબાદ આ સ્થૂલ શરીર તો અહીંજ બળી જાય છે, પણ તેજસ્ અને કાર્મણુ દેહ એટલે ઇચ્છાઓ અને વિચારોથી બનેલાં સૂક્ષ્મ શરીરો અદૃશ્ય આત્માની સાથે ખીજ દુનીયામાં જાય છે. માટે જે પરાપકારની ઇચ્છાઓ અને આત્મતત્ત્વ સંબંધી વિચારો-લાવનાઓ કરી હશે તે ખીજ દુનીયામાં તહમારાં સૂક્ષ્મ શરીરને સુખી બનાવશે અને આખરે તહમે અશરીરી પણ બનશો. હે મૂઢ ! શિર ઉપર પૈસા કે સ્ત્રીની ગાંઠડી બાંધીને ખીજ દુનીયામાં જતું કાઈ જોવામાં આવ્યું નથી ! માટે, ચેત.

સખી રસાયનમે હરિ, હરિ સા ઐર ન કાય;
તિલ એક ઘટમે સંચરે, મુખ તન કંચન હોય ।
રામ નામકે લેત સી, હોત પાપકા નાશ;
ઠેઠી ચિનગી અગ્નિપ્રી, પટ્ટી પુરાને ધાસ.
મુમરનમે મુખ હોત દે, મુમરનમે દુખ બાય;
હોં કુંભીર મુમરન કિયે, સ્વામી માંદિ ગમાય.
મુમરન જમમે માર દે, ઐર સકલ જંબાય;
આદિ અંત સુખ શોધિયા, દુખ દેખોં કાલ.

(૧૦) મપણી જનનાં રસાયનમાં ત્વરિ એ એટ રસાયણ
એના બેટલી તાણા આપનાર રસાયણ બીજું છે જ નહિ.
રસાયણમાંની એક તથા માત્ર એ કેઈના ઘટમાં-ઘટમાં ઉતરે
ને આખા કંચનમય બની જાય ખરી વાત છે કે જે માણસ
હાથે એકનાર રાખે છે તેનામાં કંચનથી પણ વધારે કિં.
થોડું પ્રયત્ન છે

(૧૧) જેમ અગ્નિની એક ચીજની પુરાણમાં મામની મં
પડે તે તેથી આખી બધા ખાખ થઈ જાય, તેમ રામનું રા
દનાં હાથમાં જે પ્રયત્ન થાય છે તેથી થનું પાણેને બેપણી
રહેવા પડે છે

(૧૨) પરમજ્ઞાનાનાં રસાયણથી એટલે પરમજ્ઞાન પર
કરવાથી તુલ્ય થાય છે, કુલ-ચિંતા દૂર થાય છે અને
વખતનાં સમ-સુધી ભાવન, મનુષ્ય ખરી અધમીય
પરમ-જ્ઞાનથી થાય છે જેને બનીને મનુષ્ય ક.
બની બની થાય છે એ પ્રયત્ન પુરોષ છે

(૧૩) આ દેવે જન જુલેના નજારા જોઈને કહ્યું, પણ
પરમાત્મે સ્થાયી થઈને સર્વ સર્વ સર્વ જાણવા માટે,
સર્વ જાણવા માટે છે, જોવા માટે કાલના છે અર્થે
જેને જાણવા માટે કાલના છે અર્થે કાલના છે

- લગતિ લજન હરિનામ હૈ, ફળ દુઃખ અપાર;
મનસા-વાચા-કમણા, કળીર સુમરન સાર. ૧૪
- રામ કહો, મન બંધ કરો, યહી બડા હૈ અર્થ;
કાહેકો પઠ પઠ મરો, બહુત ગ્યાન અરૂં ગ્રંથ. ૧૫
- કહતા હું-કહે જાત હું, સુનતા હૈ સખ કોય;
રામ કહે લલ હોયગી, નહિ તો લલા ન હોય. ૧૬
- સુખમે સુમરન ના કરે, દુઃખમે કરે સખ કોય;
સુખમે જો સુમરન કરે, તો દુઃખ કહાંતે હોય ? ૧૭

(૧૪) હે કળીર ! તારું સ્વસુખ તો રામમાં જ છે; ખીજું બધું અપાર દુઃખ આપનાર છે, સ્મરણ જ માત્ર સુખદાયી છે. સ્મરણ ત્રણ પ્રકારે થાય છે: (૧) મનથી પરમાત્માનું ધ્યાન કરવું તે, (૨) મુખથી પરમાત્મતત્ત્વનો ઉપદેશ કરવો તે, (૩) 'આપણે પોતે રામ જ હોઈએ તો કેવાં કામ કરીએ?' એવા વિચારને આંખ આગળ રાખીને રામને છાજે તેવાં જ કામ કરવાં તે.

(૧૫) રામનું સ્મરણ કરો અને મનને વશ કરો; એ જ મોટો લાભ છે. બાકી, નાદક પોથી લલુચાથી કાંઈ વળવાનું નથી. વળી દુનિયામાં જ્ઞાન અને ગ્રંથોનો એટલો ભંડાર છે કે તે વાંચવા-શીખવા બેસીએ તો સો લવે પણ પાર આવે તેમ નથી. પણ સધળાં જ્ઞાન અને શાસ્ત્રોનો સાર એ છે કે, રામનું સ્મરણ કરો અને મનને વશ કરો.

(૧૬) કળીરજી કહે છે કે, હું ફરી ફરીને કદું છું અને આખી દુનિયાને સંભળાવું છું કે, રામ સ્મરણથી જ સુખી બવારો, તે સિવાય કદાપિ કાલે સુખ મળવાનું નથી.

(૧૭) લોકોનો વિવાદ છે કે, સુખ વખતે પ્રભુનું સ્મરણ કરતા નથી અને દુઃખ વખતે (ગરજ પડ્યો) નામ યાદ આવે છે ! પણ પરમેશ્વર કોઈ પ્રુથામનીઓ નથી કે એવી રીતે સ્મરણથી સુખ આપે. કાંઈ ગરજ ન હોવી એવું વખતે માત્ર કર્તવ્ય તરીકે

સુખમેં સુમરન ના કરે, દુખમેં કરે જો યાદ;
 કહે કંપીર તા દાસકી, કોન સુને કરિયાદ ?
 હરિં સુમરન કોદી બલા, ગલિ ગલિ પડતી ચામ ?
 કંચન દેહ જલાય દે, જો ન બજે હરિ નામ.
 જા ઘર સંત ન સેવિયા, હરિકો સુમરન નાહિ;
 સો ઘર મરઘટ સારિયા, ભૂત ણસત તા માહિ.

ઈશ્વરને પાદ કરી ત્હેની આગાઓ પાળી હોત તો આજે જે
 દુઃખ પડે છે તે કમો પૂર્વ કાળમાં બંધાતું જ નહિ, એટલે
 દુઃખી થવાનો અને ત્યાર પછી ખુશામત કરવાનો વખત જ આજે.
 (૧૮) જે નોકર શેઠી છો પડીને સ્ત્રીને ગામ જઈ પૈસાવ
 બને અને તે વખતે જૂના શેઠને મળવાની પણ તમા ન રાખે, પણ
 નોકરને પછી આપત્તિ આવી પડે અને જો તે જૂના શે
 મળી ખુશામત કરવા મંડી જાય તો પણ ત્હેની વાત શું
 શેઠ સંભળે !

(૧૯) હરિનું ભજન કરનારા, અહોરાત્રી પરમાત્માને પોતા
 હૃદયમાં પાદ કરનારા પુરોએ સરીરે કદાપિ કાઢવું દરદર
 ચામડી ખરી પડતી હોય તો પણ તે, આરોગ્યવાન અને સુંદર હોય
 જ્યાં શક્તિ વધરના માણસો કરતાં ઘણા ઉત્તમ છે. હરિ
 સંન્યાસ ધરાવનાર માણસની કાયા કંચનમય થ તો પણ ત્હે
 પૂજા મોકો ! મનસુખ કે ને નકામી છે.

(૨૦) જેના ઘરમાં સંત સેવા (= લાપક પુરોએની કદરદાન
 નથી અને હરિભરણ (= પરમ તત્ત્વ સાથે એકતાર થવાપત્તું)
 તે ધર રમકાન (મગધ) છે એમ માનો; અને એ ઘરમાં વસનારા
 મનુષ્ય નહિ પણ જૂન છે. આગા-ઈશ્વરો સાથે મરનારને જૂનો
 પ્રાપ્ત થાય છે એ જાણીતી વાત છે; અને જેઓ પરમાત્માને
 રક્ષા નથી તેઓ આગા તૃપ્તિદામાં રમ્યાપર્યા દોવાથી
 પરમાત્મા તરફ લગ્ન આપી રક્ષા નથી; માટે તેવા આગા
 ઘણા પુરો આજે જૂન ન દેહેવાય તો યોગ વરસ પછી તો
 જૂન થવાના છે જ !

ગુરુ પૂજવે સંતકો, સંત કહે ગુરુ પૂજ;

આમન સામન પૂજતાં, પડી અગમકી સૂજ. ૧૧

કબીર કહે સો દીન બડો, જા, દિન સાધ મિલાય;

આંખોં ભર ભર દેખિયે, પાપ સભી ચલ જાય. ૧૨

સાધ મિલે સાહુ બિલે, અંતર રહી ન રેખ;

મનસા-વાચા-કર્મણા, સાધુ સાહુ બેક. ૧૩

(૧૧) ખરો ગુરુ પોતે કદાપિ કાળે માન-પૂજ ઈચ્છતો નથી. ત્હેની પૂજ કરવા આવનારને તે કહે છે કે: “ભાઈ! સંતજનોની પૂજ કર.” અને સંતજન કહે છે કે: “તહારા ઉપકારી-ત્હને રસ્તો બતાવનાર ગુરુદેવની ભક્તિ કર.” આમ ગુરુ અને સંત પાસે જતાં અને ત્હેમની પૂજના પ્રસંગપરથી ત્હેમની લાયકીનો અનુભવ થતાં શિષ્યને અગમ્યતત્ત્વની સૂજ પડી જાય છે અર્થાત્ પરમ તત્ત્વનું જ્ઞાન થાય છે.

(૧૨) ધન્ય છે તે દિવસને કે જ્યારે સાચા સાધુથી મેળાપ થાય. એ મેળાપ વખતે સાધુને આંખોવડે ધરાઈને મળી લેવું, કે જેથી પાપો નાશ પામે. શરીરથી મળવામાં-પગ ચુંબવામાં કે અંધ-શ્રદ્ધાળુ જનો સાધુનામધારીનાં થુંકાદિ ખાય છે તેમ કરવામાં કશો લાભ નથી. આંખોવડે ગુરુમાં તલ્લીનતા કરવાથી-એના ગુણોના સ્મરણમાં તલ્લીન થવાથી જ પાપ નાશ પામે છે.

(૧૩) સાચા સાધુ મળે તો માનો કે ખુદ પરમાત્મા જ મળ્યા. પરમાત્મા અને સત્સાધુ વચ્ચે રેખ-લેશમાત્ર પણ અંતર-ભેદભાવ નથી. મન-વાણિ અને કાર્ય ત્રણેની બાબતમાં સાધુ અને પરમાત્મા એક સરખા જ હોય. અર્થાત્ પરમાત્માના જેવાં જ ઉત્તમ પરાપકારનાં કામ કરે, એવા જ કલ્યાણકારી મીઠા શબ્દ બોલે અને એવી જ શુદ્ધ ભાવનાઓમાં લીન રહે એવા પુરૂષને જ સાધુ કહી શકાય અને તેમાં તથા પરમાત્મામાં કાંઈ અંતર ન જ હોઈ શકે.

સુંદર પ્રમાણમાં પદમ સુખ, અન્ય અર્થ સુખ ઓર;
 માન સરોવર હંમેશાં છે, બગલા ઠોરે ઠોર.
 મીઠી ત્રિદશી સંતોષી, લાગે શીર અપાર;
 હરિદાસ જ્યાં જુદે નદી, પીયે પારંવાર.
 હરિજન આવન રેખકે, ઉઠકે મિલિયે ધાય;
 ના જાનું ઈસિ બેઝમે, નાગવન મિત્ર લાય !
 હરિજન મિત્રે તે હરિ મિત્રે, મન પાએ વિશ્વાસ;
 હરિ જન હરિકા રૂપ છે, જ્યાં ફૂલનમેં બાસ.

(૧૪) ફુલોના માં મોઢાના મોઢું સુખ મંત્રજનની મુ-
 લે જ છે, બીજાં જ્યાં મુખે એની આરતી અવન માવ છે;
 કે ફુલોના માં જાંજાર તે પવન એ છે પવન જ્યાં મિટ્ટ પડી
 જોડના આરતી એ પવન તે એક માન મોઢા જ છે, જ્યાં
 મોઢાનાં તે જાવન નજરે પડે છે અર્થે જાવન જોડ
 દેખી-જ્યાં દેખી-જ્યાં અર્થે જાવન અર્થે જાવન જોડ
 જોડનાં છે, જોડનાં દર્શન જોડ જોડ જોડ જોડ જોડ
 જોડ જોડ જોડ જોડ જોડ જોડ જોડ જોડ જોડ

(૧૫) મન રૂપ તે એક રૂપે જો, (નિર્દોષ) છે, એમાં
 જોડે 'હરિ' રૂપે જોડે પ્રમાણમાં જોડે જોડે જોડે જોડે
 જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે

(૧૬) હરિ-જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે
 જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે
 જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે

(૧૭) જોડે હરિ-જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે
 જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે
 જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે જોડે

- સાધ નદી, જલં પ્રેમ રસ, તહાં પ્રછલો અંગ;
કહે કળીર નિર્મલ લયે, સાધુજનકે સંગ. ૧૮
- રામ મિલનકે કારને, મો મન ણહા ઉદાસ;
સત્સંગતમે શોધ લે, રામે ઉન્હોકે પાસ. ૧૯
- પરણત પરણત મેં ફિરા, કારને અપને રામ;
રામ સરીખા જન મિલા, તાતે સરિયા કામ ! ૨૦
- સંત જહાં સુમરન સદા, આ પહર અલૂલ;
લર લર પીવે રામ રસ, પ્રેમ પિયાલા ફૂલ. ૨૧
- ફૂટા મન ણદલાય દે, સાધુ ણડે સુનાર;
દૂટી હોવે રામસે, ફિર સંધાવન હાર. ૨૨

(૧૮) સાધુરૂપી નદી છે, તેમાં પ્રેમરસ (ઉચ્ચ પ્રેમ) રૂપી જળ છે. એ જળમાં ત્હમે ત્હમારું અંગ (તેજસ્ અને કાર્મણુ શરીર) ધુઓ. ખરેખર સાધુજનની સંગતથી નિર્મલ-પવિત્ર થવાય છે.

(૧૯) મ્હારા મનમાં પરમાત્માને મળવાનો ધણો ઉદાસ-ઉમંગ છે, લગની લાગી છે. માટે ચાલ જીવ, કાષ્ટ સત્પુરૂષની જ સોચત કરી લઉં, કારણકે રામ તેવા પુરૂષની પાસે જ છે.

(૨૦) મ્હારા રામને મળવા માટે હું નાહક પર્વત પછી પર્વત ભમ્યો; પણ આખરે રામ જેવા સત્પુરૂષ મળ્યા તેથી જ મ્હારા કામ સયા-તેથી મ્હને મ્હારો રામ પ્રથમ તે સત્પુરૂષના મુખપર ને પછી મ્હારા હગરની અંદર દેખાયો !

(૨૧) જ્યાં સંતજન છે ત્યાં નિરંતર આડે પ્રહર પરમાત્મ સ્મરણુ હોય છે; મનહમ કે ખરા સંતજનો-હુનીઆનું કાંઈ પણ કામ કરવા છતાં-ખાતાં-પીતાં-ચૂવા છતાં પણ નિજ સ્વરૂપનું 'જ્ઞાન' કદાચ માત્ર મનુષ્યના નથી, અન્યંતરજીવિ સજીમાત્ર પણ ચૂકતા નથી. તેઓ પ્રેમના આદા વડે તન્મયતાથી અનન્ય નિરંતર રહ્યા જ કરે છે.

(૨૨) સાધુ પુરૂષ પવિત્ર પુરૂષ જનના મેની છે ! કાષ્ટ દિશર સોની, કાષ્ટનાં ફૂટાં સુરજીવાન બદલીને ત્યાં આડે અરર મક્ક

સર-માહાત્મ્ય અને સત્સંગ.

સંગત કીજે સંતકી, કબૂ ન નિષ્ફલ હોય;
હોહો પારસ પરસતે, સો લી કંચન હોય.
સો દિન ગયા અકાળમેં, હુઆ ન કુછ સત્સંગ;
પ્રેમ બિના પશુ જીવના, ભાવ બિના ભટકંત.

સાધી આપે, તો તે અજળ ગણાય; તેની રીતે સાધુ પુરો
ફેલાં મનને જાણીને નવાં મન આપે છે, અને રામ
આપણો તાર વટી ગયો હોય તો તે સાધી આપે છે.
પરમાત્મા વચ્ચેનો સંબંધ આપણે જાણી ગયા હોઈએ તો
તાલે કરાવી આપનાર મંગળનો જ છે.

(૨૩) માટે સંનતી સીમન અવસ્થ કરવી; તે કાષ્ઠ કાળે
નદિ જાપ શું મોહાને પારસમણિનો સ્પર્શમાત્ર થવાથી તે
જપ નથી બનતું ?

(૨૪) જે દિવસમાં કાષ્ઠ પજુ સંપૂર્ણની મુસામાન
દોષ તે દિવસ નક્કો ગયો માનો. આપણે છત્રીએ
પશુ પાનુ એવે છે. પજુ પ્રેમ વિનાનું-પરમાત્મ સાધેની
વચરનું જીવન તે પશુ જીવન બરાબર છે. જેમ જીવ વચર બન-
જાય સિદ્ધિ નથી તેમ પરમાત્મ પ્રેમ વચર જીવનું એ પજુ.

(૧૬) મન-મહાત્મ્ય અને મન-વશીકરણ.

મન મેરા પંખી લયા, જહાં તહાં ઉડ જાય;
જહાં જોયી સંગત દેરે, તહાં તેસા ફલ ખાય. ૧
મન મર્કટ બન બન ફિરે, કબૂં ન થિર ઠહરાય;
રામ નામ બાંધા ણિના, જિત લાવે તિત જાય. ૨

(૧) મહાઈ મન ચપળ-પક્ષી જેવું-ચમ ગયું છે; તે જ્યાં ત્યાં ઉડવામાં જ આનંદ માને છે. તે ઉડીને કોઈ વખતે સારે સ્થળે-સંત પાસે જઈ ચડે છે તો ત્યાં સંત જેવું બને છે અને કોઈ વખતે દુર્જન પાસે જઈ ચડે છે તો દુષ્ટતાનો ચેપ લેને લાગે છે. જ્યાં જેવાં બે હોય તેવાં તે ખાય છે. કબીર એમ કહેવા માગે છે કે, મનને એમ ભટકવું ન રાખતાં સ્થિર-સ્વ સ્વભાવમાં રાખવા કાશિશ કરવી જોઈએ. અને જો તે ઉડ્યા વગર ન જ ઝંપવું હોય તો માત્ર શુભ અને શુદ્ધ તત્ત્વોરૂપી ક્ષેત્રમાં જ ઉડવા દેવું; અશુભ પદાર્થો અને વિચારોમાં લેને જવા ન દેવું; કારણ કે જ્યાં જાય તેવું તે બને છે.

(૨) અટકચાળા સ્વભાવનો વાંદરો-જેમ ધડી પણ ઝંપતો નથી, ધડીમાં અહીંને ધડીમાં તહીં ફૂંધાં જ કરે છે અને દાંતીયાં કરે છે તેમજ અનેક પ્રકારના ચાળા કરે છે અને મનુષ્યાદિના ચાળા પાડવામાં-અનુકરણ કરવાનો લેનો સ્વભાવ હોય છે; તેવી જ રીતે મન પણ આત્મતત્ત્વમાં સ્થિર ન રહેતાં તર્ક વિતર્કમાં ફૂંધાં જ કરે છે, કેટલીક વાર તો વાંદરાની પેઠે મ્હોટી મ્હોટી ફૂંધાં કલ્પના-શક્તિમાં ભરે છે. વળી લેનામાં અનુકરણ શક્તિ પણ સ્વભાવથી જ છે; કારણ કે જે જુએ છે તેવા થવાને લેને સહજ ઇચ્છા થાય છે. આવા આડવીતરા મનને વશ રાખવાનો એક જ ઉપાય છે-માત્ર એક જ ઉપાય છે, તે એ કે લેને રામ નામથી એટલે પર-

મન-મદાત્મ્ય અને મન વશીકરણ.

મન મકંડ મન ચાતુરી, મન રાજા મન રંક;
જો મન હરણકોં મિલે, (તો) હરણ મિલે નિઃશંક.
મન પંખી બીન પંખકા, લખ જોગન હિંક જાય;
મન લાવે તાકો મિલે, ઘટમેં આન સમાય.

માત્ર સ્મરણ પડે બાંધી રાખવું. કે જેથી મરણ મુક્ત્ય તે
હરી શકશે નહિ. માનસશાસ્ત્રનો નિયમ છે કે, કોઈ ચીજ
રહી શકતી નથી. વાસ્તવ્યમાં કોઈ ન બર્ણ હોય તો પણ તે
તો બરેણ છે જ. તેમ મન હઠી ખાલી તો રહી શકતું
મટે જો તમારે ત્વેને ખરાબ વિચારો અને સંકલ્પ વિકલ્પથી
વળું હોય તો કોઈ પણ શુભ કે શુદ્ધ ખ્યાલ ત્વેમાં બરો,
અશુભ ખ્યાલ ને દૂર ખસી જતા કરવી જ જોઈશે.
સાથેના આગણો અતૂટ સંબંધ જો વારંવાર વિચારવામાં આ
આપણું મન બીજે બટકવા પામે નહિ.

(ક) કોઈ માણસ રાજા છે, કોઈ રંક દેખાય છે; કે
જેવો છે અને કોઈ ચતુર પુરુષ હોય છે. પણ ખરેખર તો
વન માણસ શરીરને લગતો નથી, માત્ર મનને લગતો છે.
હરણ અથવા પરમાત્માની મુક્તાકાન મનને કારણમાં
પરમાત્મ પણ મનમાં કોઈ શક જ નથી.

(ઢ) મનની સક્રિય બાજી આશ્ચર્યજનક છે. પાંખ ...
તે લાખ યોગ્યન ક્ષણ માત્રમાં પડેલી જાય છે. મને
પહેલાં કોઈ સ્નેહી પુત્ર કે સ્ત્રી કે પદાર્થને ને પડીમાં
અને પડીમાં પાછું ને પોતાને દેહાગ્રે આવી જાય છે આવી
શક્તિવાળું મનરૂપી દયોઆર આપણી પામે છે તે
જેવી ચાન છે. પણ સચ્ચ એટલો જ છે કે
આપણાં કયા મુક્ત્યને રચે જ હિંક તો તો લા
નહિ તો દરેકો આપણા વિનાય કરી જેણે દયોઆર

સાત સમુદ્રકી ઈક લહર, મનકી લહર અનેક;

કોઉક હરિજન ઊગરા, ફૂળી નાવ

૫

તીવ્ર તેમ વધારે લયંકર ગણાય. તીવ્ર હથીઆરથી ધણા દુશ્મનોને થોડી મહેનતે સંહારી શકાય એ જેમ ખરૂં છે તેમજ તે જ હથીઆર ને આપણે કેફ કર્યો હોય અને વગર વિચાર્યો વાપરવામાં આવે તો આપણને કે આપણા સ્નેહીજનને પણ એટલી જ થોડીવારમાં સફળ થી કાપી નાખે. હવામાં ઉડનારાં વિમાનની શોધ થઇ તે સારી વાત છે, પણ પ્રથમ તો એ વિમાનોને હવા લઇ જાય ત્યાં ખેંચાઇ જતાં તેથી ધણાંએ માણસો દરીઆમાં પડી મરી જતા. હવે દિવસે દિવસે એ વિમાનની કળા ખેડાણ પામતી જાય છે અને હવાને આધારે ન રહેતાં યંત્ર વડે ધારેલે સ્થળે જ વિમાનને ઉડાડી શકાય એવું થયું છે તેથી હજારો માઇલની મુસાફરી થોડા વખતમાં થઇ શકે છે. તેમજ મન છે તે પણ હવામાં ઉડનારું વિમાન 'એરોપ્લેન' છે, ને એને આપણે મરજી મુજબ ચલાવી શકીએ અને અટકાવી શકીએ તો તે સમર્થ હથીઆર ધણું લાલકારક છે; અને ને આપણા તંત્ર બહાર તે રહેવા પામે તો આપણને ઉંડા સમુદ્રમાં કે નરંકખાઇમાં કે અગ્નિના લડકામાં પહોંડે એમાં પણ શક નહિ. માટે એવા પ્રયત્ન હથીઆરના માનસિક કુદરતે જ આપણને બનાવેલા છે તો એ હથીઆરને આપણી ઇચ્છાશક્તિના વશ રાખવા માટે લગીરથ પ્રયત્ન કરવો એ 'ઇંદ્રગીનું' પહેલામાં પહેલું કર્તવ્ય અને છેલ્લામાં છેલ્લું લક્ષ્યબિંદુ છે.

(૫) સાત સમુદ્ર આવડા મોટા દોવા છતાં સર્વમાં એક વખતે સદરી આવે છે, પણ મનમાં તો અનેક સદરીઓ સમુદ્રમાં આવે જાય છે. એટલે મન એ સાત સમુદ્રથી પણ મહાન સમુદ્ર છે, કે જેમાં ફળે ફળે અનંત લડકીઓ-સંઘર્ષવિરોધ ઉપજતાં જ કરે છે. હવે એવા પ્રમાણેના સમુદ્રમાં આવી ફસાવડો

મનકી હારે હાર હૈ, મનકી જીતે જીત;
પરબ્રહ્મ જો પાછંજો, મનુષ્ય હોય અજીત.

૭

દુનીઆમાં સ્થૂલ અથવા દૃશ્ય રૂપે પ્રતિબિંબ પામે છે. માટે દુનીઆમાં વિજય કે સુખ જોવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યે પોતાના મનને સ્થિર-દૃઢ-વિજય અને સુખનો પોતાને હક્ક છે અને તે મળશે જ એવી ભાવનામય-શૌર્યવાન-ધીરજવાન બનાવીને તે રસ્તે ત્યાં જ વિજય અને સુખ પ્રથમ ઉત્પન્ન કરવું, એટલે તહેના પ્રતિબિંબ તરીકે બાહ્ય સૃષ્ટિમાં સુખ અને વિજય જોવામાં આવશે જ. આમ કરવા માટે ઉપાય બતાવે છે કે, “હું પરબ્રહ્મ જ છું-પરમાત્મા જ છું-મૃતને અશક્ય કાંઈ નથી.” એવી ભાવનાવડે જો માણસ દેહ છતાં પણ પ્થહત્વ મેળવે તો તે અજીત બને છે-એને કોઈ જીતી શકે નહિ. આ ભાવના કાંઈ શબ્દોમાં સમાતી નથી. જેટલે અંશે એક માણસ એ ભાવનાથી તન્મય બની શકે એટલે અંશે તહેને વિજય મળે. નૈપોલીઅને પોતાને પરમાત્મ સ્વરૂપ માનવાની ભાવના ભાવી નહોતી તોપણ “હું પ્રબળ છું-હું કોઈથી હારવાનો નહિ જ” એવી તહેની સતત ભાવનાને લીધે એણે એટલું બળ અને વિજય મેળવ્યાં હતાં કે જેની બરાબરી જવલ્લે જ કોઈ કરી શકશે; કોઈ માણસ એથી પણ આગળ વધીને પોતામાં પરમાત્મ-ભાવ ભાવે તો એથીએ વધારે વિજય મેળવી શકે. યાદ રાખવું કે ભાવનાઓ કાંઈ માત્ર શબ્દોની ભંગમળ નથી; ભાવના કાંઈ મગજનું કામ નથી પણ હૃદયનું કામ છે; તેથી થુભ ભાવનાને લીધે હૃદય બળવાન અને પવિત્ર થવું જ જોઈએ. મદ્રાન વિજય અને વિદાર ભેગા રહી શકતા નથી. માટે માયાવી-ઇન્દ્રિયજન્ય સુખોની ભાંગ-સાધી ભાવના ભાવનાર કદી શાવી શકતો નથી-એનું નામ ‘ભાવના’ કહેવાય જ નહિ. જો તે ‘વિદ્યુત’ કહેવાય. પરમાત્મામાં શું ઇન્દ્રિયજન્ય સુખોની આશા તૃપ્તિ હોઈ શકે? કદાપિ નહિ. માટે પોતાને પરમાત્માનાર કે પરમાત્મા હોવાની ભાવના કદાપિ કોઈ વિજય એવા સ્વાર્થ કે વિપરીત રૂપમાં

મન સખ પર અસ્વાર હૈ, પેંડા કરે અનંત;
મન હી પર અસ્વાર હૈ, કોડિક બીરલા સંત.
કાગળ ફેરી નાવડી, પાની ફેરી ગંગ;
કહે કબીર કેસે-લીરું; પાંચ કુસંગી સંગ ?

(૮) મન સર્વના ઉપર-અસ્વાર થઈને ફર્યા કરે છે-એ માણસ પોતાના મનરૂપી અંશની લગામ પોતાના હાથમાં ન રાખવાથી તે ઘોડા ઉલટા હાંકનારના માલિક બનીને લેને અનંતક આહ્વાવળા બ્રમણ (જ-મ મરણ) કરાવે છે. પણ સંતપુરુષ-પરમા પરાયણ પુરુષો તો પરમાત્માની અનંતશક્તિ પોતામાં મનને માત્ર ઘોડા જ માને છે-અને લેને પોતાના માલિક થવા નથી ફર્યા પોતે લેના માલિક બની વચેલ જગ્યાએ હાંકી જાય તેથી દુઃખમાં પડતા નથી.

(૯) આ શરીર કામજના બનાવેલા હોડીઆ જેવું છે; જના હોડીઆ વડે જેમ નહીં તરી સકાય નહિ, તેમ ક્ષણભંગુર શરીરવડે સંસાર સમુદ-તરી સકાય નહિ. સસા અનેક આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિ ચાલુ જ હોવાથી જો તે સર્વની શરીર ઉપર થવા દઈએ તો શરીર ધડી પણ ટકે નહિ. પ. આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિને દસી કદાચનાં ચિખીએ તો જ આરોગ્ય રહી શકે. વળી આ શરીરને પાંચ હિન્દ્રિયોરૂપી મંથા છે, એટલે કે લેને ખરાબા અને કુમરા અને વમજમાં જાય છે તેથી તે જલદી નાશ પામે અને ધારેલે સ્થળે (પરમા પદોની) શકે નહિ. મુદિ સ્પર્શ સુખની લાલસા, ઇન્દ્રિય લાલસા, મોદક પદાર્થો જ્ઞેવાની લાલસા, મોદક અવાજનાં લાલસા, મોદક મધેની લાલસા: એ સર્વ લાલસાઓના ખેંચ ખેંચાળાં અને આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિ આવવા છતાં ને બેડીમાં (૧) ન જલદીનાં જાન અને આનંદમય આપણું મૂળ સ્વરૂપ અવગ જાણી લેમા તક્લીન રહેવાનો મહાવરો પાડીએ આપણે ધારેલે સ્થળે (પરમ દશાએ) જઈ પહોંચીએ.

મનકી હારે હાર હૈ, મનકી જીતે જીત;

પરબ્રહ્મ જો પાઈએ, મનુષ્ય હોય અજીત.

૭

દુનીઆમાં સ્થૂલ અથવા દૃશ્ય રૂપે પ્રતિબિંબ પામે છે. માટે દુનીઆમાં વિજય કે સુખ જોવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યે પોતાના મનને સ્થિર-દૃઢ-વિજય અને સુખનો પોતાને હક્ક છે અને તે મળશે જ એવી ભાવનામય-શૌર્યવાન-ધીરજવાન બનાવીને તે રસ્તે ત્યાં જ વિજય અને સુખ પ્રથમ ઉત્પન્ન કરવું, એટલે તેના પ્રતિબિંબ તરીકે બાહ્ય સૃષ્ટિમાં સુખ અને વિજય જોવામાં આવશે જ. આમ કરવા માટે ઉપાય બતાવે છે કે, “હું પરબ્રહ્મ જ છું-પરમાત્મા જ છું-મૃતને અશક્ય કાંઈ નથી.” એવી ભાવનાવડે જો માણસ દેહ છતાં પણ બ્રહ્મત્વ મેળવે તો તે અજીત બને છે-એને કાંઈ જીતી શકે નહિ. આ ભાવના કાંઈ શબ્દોમાં સમાતી નથી. જેટલે અંશે એક માણસ એ ભાવનાથી તન્મય બની શકે એટલે અંશે તેને વિજય મળે. નૅપોલીઅને પોતાને પરમાત્મ સ્વરૂપ માનવાની ભાવના ભાવી નહોતી તોપણ “હું પ્રબળ છું-હું કાંઈથી હારવાનો નહિ જ” એવી તેની સતત ભાવનાને લીધે એણે એટલું બળ અને વિજય મેળવ્યાં હતાં કે જેની બરાબરી જવલ્લે જ કાંઈ કરી શકશે; કાંઈ માણસ એથી પણ આગળ વધીને પોતામાં પરમાત્મ-ભાવ ભાવે તો એથીએ વધારે વિજય મેળવી શકે. યાદ રાખવું કે ભાવનાઓ કાંઈ માત્ર શબ્દોની લંગળળ નથી; ભાવના કાંઈ મગજનું કામ નથી પણ હૃદયનું કામ છે; તેથી શુભ ભાવનાને લીધે હૃદય બળવાન અને પવિત્ર થવું જ જોઈએ. મદાન વિજય અને વિદાર ભેગા રહી શકતા નથી. માટે માયાવી-ઇન્દ્રિયજન્ય સુખોની લાંઝ-સાધી ભાવના ભારનાર કદી કાવી શકતા નથી-એનું નામ ‘ભાવના’ કહેવાય જ નહિ, એ તે ‘વિકલ્પ’ કહેવાય. પન્થનામાં શું ઇન્દ્રિયજન્ય સુખોની આદા તનુ-દોષ સંકેત કલ્પિ નહિ. માટે પોતાને પરમાત્મામય કે પરમાત્મા હોવાની ભાવના ભાવનાર કલ્પિ કાંઈ વિજય એવા સ્વાદે કે વિજયે કલ્પના ચિત્તની શકે જ નહિ.

મન સુખ પર અસ્વાર છે, પેંડા કરે અનંત;
મન હી પર અસ્વાર છે, દોડેક બીરતા સંત.
કાચજ કેરી નાવડી, પાની કેરી અંગ;
કેડે કચીર કેલે-લીફ; પાંચ કુમંગી સંગ ?

(૧) મન મરના ઉપર મવાર ચઢીને રૂંધો કરે છે-એ પ્ર-
માણ્ય પેલાના મનાથી અપની સગામ પોનાંતા હાથમાં ન ર
કારણ તે પોણા દમદા હાંકનારના માલિક બનીને લેને અનંત
આનંદના અમલુ (જ-મ મરણ) કરાવે છે. પણ સંતપુરુષ-પરમ.
પરમ પુરુષો તે પરમાત્માની અનંતશક્તિ પોનામાં હો
મને માવ પેંડા ન માને છે-એ લેને પોનાના માલિક થવા
નથી, પણ પોને પોના માલિક બની વધેક જગ્યાએ હાંકી ગય
તેથી કુમંગી પડ્યા નથી.

(૨) આ કચીર કાચગના બગાવેલા દોડીઆ જેવું છે;
દા. દોડીઆ જો જોમ નદી નેરી મુશાય નદિ, તેમ
કેળુમંમુર કચીરવડે મંમાર મુમુદ નદી મુશાય નદિ સંસ.
એક અધિ-અધિ-કપધિ-અમુ જ દોડાથી એ તે-સૂની
કચીર ઉપર મવા રાખે તે કચીર થઈ પણ દો નદિ
અધિ-અધિ-કપધિને દમી દમડાં સિખીએ તો જ
અરે મરી જો પણ આ કચીરને પાંચ મંદિરોથી
મવા છે, એટલે કે લેને બગાવ્ય અને ફુલ્ય અને વખતમાં
અપ છે તેથી તે બગાડી નામ અને અનંત પાડેને રથો (પરમાત્મ
પોની દર નાદી જો રથો સુખની કાલકા, અદા
કાલ, નેકર મારો સંચાલી કાલના, નેકર અકાલ મલિક
કાલ નેકર મેધની કાલના એ મર્ત સાવન્યોના એ
કાલના અને અધિ-અધિ-કપધિ અમુ પેલાંતે નેકરમાં
ન બગાડ્યાં કાલ અને અનંતનવ અધિક મુલ અધિક
અકાલ, રથો નેકર નાદી, મેધાને મેધાને પાડીએ
અપને મેધે મર (જગ દમડાં) પણ જોડાઈ.

મનદી હારે હાર હૈ, મનદી છતે છત;
પરબ્રહ્મ જો પામજો, મનુષ્ય હોય અછત.

૭

દુનીઆમાં સ્થૂલ અથવા દ્રવ્ય રૂપે પ્રતિર્જિય પામે છે. માટે દુનીઆમાં વિજય કે સુખ જોવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યે પોતાના મનને રિચર-દદ-વિજય અને સુખનો પોતાને હક્ક છે અને તે મળશે જ એવી ભાવનામય-શૌર્યવાન-ધીરજવાન બનાવીને તે રસ્તે ત્યાં જ વિજય અને સુખ પ્રથમ ઉત્પન્ન કરવું, એટલે તહેના પ્રતિર્જિય તરીકે જાણ સૃષ્ટિમાં સુખ અને વિજય જોવામાં આવશે જ. આમ કરવા માટે ઉપાય બતાવે છે કે, “હું પરબ્રહ્મ જ છું-પરમાત્મા જ છું-મ્હને અશક્ય કાંઈ નથી.” એવી ભાવનાવડે જો માણસ દેહ છતાં પણ બ્રહ્મત્વ મેળવે તો તે અછત બને છે-એને કાંઈ જીતી શકે નહિ. આ ભાવના કાંઈ શબ્દોમાં સમાતી નથી. જેટલે અંશે એક માણસ એ ભાવનાથી તન્મય બની શકે એટલે અંશે તહેને વિજય મળે. નૌપોલીઅને પોતાને પરમાત્મ સ્વરૂપ માનવાની ભાવના ભાવી નહોતી તોપણ “હું પ્રબળ છું-હું કોઈથી હારવાનો નહિ જ” એવી તહેની સતત ભાવનાને લીધે એણે એટલું બળ અને વિજય મેળવ્યાં હતાં કે જેની બરાબરી જવલ્લે જ કોઈ કરી શકશે; કોઈ માણસ એથી પણ આગળ વધીને પોતામાં પરમાત્મ-ભાવ ભાવે તો એથીએ વધારે વિજય મેળવી શકે. યાદ રાખવું કે ભાવનાઓ કાંઈ માત્ર શબ્દોની લાંગળજળ નથી; ભાવના કાંઈ મગજનું કામ નથી પણ હૃદયનું કામ છે; તેથી શુભ ભાવનાને લીધે હૃદય બળવાન અને પવિત્ર થવું જ જોઈએ. મહાન વિજય અને વિકાર ભેગા રહી શકતા નથી. માટે માયાવી-ઇન્દ્રિયજન્ય સુખોની લાલ-સાથી ભાવના ભાવનાર કદી કાપી શકતો નથી-એનું નામ ‘ભાવના’ કહેવાય જ નહિ, એ તો ‘વિકલ્પ’ કહેવાય. પરમાત્મામાં શું ઇન્દ્રિયજન્ય સુખોની આશા તૃષ્ણા હોઈ શકે? કદાપિ નહિ. માટે પોતાને પરમાત્મામય કે પરમાત્મા હોવાની ભાવના ભાવનાર કદાપિ કોઈ વિજય એવા સ્વાર્થી કે વિષયી રૂપમાં ચિંતવી શકે જ નહિ.

મન સખ પર અસ્વાર હે, પેંડા કરે અનંત;
મન હી પર અસ્વાર હે, કોડક ખીરલા સંત.
કાગજ કેરી નાવડી, પાની કેરી ગંગ;
કહે કંબીર કેસે-તીરે; પાંચ કુસંગી સંગ ?

(૮) મન સર્વના ઉપર સવાર થઈને રૂંધા કરે છે-એ માનુષ પોતાના મનથી અધની સમામ પોતાના હાથમાં ન ચકરાયી તે પોડા ઉગટા કાંકનારના માસિક બનીને લેને અનંત આકાશવર્ગના ભ્રમણ (જન્મ મરણ) કરાવે છે. પણ સંતપુર પરાયણ પુરો. તે પરમાત્માની અનંતશક્તિ પોતામાં હે મનને માત્ર પોડા જ માને છે-અને લેને પોતાના માસિક નથી પણ પોતે લેના માસિક બની મરેક જગાએ કાંકી તેથી કુઝમાં પડતા નથી.

(૯) આ શરીર કામજના બનાવેલા દોડીઆ જેવું છે; જના દોડીઆ વડે જેમ નદી તરી સકાય નદિ, તે સજુમંથુર શરીરવડે સંસાર મમુદ તરી સકાય નદિ. અને આધિ-આધિ-ઉપાધિ આયુ જ દોચાયી જો તે સર્વની શરીર ઉપર થયો દષ્ટિએ તે શરીર ધરી પણ દશે નદિ. આધિ-આધિ-ઉપાધિને દમી કદાનાં ચિખીએ તે જ આરોગ્ય રહી શકે. જ્યાં આ શરીરને પાંચ ઇન્દ્રિયોથી મંથા છે, એટલે કે લેને ખરાબા અને કુમરા અને વમજમાં જાય છે તેથી તે જલદી નાશ પામે અને પારેલે રથને (૧૧) પહેંચી શકે નદિ. મટે રપચં સુખની લાલસા, અજ્ઞા લાલસા, મોદક પદાર્થો જોવાની લાલસા, મોદક અગાજ સાં જાલન મોદક રખની લાલસા: એ સર્વ લાલસાઓના જ ખેંચાના અને આધિ-આધિ-ઉપાધિ આવજા છતાં તે બેરીમાં ન જકડાના યાન અને આનંદમય આપડું મળે મદ આરજ ગમી લેમા તલ્લીન રહેવાનો મદાવરો પાવ આપડું પારેલે રથને (પરમ દયાએ) જલ પહેંચીએ.

મનકી હારે હાર હૈ, મનકી જીતે જીત;
પરબ્રહ્મ જો પાછંએ, મનુષ્ય હોય અજીત.

૭

દુનીઆમાં સ્થૂલ અથવા દૃશ્ય રૂપે પ્રતિબિંબ પામે છે. માટે દુનીઆમાં વિજય કે સુખ જોવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યે પોતાના મનને સ્થિર-દૃઢ-વિજય અને સુખનો પોતાને હક્ક છે અને તે મળશે જ એવી ભાવનામય-શૌર્યવાન-ધીરજવાન બનાવીને તે રસ્તે ત્યાં જ વિજય અને સુખ પ્રથમ ઉત્પન્ન કરવું, એટલે ત્હેના પ્રતિબિંબ તરીકે બાહ્ય સૃષ્ટિમાં સુખ અને વિજય જોવામાં આવશે જ. આમ કરવા માટે ઉપાય બતાવે છે કે, “હું પરબ્રહ્મ જ છું-પરમાત્મા જ છું-મહેને અશક્ય કાંઈ નથી.” એવી ભાવનાવડે જો માણસ દેહ છતાં પણ બ્રહ્મત્વ મેળવે તો તે અજીત બને છે-એને કોઈ જીતી શકે નહિ. આ ભાવના કાંઈ શબ્દોમાં સમાતી નથી. જેટલે અંશે એક માણસ એ ભાવનાથી તન્મય બની શકે એટલે અંશે ત્હેને વિજય મળે. નૈપોલીઅને પોતાને પરમાત્મ સ્વરૂપ માનવાની ભાવના ભાવી નહોતી તોપણ “હું પ્રાણ છું-હું કોષથી હારવાનો નહિ જ” એવી ત્હેની સતત ભાવનાને લીધે એણે એટલું બળ અને વિજય મેળવ્યાં હતાં કે જેની બરાબરી જવસે જ કોઈ કરી શકશે; કોઈ માણસ એથી પણ આગળ વધીને પોતામાં પરમાત્મ-ભાવ ભાવે તો એથીએ વધારે વિજય મેળવી શકે. યાદ રાખવું કે ભાવનાઓ કાંઈ માત્ર શબ્દોની ભંગબળ નથી; ભાવના કાંઈ મગજનું કામ નથી પણ હૃદયનું કામ છે; તેથી શુભ ભાવનાને લીધે હૃદય બળવાન અને પવિત્ર થવું જ જોઈએ. મહાન વિજય અને વિદાર ભેગા રહી શકતા નથી. માટે માયાવી-ઇન્દ્રિયજન્ય સુખોની ભાંત-સાધી ભાવના ભાવનાર કદી ક્ષતી શકતો નથી-એનું નામ ‘ભાવના’ કહેવાય જ નહિ, એ તો ‘વિકલ્પ’ કહેવાય. પરમાત્મમાં શું ઇન્દ્રિયજન્ય સુખોની આજ્ઞા વૃન્ધા હોઈ શકે? કદાપિ નહિ. માટે પોતાને પરમાત્માનંદ કે પરમાત્મા હોવાની ભાવના ભાવનાર કદાપિ કોઈ વિજય ભેગા સ્વર્ગ્ય કે વિવેક કલ્પના ચિત્તરી શકે જ નહિ.

કાયા દેવલ મન ધન, વિષય લહર ફહેરાય;

મન આલ્યાં દેવલ ચલે, તાકા સર્વસં જાય. ૧૦

મન ચાલે તો ચલન દે, ફિર ફિર નામ લગાય;

મન ચાલા તન ચંલ હૈ, તાકા કંઈ ન જાય. ૧૧

(૧૦) કાયારૂપી દેવળ છે કે જેમાં આત્મા રહેવા આવ્યો છે. એ દેવળ ઉપર મનરૂપી ધ્વજન છે, કે જે પાંચ મુન્દ્રિયોના; વિષય રૂપી પવનથી ઘડીમાં એક દિશામાં અને ઘડીમાં બીજી દિશામાં ઉડ્યા કરે છે. પરંતુ જ્યાં સુધી એ ધ્વજનના ઉડવા સાથે દેવળ નથી ઉડતું ત્યાં સુધી આળાદી છે; જે મનરૂપી ધ્વજનના જખરા ઝપાટાથી દેવળરૂપી શરીર પણ ઉડે-મનની પાછળ ગતિ કરે-અર્થાત મનના સંકલ્પ પ્રમાણે કમ કરે તો તે કાયારૂપી મંદિરમાં વસનારો આત્મા ખુવાર થવાનો જ. કહેવાનું તાત્પર્ય કે મનને શુદ્ધ કરવા-સ્થિર કરવા કોશિશ કરો અથવા તે ન બને તો મનની પાછળ શરીરને જતું અટકાવો, એટલે ખરાબ ઇચ્છા થઈ તો ખરાબ કૃત્યમાં શરીરને ગતિ કરવા દેશો નહિ. એથી મન અંતે થાકીને બેસી રહેશે. મનને કહો કે “ત્હારે ઉડવું હોય એટલું ઉડી લે; હું ત્હારી સાથે લટકવા નવરો નથી. તું વાંદર છે અને હું તો માણસ છું. ત્હારા-મ્હારા રસ્તા જૂદા જ છે.”

(૧૧) જે અનંતકાળથી દોડાદોડ કરવાની પ્રવૃત્તિવાળું મન પ્રપત્તને પણ સ્થિર બેસે નહિ તો લલા તહેને જવા દે, ઉડવા દે; અને એને ઠેકાણે લાવવા માટે પરમાત્માને બોલાવ-પરમાત્માનું સ્મરણ કર. એ અનંતશક્તિસ્વરૂપ તત્ત્વનું ચિન્તન થવાથી-અને વારંવાર ચિન્તન થવાથી મનરૂપી બહારવટીઓ ડરીને ચૂપચાપ બેસી જશે. જેનું મન લટકવા છતાં શરીર મનના હુકમ મુજબ ગતિ કરતું નથી તહેને બહુ નુકસાન થશે નહિ.

જો મન ગયાં તો જાન દે, મૃત જાનું દે ચરીર;
 જિન ચિલ્લે ચંદી કમાન જ્યોં કિન જિંધ લાગે તીર?
 'યો મન જ્યદકયો બાવરો, રાખો ઘૂંટમે' ધેર;
 જો મમતામેં ગલ ચલે, (તો) અંકુશ દે. દે ફેર.
 મેરા મન મકરંદ થા, કરતા બહુત જિગાર;
 અગ સુધા મારગ ચલા, હુરિ આગે દમ લાર.

(૧૨) ધનુષ્ય (કામણી)ની કમાન જલે ચંદરી, પથ
 સિર દો તો કાને વાગવાનું છે ! જલે મનદરી કામડું તારા શર
 રૂપી તોગને મનિમાન કરવા ઉશ્કરે-ઠેલો મારિ-પરન્તુ તું જે
 ઉશ્કરણી અને દેલાને મજબૂરીય નુકિ તો કાંઈ તુકમાન યો

(૧૩-૧૪) જો મન બાવર-આરુગ્યાફળ-અપગ
 બદલા તૈયાર થાય-જે એને બજારની દુવા ખાવાની બહુ જ
 લાને તો 'પદ' એટલે 'તદવ'માં એને ધેરી રાખ, પ્રાણાપામ
 નિર રી દે એમ જતા પથુ જન તે "દુ જ ખઈ" એવી
 લીધે પાડું આગવા મારે તો તીવ કમંચરૂપી વચનોવડે' જેને
 મારીને પાડું ફેરવ હાંતો એમ કરવાથી તે એક દેલાને જાપાને
 અને તામે લેઈ; અને એથીએ આગે મનો વેદનિ દોષ તો (૧
 દીના કાઠા મુજબ કર અર્થાત્) કમીરે કમુ હતું તેમ કર.
 કદે છે કે જાદુ મન પ્રથમ સમર જેનું હતું તે બરી નરી
 વિરોધાધી અમ ચૂંટરની દેવચાલે હતુ અને તેથી થયે
 હતુ પણ બાકી એ નદારી મિલે દુરિને બોલાવ્યા અને
 બાકી નવા દુ પાછા એમ થાકવનું સર કમુ તારથી ને
 સંજો મળે તેને જ માલવા લાગે. (૬) અર્થાત્ પરમાત્માના
 નામ બેનવાદી-જે કદે કરીએ તે પદમાત્માર્થ જ કરવાનું
 રાધી-કમવાદી મન પણ કદે જનવ છે અને મીઠું માં
 કામુ ૧ તેમ કરવાથી અપકુ મનુષ્યના નિદ પતુ ૧૨મ
 મન મન પર વિશ્વ મેળવ છે.

ਦੁਆਰੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼

ਦੁਆਰੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ !
 ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !

(੧੨) ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !

(੧੩) ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !

(੧੪) ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !
 ਦੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ !

મન ઠંડરા તખ જાનિયે, અનસુઝ સંઘે સુઝાય;
જ્યોં અંધિયારે લવનમે, દીપક બાર દિખાય. ૨૧

કુળીર ! મન પરમોઘ લે, આપહિ^૧ લે ઉપદેશ;
જો યે પાંચોં બશ કરે, શિષ્ય હોય સંઘ દેશ. ૨૨

કરવાના ધરાદાથી થયેલું કામ બગડે, અગર સુધરવા છતાં કાઢતે તે પસંદ ન પડે તો ગાળો ખાવાનો વખત આવે; પરંતુ એ પણ ઈશ્વરે જ કામ કર્યું છે એમ ધ્યયરતે અર્પણ કરવાની પદ્ધતિને લીધે ગાળથી બચી જવાય છે ! એમ સઘળી જોખમદારી દૂર થાય છે. માટે કુળીરજી કહે છે કે: હે જીવ ! 'ફલાણું કામ તો મહેં કર્યું.' એમ જો કોઈ દિવસ બોલ્યો છે તો યાદ રાખજે કે માર ખાઇશ, 'હું પંણા' ને લીધે કમ' મ્હોંટશે અને તેથી જન્મ મરણનાં દુઃખ ભોગવવાં પડશે.

(૨૧) મન સ્થિર થયું એમ શી રીતે ખબર પડે ? તો કહે છે કે, જ્યારે અગાઉ નહિ દેખાતી એવી ચીજ, દેખી શકાય ત્હારે જાણો કે મન સ્થિર થયું: (જેમ સ્થિર જળમાં મ્હોંનું પ્રતિબિંબ દેખાય, પણ હાલતા પાણીમાં ન દેખાય, તેવી રીતે ત્હારે મન સ્થિર થયું હોય ત્હારે જ અગોચર આત્મતત્ત્વ દ્રષ્ટિએ પડે.) અંધારાવાળા ઘરમાં દીવો આવે કે વાળ પાણુ તરત દેખાય તેમ સ્થિરતાનો ગુણ પ્રાપ્ત થયો કે તરત હૃદય મંદિરમાં પ્રકાશ ખુલ્લો થઈ સ્વસ્વરૂપ દેખાવાનું જ.

(૨૨) હે કુળીર ! ત્હારા મનને તું પોતે જ શિખામણુ આપ; અને પોતે જ શિખામણુ લે. તું પોતે જ ગુરુ અને શિષ્ય બન. બાકી શિષ્યો કરવાનો મોહ છોડી દે; કારણ કે એ બધું એક જાનની મનની નબળાઈ અને બિચ્છાલિમાન છે. જે ના બુદ્ધિ પાંચે દિગ્દિગે છતે છે તેમને શિષ્યો કરવાની અને ગુરુ બનવાની માનસિક તૈયારી બરાબર હોતી નથી; તે છતાં તેમના મુનને મર્મ નબળા દેશના સમણુ મેઠી તેમનાં દિવન કયા દેસી આંતરે છે.

મન ઉપલ મેલા લયા, ધનમેં જાહુત જિગાર;

મે મન કેસે પોઈએ, સતોં કરો જિયાર.

સાચુર પોખી, જ્ઞાન જલ, સાખુ સરજનહાર;

સુરત ચિલા પર પોઈએ, નિકસે જ્યોત અપાર !

કબીર ! કાયાકો ઝગો, સાખુન સાંઈ નામ;

રામ હી રામ પુકારતાં, ધોયા પાંચાં કામ !

કબીર ! મન નિથલ કરો, ગોવિંદકે ગુન ગાય;

નિથલ જિના ન પાઈએ, દોટિક કરો ઉપાય.

(૨૩-૨૪-૨૫) દે સંત પુરો ! જહારના ઘરીરની અને કારનાં વંચોની સ્થાપ અને ઘપરીપમાં મન ન રાખો, લુએ પણ તે લમાઈ અંતરનું ઘરીર (મન) અને તેનાં વંચો (ચિત્ત) મનિત થઈ રહ્યાં છે, તેની બહુજ ભગાડ યાવ છે—નુકસાન યાવ છે એ મનને અને ચિત્તને કેવી રીતે પોઈને સાફ કરવા એવો જ પ્રશ્ન ને સુખી વંચો. લુએ કું લમને ને મારે રમ્નો બતાવુ. સુખીની ચિત્તને પર લમારે પોલા નાખવું; જ્ઞાનની બળ અને પરમાત્મ સ્વરૂપ રૂપે સુખુ એ બેલી મહાપી ન સમિતે તપું 'સુરત' અથવા તપનિત્ય-અત્યંત ચિત્ત-ઉપર ચિત્તની એ વચ્ચે જ્યોત પ્રાપ્તિનાન-અંતરું માલની ને પડે, અને બેલી પુષ્પથી અપાર બોલ પ્રાપ્તિ ઉપર ને જલ (નૂલ-કાંચિક) કાંચને પાનવનું લન હોડી નામન ને મનને પરમાત્મના નામ રૂપે સાખુથી નાર કરે. ૧૫૫ ૧ ૧૨-૧૩૦ કાંચનો પાંચે દિગ્દિશથી ચલમુ (૧૫૬) ને

(૨૬) પરમાત્મના કુંજે ચાલવી નહત. મન નિથલ ને નિથલ એવો જલ દોટિકને ને ને નહતે. મન નિથલ

બક્તિ દાર છે સાંકડા, રાષ્ટ્ર દસમા ભાગ;

મન જન નેદાસત હો. રહ્યા, કયોં કર ચક્રે સમાય? ૨૭

સાઈ ખાંડા પીંચ્યાં, દિન પીંચનકા પીંચ;

એવા મનુષ્ય જો કરે, તાલી મિત્રે જગદીશ. ૨૮

જળ તરે આસ શરીરત્રી, નિર્ભય બધા ન બધ;

કાયા-માયા મન તરે, ચૈતપટ રહ્યા બન્નય. ૨૯

અમર કરું દિન તરે ચક્રે નહિ. બ્રાહ્મ કરોડ ઉપાય કરશે તે લન-
બગ નકામા છે, અમર જોડા અમરકારક છે. માટે પરમાત્મ સ્મરણ
વડે પ્રથમ તો મનને નિયંત્ર કરો.

(૨૭-૨૮) પરમાત્માના દરગાહમાં જવા માટે ત્રણ રસ્તા છે.

(૧) કર્મયોગ, (૨) જ્ઞાનયોગ, અને (૩) ભક્તિયોગ. આ ત્રણે
પૈકીનો ભક્તિ યોગનો રસ્તો ઘણો સાંકડો છે; એક રાધના દાણાના
દસમા ભાગ જેટલો સાંકડો છે. એ રસ્તે જવા ધ્વજનારે મનને છેક
જ નંહાવું કરી નાખવું જોઈએ તો જ અંદર જવાશે. તહેને બદલે
આપણે આજકાલના કહેવાતા 'ભક્તો' તો "અમે ધર્મી છીએ, અમે
રાજ પૂજા કરીએ છીએ." વગેરે અભિમાનના શબ્દો ઉચ્ચારીએ
છીએ; આ પ્રમાણે અભિમાન રૂપી હાથી ઉપર આપણું મન
સ્થાવરતરી માફક બેસીને-ઉંચે ચઢીને પછી પેલા ભક્તિના દરવાજામાં
પેસવા બધ છે તે કેવી રીતે દાખલ થઈ શકે? તહેને બદલે અભિ-
માનરૂપી હાથી ઉપરથી મનને ઉતારીને તહેને રાધના સો દૂકડામાંના
એક દૂકડા જેવડું નંહાવું કરી નાખીએ-અર્થાત્ મનને એકાગ્ર કરી
નાખીએ તો પરમાત્માની કચેરીમાં પહોંચી શકીએ; અર્થાત્ અભિ-
માન અને બહિર્દષ્ટિથી મુક્ત થયેલા મન વડે જ પરમાત્મજ્ઞેતાત
દેખી શકાય.

(૨૯) જ્યાં સુધી શરીરસુખની આશા-તૃષ્ણા છે અર્થાત્
ધન્દ્રિયોના સ્વાદની લેહેજત ગમે છે ત્યાં સુધી નિર્ભયતા કદી મળ-
વાની નથી; કારણ કે ધન્દ્રિયો તેમજ ધન્દ્રિયજન્ય સુખો અસ્થિર છે.

મન-મહાત્મ્ય અને મન-વસીકરણ.

મન રાણા મને રંકે છે, મન ઠાયર મન સૂર;
શૂન્ય શિખર પર મન રહે, મસ્તક આવે નૂર.
તેરી જ્યોતમે મન ધરે, મન ધર હોય પતંગ;
'આપા' જોયે હરિ મિકે, તુજ મિથ્યા રહે રંગ.

અને તે લોકો દુઃખ યથા વચર ન જ રહે; તો પછી એવી સાઠ
ચાલને નિર્ભયતા કેવી રીતે હોય ? પણ એઓ તે સાઠસામે
દૂર રહી એટલે કે કાપા અને કાપાની આસપાસની ફુતીઆની
જાળેથી પોતાના મનને વેચશું રાખે છે; તેઓ માનસિક સુધિ
એક વિશાળ મોઝાઇમાં ખેંચી શકે છે; તેઓની યુગ દૃષ્ટિ ખી
પડે છે અને તે વડે તેઓ આંતર આનંદની લેડેન્ગત જોમરી શો

(૩૦) કે.ઈ માનુષ્ય રાજ્ય દેખાય છે, કે.ઈ રક દેખાય
કે.ઈ રાજ્ય દેખાય છે અને કે.ઈ લડવૈયો દેખાય છે, પણ ખરું
માનુષ્ય એ હાડ-મહત્તા પૂતળા છે રાજ્ય-રક-રાજ્ય-લડવૈયો
ખરું વેશ 'મન' ના છે કાપા અને ત્યાં જન્મ લે પણ મન
રાજ્ય જેવું હોય એ તે માનુષ્ય રાજ્ય જ છે, કાપા મને તેની
દેવ પણ મન એ દુઃખાનરજી હોય તે ને માનુષ્ય પીરપુણ
કાંઈ ની જાણી શકે છે. મારે 'મન' જ મારે કે.ઈ કો છે એમ
મનમાંથી એ જાણ તક રિતક અને પાવલાઓ દેવે કી
દિખાને એટલે પાવલાઓની જ જાણવામાં લેવો તે પાવલાઓ
જાણ, જાણવા જેવુંથી એવે જાણો, જાણે પાવલાઓ મારી

(૩૧) એવી એક કોઈએ રક રકપણ એ દે
વેડાદ એ એના રીત જાણે નર મરકપણ રાણોને તુડી ન
પડ પાણી નરક ક પડાવવા, નર 'માણ' એટલે દેવે
જન્મ એ જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે કે 'દુઃખ' એટલે
જન્મ, જન્મ રહેર પો જ નર રહેર-દુઃખ જાણે, તે વિના
એ એવે જાણે જાણે કે જાણે જાણે કેવળી જાણે

દોરી લાધી ભય ગયા, મન પાયા વિશ્રામ;

ચિત્ત ચોંટા હરિ નામસે, મિટ ગયા સળહી કામ. ૩૨

ચહ મન હરિ ચરને ચલા, માયા-મોહસે છૂટ;

બેહદ માંહી ઘર ક્રિયા, કાલ રહા શિર ફૂટ ! ૩૩

ચહ મન થાકી થીર ભયા, પગ ખિન ચલે ન પંથ;

એકે અક્ષર અલખકા, થાકે કોટી ગ્રંથ. ૩૪

સ્મરણમાં રાખીને શરીરરૂપી પતંગ તે સ્મરણ રૂપી દોરીથી બાંધેલું રાખવું જોઈએ, અને પછી શરીર ભલે પૂર્વ જન્મના કર્મો અથવા 'લોગાવળી કર્મો' મુજબ દુનીયામાં અનેક વેશ ભળવે, પણ મન હોને હર કોઈ વખતે પોતાની ઇચ્છા મુજબ પાછું ખેંચી શકશે. ક્રિયાશૂન્ય થવું એ કેટલાકની માન્યતા છે તે ખોટી છે; કર્તવ્યો તો બળવવાં જ, પણ મનને સ્વસ્વરૂપમાં રોકીને કાયાને પોતાના કર્તવ્યો લુખ્યા ભાવથી કરવા દેવાં. લાન્ગ્ડેલો પણ એમ જ કહે છે:

Act, Act in the living present
Heart within and God overhead.

(૩૨) પરમાત્મા જેવા સજ્જડ ઝાડના મૂળ સાથે દોરી બાંધી તેથી હવે નહારો સઘળો ભય ચાલ્યો ગયો છે અને મનને વિશ્રામ મળ્યો છે. હરિસ્મરણમાં ચિત્ત લાગવાથી સઘળા ઇચ્છાઓ દૂર થઈ છે અથવા સઘળાં કામ સિદ્ધ થયાં છે.

(૩૩) આ મન માયા અને મોહનાં રાજ્યમાંથી નાસી છૂટીને હરિના ચરણમાં ગયું અને હદ વગરના પરમાત્મામાં જઈ વાસ કર્યો તેથી (એવી નહોતી ચોય નેહને) પમદેવ પાતાનું માયું ફૂટતો હોતો રહ્યો ! કારણ કે તે સ્વયં તે દાનવ થઈ શકે જ નહીં.

(૩૪) મન ભટકી ભટકીને થાકવું તેથી હવે નિયત થયું; તેના પગજ લાગી ગયા તો હવે સી રીતે ચાલી શકે ! હવે તે એ જન એક અક્ષર-એક વે એકારને-એક અલેખને જ પાઠ કરવા કંઈ છે, એના આધાર કરીને પ્રવિત્ર થવું જોઈએ છે.

મન-મહાત્મ્ય અને મન-વૃત્તિઓ.

‘તું તું’ કરતા તું લાયક, ‘તું’ મેં રહા સમાય;
તું માંડી મન મિલ રહા, અળ મન અંત ન લાય.

‘તું તું’ કરતા તું લાયક, મુઝમેં રહી ન ‘હું’;
બારી ફેરી બલિ ગઈ, છત હેખું તિલ તું.

(૩૫) ‘તુલી તુલી’ એમ પરમાત્માનુ સમરોધ કરતાં-
લલકરે એવો જાણ જાણી આ આત્મા પરમાત્મા બની
ફોરે ‘તું’ ના જ સમાધિ મેળો, જ્યારે આ પ્રમાણે પરમા
દેવે સિખરે બન પડેલી રહુ ત્યારે પછી એથી આજ
જગત રહુ.

(૩૬) હે પ્રભા : ‘તુલી તુલી’ કરતાં, કરતાં હું પો
રે ન જાણ કરો, હોરું હું રહુ આત્માનુ રહુ જાનથી. એ
જાનમ જાનમ ફેરા દગી મધા છે. તદાસ ન
પારી મનકે પુ કરુ કે એ નામ જ્યારેથી હાથ
જ્યારેથી જાણ જાણ રહે છે ત્યાં ત્યાં ‘તું’-પરમાત્મા
પુરું ત્યાં જાણ જાણ, હું જાણ ફરિયાદી જાણતામાં પરમ
રક્ત મેંકે મુ નેપી કહા હિર નિરક્ષા કે અધર્મ લ
અને હું અધર્મ પોર કે રોલ અધર્મ જાણ તારું મીલે, મ
જાણ તારું મીલે-મીલે મીલે જાણ રહુ પુ.

(૧૭) શબ્દ.

- એક શબ્દ સુખ-રાસ છે, એક શબ્દ દુઃખ રાસ;
 એક શબ્દ બંધન કરે, એક શબ્દને ફાંસ. ૧
- શબ્દ ને જોયા બોલિયે, તનકા આપા બોય;
 ઓરનકો શીતલ કરે, આપનકો સુખ હોય. ૨
- શીતલ શબ્દ ઉચારિયે, 'અહમ' આનિયે નાંહિ;
 તમ પ્રીતમ તુજમે' બસે, દુસ્મન-ભી તુજ માંહિ. ૩
- શબ્દ સરીખા ધન નહીં, ને કોઈ જાને બોલ;
 હીરા તો દામે મિલે, શબ્દ ન આવે મોલ. ૪

(૧) શ્રી. પરમાત્માનું નામ બોલવું એ અનંત સુખ આપનાર થઈ પડે છે. આડી-નિંદા-કાયાકબલા વગેરે સંબંધી શબ્દ દુઃખ આપનાર થઈ પડે છે, રાજદ્રોહનો શબ્દ બંધન એટલે કેદ કરાવે છે અગર અપશબ્દથી કર્મબંધન થાય છે; એવીજ રીતે કેટલાક શબ્દોથી ફાંસી જેવું દુઃખ પણ થાય છે.

(૨) માટે શબ્દ વિચારીને બોલવા. એવા શબ્દ-એવી વાણી બોલો કે, બોલતી વખતે 'અહ' પણાને ભૂલીને પ્રેમદષ્ટિથી જ બોલો કે જેથી બોલનારને સુખ થાય અને સાંભળનારને પણ શાન્તિ થાય. તથ્ય, પથ્ય અને પ્રિય શબ્દો બોલો, અર્થાત્ ખરી વાત હોય તે જ બોલો, તે વાતથી કાંઈને ફાયદો થાય તેમ હોય તો જ બોલો, અને તે પણ કહોર નહિ પરંતુ પ્રિય શબ્દોમાં બોલો.

(૩) શીતળ શબ્દો બોલજો, અહંભાવથી બોલશો નહિ. મિત્ર કે શત્રુ કરવા તે ત્હારા પોતાના હાથમાં છે.

(૪) ને કાંઈને શબ્દ બોલવાની ઉપર લખેલી કળા આવડતી હોય તો શબ્દ જેવું ધન જ બીજું નથી. હીરા ગમે તેટલી મોંઘી કિંમતે પણ મળી શકે છે; પણ શબ્દની તો કિંમત જ નથી-અમૂલ્ય છે.

શબ્દ બહુતહિ મેં, સુન્યા મિટા ન મનકા મોહ;
પારસ તક પહુંચો નહીં, રહા લોહકા લોહ. ૯

શબ્દે મારે મર ગયે, શબ્દે છોડા રાજ;
જિસને શબ્દ બિવેક કિય, તાકા સરિયાં કાજ. ૧૦

શબ્દ શબ્દ સખ કોઇ કહે, વહુ તો' શબ્દ વિદેહ;
જીભડા પર આવે નહીં, નિરખ-પરખ કર લેહ. ૧૧

શબ્દ બીના અધી સુરત, કહો કહાં કો જાય ?
દ્વાર ન આવે શબ્દકા, ફીર ફીર ભટકા ખાય. ૧૨

(૯) ભાઈઓ! તમે અનેક ભવં થયાં અનેક જાતનાં શબ્દો સાંભળતા આવ્યા છો. પણ મનનો મોહ તે કશાથી મટયો નથી. ત્યાં સુધી પારસમણિ જેવા શબ્દની પ્રાપ્તિ થઈ નથી ત્યાં સુધી લોહ જેવા જ રહી જવાનો.

(૧૦) પરમાત્માનું નામ લેવા ખાતર કેટલાકે રાત્રી છોડ્યાં છે, કેટલાકોએ દેહ અર્પણ કરી છે. સાચા અને ખોટા શબ્દ વચ્ચે જેમણે વિવેક કરી જાણ્યો છે તેઓનું કામ થયું છે-તેઓનો ખેડ પાર ઉતર્યો છે.

(૧૧) શબ્દ-શબ્દ એમ સૌ કોઈ જૂમ પાડે છે. પણ ખરો શબ્દ ઝંકાર શબ્દ એ તો વિદેહ-દેહ વગરનો છે-અર્થાત્ વાણિરૂપે નહિ પણ રમરલુ રૂપે જ ઉચ્ચારાય એવો છે. જીભથી ઉચ્ચારવાનું કામ નથી, પણ એને ચુપ દષ્ટિએ નિરખવો અને બુદ્ધિથી પરખવો અને પછી મનમાં જ રહવો.

(૧૨) સુરત અથવા ધ્યાન ધરવાની ઈચ્છા તો કાલ્ય કોઈને થાય, પરંતુ કોનું ધ્યાન ધરવું તે ખરેખર ન હોય તો શા કામનું? ઝંકાર અથવા પરમાત્મા રૂપી શબ્દથી સુરત-ધ્યાનની કમાવટા. એમ નહિ કરે તો પરમાત્માને રહેવાના મહેકવું દ્વાર હાથ જાગ્યો નહિ અને ફરી ફરીને ભટકવાનું ઉત્તું રહેશે.

એક શબ્દ સુર દેવકા, તાંકા અનંત જિવાર;
થાકે સુનિઝન પશિયાં, બેઠ ન પાવે પાર.
બેઠ પડે પ્રથમ થાકે, થાકે ચાંકર-ચોપ;
ગોત્રકોં જી અમ નહીં, જહાં ચક્રસુરકા ઉપદેશ
હોય કંઠે હાથે નહીં; એમ ન નામ ફિમાર;
શબ્દ સુતમેં ખેલતે; કોટકા હંસ રમારે

(૧૩) સુર-ચંદ્રનો સ્વરૂપ સંકેત છે તેથી સંસ્કૃતમાં તેને
સંકેત દોષે સમજાવે છે, પણ તે એક સ્વરૂપ અન્ય નિ
સ્વરૂપ હોય છે. આથી વિચારે કોઈ માનવી સુનિષ્ઠ
પશિયાં પણ સુત મને કહે પણ તે એક સ્વરૂપ સંકેત
સંકેત સંકેત સ્વરૂપ સંકેત હોય નહીં

(૧૪) સ્વરૂપ સંકેત સંકેત સ્વરૂપ સંકેત સંકેત
સંકેત સંકેત, સંકેત, સંકેત, સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત
સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત

(૧૫) એ પણ સંકેત સંકેત (પ્રકર-સંકેત) સ્વરૂપ સંકેત
સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત
સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત
સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત સંકેત

(૧૮) દાન.

કહે કબીર કમાવકો, દો ખાતે: સીખ લે;
કર સાહજકી બંદગી, (ઐર) ભૂખેકો કુછ દે.

હાડ બદા હરિભજન કર; દ્રવ્ય બદા કુછ દે;
અકલ બહી ઉપકાર કર, જીવનકા ફલ યે.

ગાંઠે હો સો હાથ કર, હાથ હોય સો દે;
આગે હાટ ન બાનીયા, લેના હો સો લે ?

(૧) કબીરજી પોતાના શિષ્ય કમાલને કહે છે કે, મ્હોટાં મ્હોટાં શાસ્ત્રો શિખવાનું બુદ્ધિબળ ન હોય તેથી તું ગભરાઈશ નહિ, પણ હિમત રાખીને બે વાતો જ ફક્ત શિખી લે; (૧) પરમાત્માની પ્રાર્થના અને (૨) ભૂખ્યાને દાન (અહીં ભૂખ્યાને દાન દેવું એટલે માત્ર ક્ષુધાતુરને અનાજ આપવું એવો અર્થ નથી; પણ દરદ, ક્ષુધા, જ્ઞાન વગેરે જે કાંઈ પીડા કાઢતે હોય તે પીડા દૂર કરવામાં બનતી મદદ કરો એમ કહેવની મતલબ છે.).

(૨) શરીર વધતું ગયું તો હવે હરિભજન કર (કારણકે વૃદ્ધાવસ્થા નજીકમાં આવે છે.); દ્રવ્ય વધવાં લાગ્યું તો હવે દાન દેવા માંડ (નહિતો કાલે દોલત ખવાઈ જશે કે ચોરાઈકે બળી જશે); અકલ વધવા લાગી હોય તો હવે ઉપકાર કરવા માંડ (નહિ તો અકલને કાટ ચડશે); જીંદગીની સફળતાનો એ જ રસ્તો છે.

(૩) હે લેખાં ગણુનારા વાણીઆ ! ગાંઠે એટલે ખીસ્સામાં કે તીન્નેરીમાં હોય તે હાથમાં લે, હાથમાં હોય તે વડે દાન કર; કારણકે પરલોક જતાં રસ્તામાં દુકાન આવતી નથી. માટે અહીં દાન કરી પરમેશ્વરના ઘેર જમા કરાવ કે જેથી છેલ્લી મુસાફરી વખતે લેને જોઈતી સીન્ને આપોઆપ મળી રહે.

ધર્મ કિયે ધન ના થટે, નદી ન સચે નીર;
 અપની આંખન દેખિયે, યોં કહે દાસ કબીર,
 માંગન મરન સમાન હે, મત કોઈ માંગો સીખ,
 માંગનસે મરના બહા, યહ સદગુરૂકી સીખ
 મર બહુ માયું નહીં, અપને તનકે ઠાજ;
 પરમારથકે દારને, માંગત નાવે લાજ.
 સકજ દિયા સો દૂધ બરાતર, માંગ દિયા સો પાન
 ખીચ દિયા સો રજા બરાતર, યહી કબીર બાની
 જહાં દયા વહાં ધર્મ દે, જહાં દોલ વહાં પાપ;
 જહાં કોપ વહાં દાવ દે, જહાં શમા વહાં આપ

(૮) ધર્મના કામોમાં ધન વાપરવાનો તે બોલું વનું
 કબીરજી કહે છે કે તને આ વાત માનવામાં ન આવતી હો
 તો તારા નજર કર; નદી કાંઈ પાણી નંમદી રાખતી નથી
 એવી કબીર દોલ તુંને સેવ દે છે; વડ વરાળાપે પેશમાં
 અદેનિહ ખીચવા ઉપેચ કરે જવા દે છે.

(૯) મારતુ એ મરવાનજનર છે, મરેકોઈ સીખ માન
 સદા કહે છે મારવા કરવા મરતુ પેદાર છે, તહે બાનવત

(૧) ખિચ કુચે એવી રી કહે છે કે. "આ કીરને
 થટે જરવ માલ મરતું વરને જાત કી. વનુ ને પરત
 સુરજી મર જાગુત તે સંવા લાગ રખુ નહિ"

(૨) કબીરજી કહે છે કે, કેઠ ન કુત મરખરિહ ઉ.
 કારે તે ને જી જમુનર છે. મરખરિહ એ નરે ને વડી
 છે. પેચી પેચી કે દુરખદ-અનવ નવ ને રજા નહ

(૩) અંધ સજે વન છે ન ધર્મ છે જવા દે.
 છે તાં પા છે, અંધ કોપ છે તા કાન-પતાર છે સંવ
 મરે અંધ દુષ્ટ છે તાં પરતવા છે સંવ દરદે

કુળર મુખેએ કન મિત્રો, યુદ્ધે ન તાનુ આહાર;
દીડી કન વેડર ચડી, પોતાન નિજ પરિવાર.

દાતા દાતા ચલ ગમે, મરુતમે મજબૂતી મૂલ;
દાન માન સમજત નહીં, સડનેમે મજમૂત!

જિવન ત્યાગ પેલાન કે, સમતા કહીમે જ્ઞાન;
સુખદાયી સજા છવડે, વેડી બહિષ્ક્રમમાન.

દયામ લક્ષણ બહિષ્ક્રમ કે, બહિષ્ક્રમે મિત્રે જ્ઞાન;
જ્ઞાનમે હોયવ ધ્યાન કે, યક સિદ્ધાંત ઉર આન.

(૯) હાથીને ઘણાં દાણાં નેંદ્રમે; તે ઘણાં દાણાં ખાતો હોય તેમાંથી એક દાણો પડી ગયો અને કીડી તે દાણાને પોતાના ઘરમાં લઈ ગઈ અને પોતાના પરિવારનું પોષણ કર્યું. મતલબ કે મોટાના મોટા અર્થમાંથી જો તેઓ થોડુંકણું બચાવે તો પોતે તેથી બૂખ્યા રહે નહિ અને ગરીબોનું કામ થાય. ગોલ્ડસ્મીથ કવિ વાળગી કહે છે કે “ શ્રીમંતોના કપડાની ફાલતુ બુલોમાંથી અડધી દુનિયાના નાગા મનુષ્યો ઢંકાઈ રહે. ”

(૧૦) આજનાં જમાનામાં તો દાતાર પુરૂષો સ્વર્ગમાં સીધાયાં અને મજબૂતીચૂસ કૃપણ લોકો રહી ગયા છે. દાન દેવામાં અને માનને લાયક પુરૂષોને માન આપવામાં આજના લોકો કંઈ સમજતા જ નથી; માત્ર લડવું હોય તો તૈયાર છે !

(૧૧) વિષયવિકારનો મનથી ત્યાગ અર્થાત્ મનને નિશ્ચય રાખવું એ જ ખરો ‘વૈરાગ્ય’ છે; સઘળાં પ્રાણી અને ખતાવો તરફ સમભાવથી જોવું-ચિત્તકલેશ કે હર્ષોન્માદ થવા ન દેવો એનું નામ જ ‘જ્ઞાન’ છે; અને સઘળાં જીવોમાં પરમાત્મા વસે છે, માટે જીવ માત્રને સુખદાયી થવું એ જ ખરી ‘લક્ષિત’ છે.

(૧૨) લક્ષિતનું દશ્ય ચિન્હ ત્યા છે જોનામાં ત્યા નથી તે

કળીર ! યા સંસારમેં, પાંચ રતન હૈ સાર;
સાધુ મિત્રન અરૂ હુરિ ભજન, દયા, દીન, ઉપકાર.
ધન રહે ન લોભન રહે, ન રહે ગામ ન કામ;
કળીર જગમેં જસ રહે, (કં) કર દે કિસીકા કામ !
દેનેકો હરનામ હૈ, દેનેકો અત્ત દાન;
તિરનેકો આપીનતા, જડનકો અભિમાન !
પશુકી તો પનિયાં ભઈ, નરકા કહ ન હોય;
લે ઉત્તમ કરની કરે, (તો) નર નારાયન હોય.

અભિમાનો દોષ સર્વ જ નહિ. અને ભક્તિથી મહાદાન મળે છે
જાનથી જ્ઞાન થાય છે. મારે જે સિખ ! મનમાં મદૈવ દયા ર

(૧૩) કળીર કહે છે કે આ મેન્દારમાં પાંચ સરમ રત્ન
(૧) પતિત પુરુષની મુલાકાત, (૨) પરમાત્મ સ્મરણ, (૩) દયા
દીનતા-નમ્રતા, (૪) ઉપકાર અથવા પરોપકાર.

(૧૪) ધન, લોભન, ગામ, ધર રહેરે કહ્યું ત્રિપર રહેલાનું
માત્ર જગ અમર રહે એ. જાહે તુ કોઇનું પનુ કામ કરીને
મેનચ "દર્શન કેનુ કોઇસાં, પાડચાં નાંદ પડેન !"

(૧૫) લેચ લાલક એક માત્ર હુગિનું નામ છે, તેમ
શુભ દાન (નુપાન દાન) છે; તમેના નાદ નમ્રતાનો મુનુ કામ
અને હુમનુ દેવ તો અભિમાનને ખડનુ કરો !

(૧૬) જનકની આમલીતા તો જોઇ ૪૫ થાય છે; પણ
કળીર દયા દાનનાં આરનુ નવો એવ નર રહે નકામો છે,
એ કોઇ નર ઉત્તમ કરજી કરે તો નર ચલી નારાયણ-પર
નવી રહે છે.

(૧૯) ધૈર્ય.

કબીર ! ધીરજ કે ધરે, હસ્તી સવા મન ખાય
એક દુકડે કારને, શ્વાન ઘરોઘર જાય ! ૧
ધીરે ધીરે રે મના ! ધીરે સળ કંઠુ હોય,
માલી સિંચે કેવડા, ઋતુ આવે ફલ જોય. ૨
બહુત ગઈ થોડી રહી, બ્યાકૂલ મન મત હોય,
ધીરજ સળકો મિત્ર હૈ, કરિ કમાઇ મત જોય. ૩
ધીરજ બુધિ તળ જાનિયે, સમજે સળકી રીત;
ઉતકા અવગુન આપમેં, કળહું ન લાવે મીત. ૪

(૧) કબીરજી કહે છે કે, બાઈ તું ઉઘમ તો કરજે, પણ ચિંતા કરીશ નહિ. મનમાં ધૈર્ય રાખજે; કારણકે હાથીને સવા મન અનાજ જોઈએ છે તો તેટલું મળી રહે છે અને કૂતરાને એક દુકડા શાટલાથી પેટ ભરાય તેમ હોવા છતાં એટલો વિશ્વાસ નથી તેથી ઘેરોઘેર હડધૂત થવા માટે બટકતો ફરે છે.

(૨) હે મન ! તું ધીરૂં થા. ધીરજથી બધું કામ સુધરશે. બાકી ચિંતા કરી ઉતાવળો ચર્ચિશ તો ઉલટું નુકસાન થઈ ખેસશે. માણી કેવડા પર પાણી સોંચે છે ખરો, પણ ઋતુ વગર ફળ ઉત્પન્ન થતું નથી. માટે તું ધીરજ ધર, યોગ્ય સમયે સૌ થઈ રહેશે.

(૩) હે મન ! ઘણીએ પીડાઓ પતી ગઈ, હવે થોડી જ રહી છે એમ માની આકુળવ્યાકુળતા છોડ. સૌથી સારો મિત્ર ધૈર્ય છે. માટે અધીરો થઇને કરેલી કમાઇ ગુમાવીશ નહિ.

(૪) ધીરજનો ઉપદેશ લાગ્યો એમ ક્યારે જાણવું? જ્યારે કાંઈ માણસ સદગ્રા માણસની પ્રકૃતિ સમજી જાય અને તેમના અવગુણો પોતામાં ન લાવનાં માત્ર સદગુણો તરફ જ નજર રાખે, તો જાણે કે એને ધીરજનો ઉપદેશ લાગ્યો છે.

૧૯૪૫થી ૪૧ સુધી ૩, (૧) બાંધકામ મંત્રાલય
 બોર્ડર હાઇ વે, રાજકોટ પાસે.
 ફિર તબક્કો બાંધેલો, ફિર મુખ્યત્વે પોલીસ
 ફોર્સિસે બાંધેલો છે, જેના નામ 'ફોર્સિસ'
 જે પાસે બાંધેલો છે, જેના નામ 'ફોર્સિસ'
 બોર્ડર હાઇ વે, રાજકોટ પાસે.
 બોર્ડર હાઇ વે, રાજકોટ પાસે.
 બોર્ડર હાઇ વે, રાજકોટ પાસે.
 બોર્ડર હાઇ વે, રાજકોટ પાસે.

[illegible][illegible][illegible]

કબહુંક મંદિર માલીયા, કબહુંક જંગલ પાસ;
સળહી ઠૌર સુહાવંના, જે હરિ હોવે પાસ.

સાત ગાંઠ કોપીન કી, મનમેં રખે ન શંક;
નામ-અમલ માતા રહે, ગને ઇન્દ્રિયોં રંક !

ચિંતા મત કર, નચિંત રહે, પૂરનહાર સમર્થ;
જલથલમેં જે જીવ હૈ, ઉનકો ગાંઠ કયા અર્થ ?

ચિંતા ઐસી ડાકિની, કાટ કલેજા ખાય;
જેવ જિયારા કયા કરે, કહાં તક દવા લગાય ?

(૯) કોઈ વખત-મંદીર-માળીયામાં રહેવાનું મળે તેથી હાનિ ન પામશો, અને કોઈ વખત જંગલમાં રહેવું પડે તેથી કલેશ થવા ન દેશો. પણ સમજાને કે હરકોઈ સ્થિતિમાં જે પરમાત્માનું બાળ રહેવા પામવું હોય તો દરેક સ્થળ સોદામણું જ છે.

(૧૦) જે માણસને પડેરવાને માત્ર લંગોટી જ રહી હોય અને તે લંગોટીને પણ સાત સાત ગાંઠો વાળતી પડી હોય (કાંટાળી હોય) તે છતાં જે માણસ નિઃશંક-નિઃચિંત રહીને પરમાત્માના નામસ્મરણથી કેશમાં મદમસ્ત રહેતો હોય તેવો માણસ ઈન્દ્રિયે પણ ચરીન સમજે છે. અર્થાત્ તેવો માણસ ઈન્દ્રિયોં વગર વધારે શ્રીમંત છે.

(૧૧) તે જાણી તું મનમાં વિનય કરતો જ નાહ તારી જરૂરીયાતો પુરવાર પડતોય મગસમર્થ છે, અને ઘેર કોઈ કમળા નથી; હોતો જે સ્વચ્છ ને કે સ્વચ્છ મેલો ને સ્વચ્છ વગર માત્રો સ્વચ્છતા વિષય તે ખરો કે જાલીસર સ્વો પા પિનાં પ્રાણ-રૂપા કરો જે સ્વચ્છ હોય જે હોળકે પાડે વિષય ને કાલે છતાં તેને હું કહ્યું રહે છે કે

(૧૨) ચિંતા નેચ કમળ હોતો, વગરનું કોઈક જ નહીં
જેવ કે કિલ્લો જેવ કમળ નેચ નેચ નેચ નેચ નેચ નેચ

કળહુંક મંદિર માણીયા, કળહુંક જંગલ ખાસ;
સળહી ઠોર સુહાવનાં, જો હરિ હોવે પાસ.

સાત ગાંઠ કોપીન ડી, મનમેં રખે ન શંક;
નામ-અમલ માતા રહે, ગને ઇન્દ્રિયોં રંક !

ચિંતા મત કર, નચિંત રહે, પૂરનહાર સમર્થ;
જલથલમેં જો જીવ હૈ, ઉનકો ગાંઠ કયા અર્થ ?

ચિંતા એસી ડાકિની, કાટ કલેજ ખાય;
બૈવ બિચારા કયા કરે, કહાં તક દવા લગાય ?

(૯) કાઈ વખત-મંદીર-માળીયામાં રહેવાનું મળે તથી હર્ષ ન પામશો, અને કાઈ વખત જંગલમાં રહેવું પડે તથી કલેજ થવા ન દેશો. પણ સમજજો કે હરકાઈ સ્થિતિમાં જો પરમાત્માનું ભાન રહેવા પામવું હોય તો દરેક સ્થળ સોહામણું જ છે.

(૧૦) જે માણસને પહેરવાને માત્ર લંગોટી જ રહી હોય અને તે લંગોટીને પણ સાત સાત ગાંઠો વાળતી પડી હોય (ફાટેલી હોય) તે છતાં જે માણસ નિઃશંક-નિચિંત રહીને પરમાત્માના નામસ્મરણરૂપી કેશમાં મદમસ્ત રહેતો હોય તેવો માણસ ઇન્દ્રને પણ ગરીબ સમજે છે. અર્થાત્ તેવો માણસ ઇન્દ્રથી પણ વધારે શ્રીમંત છે.

(૧૧) હે બાઈ! તું મનમાં ચિંતા કરતો જ ના; ત્હારી જરૂરીયાતો પુરનારો પરમદેવ મહાસમર્થ છે, એને ઘેર કાંઈ કમીના નથી; ત્હને જે ચીજ માટે લાયક જોશે તે સીજ વગર માગ્યે આપશે જ. વિચાર તો ખરો કે જમીનપર અને પાણીમાં કીડા-ચોરા વગેરે જે અનેક જીવ છે ત્હેમની ગાંઠ પેસો ન હોવા છતાં તેઓ શું લુપ્ત રહે છે ?

(૧૨) ચિંતા એવી ડાકણ છે કે તે, માણસનું કલેજનું જ ખાઈ જાય છે. બિચારો વૈવ ક્યાં સુધી દવા આપવાનો હતો ! એવા

ડીયા બીના માંગે બીના, બાન બીના સગ આય;
 કાંદોડો મન કલ્પીયે ? સહજે રહે સમાય ।
 દાતા નદી હે એક સમ, સગ કોઈકો દેત;
 દાયકુંબ જિસકા જિયા, તૈયાહી બર લેત.
 મુરદોડો જી દેત હે, કપડા લત્તા આગ;
 હવત નર ચિંતા કરે, વાડો બડો અજાગ ।
 આયા તો એક રામડી, દુછ અ.ય નિરાય;
 નદી કિનારે ધર કરે, કમરુ ન મારે ખાસ.

(૨૧) દવા કે માનવનિગ્રાહ અનુભવી રીતે દરેક જારીઆત
 પ્રકારમાં આવે છે; તે પછી મનમાં કમળા જાળવના કરવાનું થયું
 બન । મોટે કબોરછ રહે છે, હે માર્ગ । તું હાથ નિગ્રાહમાં સમાય

(૨૨) ઘણા અને નદી બનેલો રાત્રાર સરખો છે. તે
 અને તેને આવે છે; પછી કટતું મગતું તે તો હાથ અને
 હુલ્લ ઉપર અપાર રાખે છે. ઘણાની પાસે ૫૦૦ રૂપિયા
 ૧૫ અનુસાર જાળવના હાથમાં ૧૦) થી ૧૫ સમાય તેન
 દે. તે તો હાથનો એ હાથ । નદીમાં જલ તો પડું છે પત
 રોય જેને કે કોઈ નામે દે. તેનાં નદીમાં પાંક દે.
 લક્ષ્મી અથા અને પુણ્યથી ધણ જ ન્યાય હોય તે લક્ષ્મી
 સુખ જાણે તેના પરને પાળે દે. મું ।

(૨૩) દરજીના કરેલ મુઠ્ઠાને ૧૫ ૧૫ જાળ
 અથા આવે છે, તે તું હાથ અનુસાર દા નરે વિનય કરે
 નામે જાળ નોંધ નહિ મો તે તું હાથ નોંધ નહિ વિ
 નામે જાળ નોંધ નહિ મો તે તું હાથ નોંધ નહિ વિ
 નામે જાળ નોંધ નહિ મો તે તું હાથ નોંધ નહિ વિ

(૨૪) જલ દાણે દે. તે નામ નામ નામ નામ
 રો. મોંધ નોંધ નામ નોંધ નામ નોંધ નામ નોંધ નામ

સાહજસે સજ કછુ બને, બાંદેસે કછુ નાંહી;
 રાઈકો પરબત કરે, પરબત રાઈ માંહી. ૧૭
 ચિંતા તો હરિનામકી, ઔર ન ચિતવે 'દાસ';
 બે કોઈ ચિતવે નામ બિન, સોહી કાલકે પાસ. ૧૮
 કુબીર ! મੈં કયા ચિન્તવું ?, હમ ચિન્તે કયા હોય ?
 હરિ આપહી ચિંતા કરે, મોહિ ન ચિંતા હોય ! ૧૯
 મો ચિન્ત્યો હર ના કરે, કહા કરું મેં ચિન્ત ?
 હરકો ચિન્ત્યો હર કરે, તા પર રહું નચિંત. ૨૦

(૧૭) જે કાંઈ બને છે તે પરમાત્માથી બને છે; 'બંદા' એટલે 'સેવક' એટલે માણસથી કાંઈ જ બનતું નથી. તે પ્રજા પર્વત ને રાઈના દાણામાં અને રાઈને પર્વતરૂપમાં બદલી નાખવાને સમર્થ છે, તો તું ગમે તેવો છુદ્ધ છતાં બે ત્હને ત્હેનામાં શ્રદ્ધા હશે તો ત્હારા હાથે જ પર્વત જેવાં મહાભારત કામ કેમ નહિ બની શકે ? માત્ર દૃઢ શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ.

(૧૮) આ હરિ-દાસ અથવા ભક્ત તો માત્ર હરિનામ ભજવાની જ કાળજી રાખે છે, બીજી કાળજી કે ચિંતા એને છે જ નહિ; કારણ કે હરિનામ વગર બીજી ચીજની ચિંતા કરનાર કાલ એટલે યમદેવની પાસે જાય છે, મરણ પામે છે અગર જીવતાં મરણ જેવી સ્થિતિ ભોગવે છે.

(૧૯) કુબીરજી કહે છે કે હું શા માટે કાંઈ વાતની ચિન્તવના કરું ? અમારા ચિન્તવ્યાથી શું દુકાડો વળવાનો હોય ? અને વળી ખુદ પરમાત્મા જ આપણી ચિંતા કરે છે, તેથી અમારે હાથપાયની કાંઈ ગરજ જ રહેતી નથી.

(૨૦) કાંઈ ચીજની ઈચ્છા હું કરું તો ખરો, પણ હરિ તેથી છુદ્ધ જ ચિન્તવતો હોય તો ? માટે કાંઈ ચીજની ઈચ્છા કરતી જ શું કરવા ? હરિ પોતાનું ધાર્યું કરે છે, માટે હું નચિંત રહું છું.

પા. નો. શાહે મંગલ ફરિયા અન્ય લેખકોનાં પુસ્તકો

A 45

- ૧) શુદ્ધચરિત્ર—
- ૨) ચોમની કુંચી—
- ૩) દયાનો ઝરો—
- ૪) સ્વર સાસ—લેખક : 'એક મેન્યુએટ' : સં. ૧૬૦
- ૫) સુસદ્ ચરિત્ર—બાંધનરકાર : મુની શ્રી માણિક્યદાસ
- ૬) કયા દેવે આપિયું રમ્યું !—લેખક : ન. ઇ. પટેલ : ૩
- ૭) માતી, કાબ્ય—લેખક : સ્વ. મો. મ. સાહુ : ૩
- ૮) ઉપદેશરત્ન કોશ—બાંધનરકાર : શ્રી મો. મ. દયાહર : ૩

જા. મે. શાસ્ત્રી દ્વારા પુસ્તકો પેઢી નબી શકતાં પુ

(1) મૃત્યુના ગદોમાં	...	...	...	મૃત્યુ	1
(2) દિનહીક્ષા	...	...	...	...	2
(3) મુદરેનિ (નોંધ)	...	...	...	...	3

१. वा. मे. आह. हुन अथवा पुस्तकेना सर्व दुष्ट
 २. पण्डितजी दाईया ने स्वाधीन छः परंतु निस्व
 ३. हाजतदिने, विना मुझे अथवा आकाशी वा. मे. आह.
 ४. पुस्तक छयाहुं छयावरने - देवपुत्र नवने जस्यो, दी
 ५. नेरी व - आपराध आरंभ

૧૫. જો: સાધના પુસ્તક પ્રકાશનના કામ
 રૂમાં પુરવો; 'જેન સમાચાર' સામ
 વિક્રિ ને 'જેન વિવેક'

42-151

24

ઉંચે કુલકે કારને, જાંત્ર જાહેરો અહંકાર;
 રામલજ્જન હિરદે નહીં, જાહેરો રાગ પરિવાર. ૮
 કમ્પીર તહાં નહિ જાંત્રે, જહાં હે કુલકો હેત;
 સાધુપનોં જાને નહીં, નામ જાપકો લેત. ૯
 જાહે જાહા ના કરે, જાહા ન જોલે જોલ;
 હીરા મુળસે ના કહે, “લાખ કુમારો મોલ.” ૧૦
 ના સુઝ છાઈ ન છાપરી, ના સુઝ ઘર ના ગામ;
 જો કોઈ પૂછે ‘કોનું હે?’ ના સુઝ જાત ન કામ. ૧૧

તે પાત્ર નીંદાને યોગ્ય છે તેમ ગમે તેવા ઉંચા કુળમાં જન્મ પામવા છતાં ઉચ્ચ કરણી વગરનો માણસ નીંદાને પાત્ર છે.

(૮) વાંસ ઘણો ઉંચો છે; એને ઉચ્ચ કુળનો અહંકાર છે પણ એનું ઉદાપણુ તો જીઓ ! (વાંસના વનમાં બે વાંસ સામસામા અથડાવાથી આગ ઉત્પન્ન થાય છે, અને આખું વન બળે છે.) કુંડુંબને-એટલે પોતાના લાઇઓ તુલ્ય અનેક વાંસને બાળવા જેવું જ ઉદાપણુ તે ઉંચ કુળના વાંસમાં રહેતું છે ! કુળના અભિમાનીઓથી રામ-સ્મરણુ થઇ શકે નહિ.

(૯) કમ્પીરજી કહે છે કે, જ્યાં કુળપર મોહભાવ છે ત્યાં કદી જશે નહિ. એવા લોકો સદ્ગુણને જાણતા નથી અને ખાલી બાપનું નામ લઈ કૂંજાય છે પણ બાપના જેવાં રૂડાં કામ કરી શકતા નથી.

(૧૦) ખરેખર જેઓ મહાન છે તેઓ પોતાની મહત્તા પોતે કહી બતાવતા નથી. હીરો કદી એમ નથી કહેતો કે “ મહારું મૂલ્ય લાખ રૂપીઆ છે. ” એ તો પારખનારા જ પારખે.

(૧૧) કમ્પીરજી કહે છે-કે, મહેને કોઈ પૂછે કે “ તું કોણુ છે ? ” તો હું જવાબ આપું કે, “ લાઈ ! ” મહારે નાત-જાત કાંઈ નથી, રહેવાનું ઘર કે ઝૂંપડી નથી, તેમ અમુક એક ગામને મહારું પતન મહેં માન્યું નથી. ” મતલબ કે હું સર્વ દુનીઆમાં ફરે છું,

સદ્ગત શ્રી વાડીલાલ મોતીલાલ શાહ સ્થાપિત

શ્રી સંયુક્ત જન વિદ્યાર્થીગૃહ

(THE UNITED JAIN STUDENTS' HOME)
BOMBAY

મુંબઈની કોઈ પણ કોલેજમાં અભ્યાસ કરવા ઇચ્છતા મુંબઈ બહારના
હરકોઈ જૈન શીરકાના કે હરકોઈ દેશના હિંદુ કામના વિદ્યાર્થીઓ
માટે વિદ્યાર્થીઓની પોતાની વ્યવસ્થાથી ચાલતું બોર્ડિંગ હાઉસ.

કોઈનાં ડાનેશન્સ લેવામાં આવતાં નથી.

દાખલ થવા ઇચ્છનારે નીચેને ઠેકાણેથી અરજીનું ફોર્મ મગાવી લેવું.

- ૧૦૫, એપોલો સ્ટ્રીટ, કાટ ચંદુલાલ મોતીલાલ શાહ

સુંબઈ   ઓ. સેક્રેટરી, 'સંયુક્ત જૈન વિદ્યાર્થીગૃહ'

જ રૂ ૨ પ કે પૂછાવજો.

યુરોપ—અમેરિકામાં જનતો કોઈપણ જાતનો માલ

મગાવવાની જરૂર પડે અથવા અહીંનો માલ ત્યાં વેચવા

માટે મોકલવાની જરૂર પડે તો નીચેને ઠેકાણે પૂછાવશો—

ધી ઇન્ડો જર્મન ટ્રેડિંગ કું. (એસ. વી. શાહ એન્ડ કું.)

— પોષ્ટ બોક્ષ નં. ૩૨૧—મુંબઈ. —

સા.સ.સ. ૧૫

સા.સ.સ. ૧૫

(૧) સા.સ.સ. ૧૫

(૨) સા.સ.સ. ૧૫

(૩) સા.સ.સ. ૧૫

(૪) સા.સ.સ. ૧૫

(૫) સા.સ.સ. ૧૫

(૬) સા.સ.સ. ૧૫

(૭) સા.સ.સ. ૧૫

(૮) સા.સ.સ. ૧૫

(૯) સા.સ.સ. ૧૫

(૧૦) સા.સ.સ. ૧૫

(૧૧) સા.સ.સ. ૧૫

(૧૨) સા.સ.સ. ૧૫

(૧૩) સા.સ.સ. ૧૫

(૧૪) સા.સ.સ. ૧૫

(૧૫) સા.સ.સ. ૧૫

(૧૬) સા.સ.સ. ૧૫

(૧૭) સા.સ.સ. ૧૫

(૧૮) સા.સ.સ. ૧૫

(૧૯) સા.સ.સ. ૧૫

(૨૦) સા.સ.સ. ૧૫

(૨૧) સા.સ.સ. ૧૫

(૨૨) સા.સ.સ. ૧૫

(૨૩) સા.સ.સ. ૧૫

(૨૪) સા.સ.સ. ૧૫

(૨૫) સા.સ.સ. ૧૫

(૨૬) સા.સ.સ. ૧૫

(૨૭) સા.સ.સ. ૧૫

(૨૮) સા.સ.સ. ૧૫

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

(૫) મુદ્રાધિક્ષામાળા—સન ૧૯૧૨: પ્રા ૧૫૦૦:

આ પુસ્તકમાં સરીર અને આત્મનો સંબંધ, દેહતા અને મળતા, ધર્મ માર્ગે વાપરવાં થતી ખૂટતી નથી, સત્ય બોલવાં વિશેષ, નિઃસ્વાર્થી પ્રેમ અને કસ્ટીનું ફળ આદિ ૧૪ ગુણ : ૫૧ શાસ્ત્રિયો આપેલી છે. મૂલ્ય ૦-૩-૦,

દ્વિતીય ભાગનેવા પુસ્તકો કપરાવ (૧) કાવ્યની આયોધ્યા (૩) અગ્નિ દર્શન સૂત્રનો સાર (૪) વિષ્ણુ સૂત્રનો સાર (૫) વલ્મીકી સૂત્રનો સાર (૬) કાવ્ય સૂત્રનો સાર (૭) ઉપાસકદેવ સાર અને માત્ર જોડોને ઉપયોગી પુસ્તકો બહાર પાડેલાં છે.

મરુદુમે ક્યાનકપાયે જૈન કોમમાં કોઈપણ પણ દ્વિતીમાં 'જૈનદિનેશ્વર' માસિકપત્ર થઈ શકે છે.

અપ્રગટ પુસ્તક

જૈન કોશઃ—મરુદુમના હેતુમાં ઉત્તર આ પુસ્તકમાં ૧૫૦૦૦ શબ્દો અને શાસ્ત્રિય ૨૦૦૦ સંપ્રદાયો સંમિલિત કરી સાર અને આપવામાં આવ્યા છે. દેહલીક જનાએ વિદ્યેશ સુભાષ પદ્મ આપવામાં આવ્યા છે. આ પુસ્તક ૧૦ વર્ષ જોડવા થી જોડા આપોને દેવા કરેલું દેવા બધા દલ સુધી અપ્રગટ છે.

જો ન હોય તો કોઈપણ પુસ્તકો નથી સમજી નથી, ૫૧૮ ઉપા દર્શન તરીકે, વિષ્ણુ મૂલ્ય પ્રમાણ ન હોયથી ૧૫૧ મળીને કોઈપણ પુસ્તક ૭૫૧૯૪ દિવસને તેથી સ્વચ્છ કરી આપવા

ચા. શ્રી શ્રી પંચસર્વોત્તમ વાગ્ધ

૦૧૧૫૧, મુબાઈની પાલ-૦

શુદ્ધિપત્ર

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૮	૧	કહે કાન પતિયાય ?	પતિયાય
૩૧	૫	દાસ કહાવત કડિન હુ	હૈ
૫૫	૮	ને ઘર જાણા આપકા	જાણો
૬૦	૧	સુમરન સિદ્ધા યોં કરો	સિદ્ધી
૬૦	૩	સમરન સિદ્ધા યોં કરો	સુમરન સિદ્ધી
૬૪	૬	ને કૂછ સો કિયા સો	ને કૂછ કિયા સો
૬૬	૮	પાંચો રાખો ઠોર	ઠોર
૭૬	૨	સંત જપાવ નામ	જપાવે
૮૨	૩	કરતા હું મૈં ધમ	ધમ
૮૪	૩	સઘયાંકે દરબારમેં	સઘયાંકે
૮૭	૨	કયા કિયા કયા હૈ દેખ	કયા કિયા હૈ દેખ
૧૦૬	૧	નિશ્ચય જાકો નામ હુ	હૈ

ધી સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં પોટત નવનવદત્તજી વિક્રમવાસે

છાપીઃ કે. પાનકાર-નાથ—અમદાવાદ.

